

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

4. – 6. YÜZYILLARDA ARİSTOKRAT KADINLAR: ŞAİRLER VE BANİLER

Mina Kevser CANDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

4. – 6. YÜZYILLARDA ARİSTOKRAT KADINLAR: ŞAİRLER VE BANİLER

Mina Kevser CANDEMİR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Mina Kevser CANDEMİR tarafından hazırlanan “4. – 6. Yüzyıllarda Aristokrat Kadınlar: Şairler ve Baniler” başlıklı bu çalışma, 16.06.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sema DOĞAN (Başkan)

Doç. Dr. Meryem ACARA (Üye)

Doç. Dr. Sercan YANDIM AYDIN (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Mina Kevser CANDEMİR

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Sercan YANDIM AYDIN** danışmanlığında tarafımdan retilildiđini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Mina Kevser CANDEMİR

TEŞEKKÜR

Bilgi, deneyim ve desteğiyle bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Sercan YANDIM AYDIN'a; değerli önerileri, yol gösterici ve teşvik edici tutumu için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlanma fırsatı bulduğum değerli bölüm hocalarım Prof. Dr. Sema DOĞAN'a ve Prof. Dr. Elif KESER KAYAALP'e teşekkür ederim.

Tezime ilişkin görüş, öneri ve yapıcı eleştirileri için Doç. Dr. Meryem ACARA'ya teşekkür ederim.

Son olarak, bu süreç boyunca desteklerini ve anlayışlarını benden esirgemeyen aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

CANDEMİR, Mina Kevser. 4. – 6. Yüzyıllarda Aristokrat Kadınlar: Şairler ve Baniler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026.

Tez çalışması, Geç Antik Çağ’da Roma İmparatorluğu’nun dini değişim sürecinde soylu kadınların oynadıkları etkin rolü araştırmaktadır. Dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasında Roma ve Konstantinopolis’teki siyasi ve kültürel değişim, kadınlar ve onların banilikleri ile dönemin edebiyat eserlerine katkıları ele alınarak incelenmektedir.

Çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde imparatorluğun batısına odaklanılmıştır. Romalı bir kent soylusu olan Faltonia Betitia Proba’nın *cento* tekniğiyle yazdığı şiir türünden eseri *Cento Vergilianus De Laudibus Christi* üzerinden Latin Edebiyatı’nın Hristiyanlıkla harmanlanması incelenmiştir. Bu bağlamda Vergilius el yazmaları ele alınarak Antik Roma kültürünün yeri ve etkisi ile Vergilius’un eserlerinin Erken Hristiyan anlayış içinde yeniden yorumlanma süreçleri tartışılmıştır. Proba’nın *Cento Vergilianus De Laudibus Christi* adlı eseri merkeze alınarak Erken Hristiyan Edebiyatı’nda antik metinlerin dönüşümü analiz edilmiştir.

İkinci bölümde Theodosius Hanedanı’na mensup yedi soylu kadın banilikleri ile ele alınmıştır. Aelia Flacilla, Aelia Eudoksia, Aelia Pulcheria, Aelia Eudocia, Galla Placidia, Licinia Eudoksia ve Anicia Iuliana üzerinden, imparatorluk kadınlarının dini, siyasi ve sanatsal alanlardaki etkileri incelenmiştir. Bu dönemlerde darp edilen sikkelerin ikonografileri odak noktası alınarak soylu kadınların güç, konum ve etkileri tartışılmıştır.

Sonuç olarak eski başkent Roma ile yeni başkent Konstantinopolis’te aristokrat ve hanedan soyundan gelen Hristiyanlığı kabul etmiş kadınların; yeni dinin yayılması, anlatılması ve algılanması yönünde etkin katılımları tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Geç Antik, Aristokrat, Banilik, *Cento*, Proba, Vergilius

ABSTRACT

CANDEMİR, Mina Kevser. *Aristocratic Women in the 4th – 6th Centuries: Poets and Patrons*, Master Thesis, Ankara, 2026.

The thesis examines the active role played by noble women in the religious transformation of the Roman Empire during the Late Antique period. It investigates the political and cultural changes in Rome and Constantinople between the fourth and sixth centuries, while also considering the contributions of women through their patronage activities and their involvement in the literary production of the period.

The study consists of two main sections. The first section focuses on the western part of the Empire. It examines the integration of Roman literature with Christianity through the *Cento Vergilianus De Laudibus Christi*, a poetic work composed by a Roman senatorial aristocrat Faltonia Betitia Proba using the *cento* technique. In this context, Vergilian manuscripts are examined to discuss the role and influence of Classical Roman culture, as well as the processes by which works of Vergilius were reinterpreted within an Early Christian framework. By placing Proba's *Cento Vergilianus De Laudibus Christi* at the center of the discussion, this study analyzes the transformation of classical texts in Early Christian literature.

The second section examines seven noble women of the Theodosian dynasty through their patronage activities. Focusing on Aelia Flaccilla, Aelia Eudoxia, Aelia Pulcheria, Aelia Eudocia, Galla Placidia, Licinia Eudoxia, and Anicia Juliana, it investigates the influence of imperial women in the religious, political and artistic activities. By focusing on the iconography of coins minted during this period, the study analyzes the power, status and influence of these women.

In conclusion, this study discusses the active role played of aristocratic or dynastic women who had converted to Christianity in both the old capital Rome, and the new capital Constantinople, in dissemination, interpretation, and perception of the new religion.

Keywords

Late Antique, Noble, Patronage, *Cento*, Proba, Vergilius

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
HARİTA LİSTESİ	x
RESİM LİSTESİ	xi
TABLO LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GEÇ ANTİK ERKEN BİZANS DÖNEMİ ROMA İMPARATORLUĞU: SOYLU ARİSTOKRAT VE HANEDAN KADINLARININ HRİSTİYANLAŞMA SÜRECİNDE ROLÜ	4
2. BÖLÜM: ROMA: EDEBİYAT VE HRİSTİYANLIK.....	6
2.1. KADINLAR VE EDEBİYAT (4. – 6. YÜZYILLAR).....	10
2.1.1. Faltonia Betitia Proba (?-?).....	12
2.1.1.1. Faltonia Betitia Proba Yazar Kimliği	14
2.2. VERGILIUS İLE ESKİ VE YENİ AHİT METİNLERİ: <i>CENTO</i>	18
2.2.1. Cento Vergilianus De Laudibus Christi	22
2.2.1.1. Erken Patristik Dönem Din Adamlarının Görüşü: Aziz Jerome	25
2.2.2. Vergilius El Yazmaları	27
2.2.2.1. Vergilius Vatikanus	30
2.2.2.2. Vergilius Romanus	34

3. BÖLÜM: KONSTANTİNOPOLİS: THEODOSIUS HANEDANI KADIN BANİLER VE HRİSTİYANLIK	38
3.1. SİKKE İKONOĞRAFİLERİ.....	44
3.1.1. Aelia Flacilla (356-385/6)	46
3.1.2. Eudoksia (?-404)	48
3.1.3. Pulcheria (399-453)	50
3.1.4. Eudocia (400-460)	60
3.1.5. Galla Placidia (388/9-450)	65
3.1.6. Licinia Eudoksia (422-462)	68
3.1.7. Anicia Iuliana (461/3-528)	70
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA	80
EK 1: <i>CENTO VERGILIANUS DE LAUDIBUS CHRISTI</i> TÜRKÇE ÇEVİRİSİ.	89
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU.....	122
EK 3: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	126

KISALTMALAR DİZİNİ

BKZ: Bakınız

C: *Cento*

ÇEV: Çeviren

ED: Editör

FOL: Folio (Kitap yaprağı)

ODB: Oxford Dictionary of Byzantium

S: Sayfa

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Geç Antik Çağ'da Roma Kenti Grig, L., & Kelly, G. (Eds.). (2012). *Two Romes: Rome and Constantinople in Late Antiquity*. Oxford University Press. s. xiv

Harita 2: Roma İmparatorluğu'na Yapılan İstilalar
(https://www.worldhistory.org/Roman_Empire/?gad_source=1&gad_campaignid=20029168004&gbraid=0AAAAAoULJ01LyLXI2iJA11JpmFCgcuRla&gclid=Cj0KCQjwlqTRBhCBARIsANrkrxjFRKoHundW8WLzjOCrVo3qlvmoHzceMy1YvNSMgDiqErxyw7XN9UsaAqfXEALw_wcB)

Harita 3: Beşinci Yüzyılda Konstantinopolis Haritası Harris, J. (2020). *Konstantinopolis: Bizans'ın Başkenti*. (T. Alkaç, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. s. 61

Harita 4: Geç Antik Çağ'da Konstantinopolis Kenti Grig, L., & Kelly, G. (Eds.). (2012). *Two Romes: Rome and Constantinople in Late Antiquity*. Oxford University Press. s. xv

RESİM LİSTESİ

- Resim 1: Proba, Stockholm, Royal Library, Barbieri (1481) 31v. Cullhed, S. S. (2015). Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba. *Mnemosyne Supplements Late Antique Literature*(378). Leiden - Boston: Brill. s. 35
- Resim 2: Proba, Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Barbieri (1482) 18v. Cullhed, S. S. (2015). Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba. *Mnemosyne Supplements Late Antique Literature*(378). Leiden - Boston: Brill. s. 36
- Resim 3: Vergilius Vaticanus XXXVIv (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225)
- Resim 4: Vergilius Vaticanus XXIIr (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225)
- Resim 5: Vergilius Vaticanus XIIIr (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225)
- Resim 6: Vergilius Romanus 1r (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867)
- Resim 7: Vergilius Romanus 76v (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867)
- Resim 8: Vergilius Romanus (https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867)
- Resim 9: Theodosius Surları (<https://www.worldhistory.org/image/7740/cross-section-of-the-theodosian-walls/>)
- Resim 10: Aelia Flaccilla'ya Ait *Solidus*, 378-383 (<https://en.numista.com/116662>)
- Resim 11: Aelia Eudoksia'ya Ait *Solidus*, 397-402 (<https://en.numista.com/373406>)
- Resim 12: Trier Panosu (<https://www.thebyzantinelegacy.com/trier-ivory.>)
- Resim 13: Aelia Pulcheria'ya Ait *Solidus*, 450-457 (<https://en.numista.com/373064>)
- Resim 14: Aelia Pulcheria'ya Ait *Solidus*
(<https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Pulcheria&s=0&upcoming=0&results=100>)
- Resim 15: Aelia Pulcheria'ya Ait *Solidus*
(<https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Pulcheria&s=0&upcoming=0&results=100>)
- Resim 16: Markianos ve Pulcheria'nın Evlilik *Solidus*'u, Hunterian Museum and Art Gallery, University of Glasgow, coll. no. 32543 (Walker, 2010, s.861)

Resim 17: Athenais Eudocia'ya Ait *Solidus* (<https://auctions.cngcoins.com/lots/view/4-DGU29O/aelia-eudocia-augusta-ad-423-460-av-solidus-215mm-432-g-6h-constantinople-mint-10th-officina-struck-under-theodosius-ii-ad-423-425-near-ef>)

Resim 18: Athenais Eudocia'ya Ait *Solidus* (<https://tr.numista.com/373041>)

Resim 19: Athenais Eudocia'ya Ait *Solidus*
(<https://www.britishmuseum.org/collection/image/661557001>)

Resim 20: Galla Placidia'ya Ait *Solidus*
(<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2676079&AucID=6853&Lot=971&Val=486e0f791a1d458e441d116a326880a2>)

Resim 21: Galla Placidia'ya Ait *Solidus*
(<https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Galla+Placidia%20>)

Resim 22: III. Valentinianus'un *Solidus*'u, 425-455
(<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2661561&AucID=6797&Lot=261&Val=78434672340206d84167989f7ed5da8c>)

Resim 23: Licinia Eudoksia'ya Ait *Solidus*
(<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2678554&AucID=6866&Lot=909&Val=8e985d376a1f5d02a84be7e47f051c2b>)

Resim 24: Anicia Iuliana El Yazması (<https://smarthistory.org/the-vienna-dioscurides/>)

Resim 25: Theodosius Hanedanı Soyağacı Connor, C. L. (2011). *Bizans'ın Kadınları*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları s. 435

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Vergilius ve Proba'nın Eser ve Dönem Karşılaştırması

GİRİŞ

Geç Antik ve Erken Bizans dönemleri Roma İmparatorluğu'nda siyasi, dini ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı bir süreçtir. İmparatorluğun siyasi otorite merkezi eski başkent Roma'dan git gide Doğu'daki yeni başkent Konstantinopolis'e kayarken, Hristiyanlık da zamanla imparatorluğa hâkim olan din hâline gelmiştir. Hristiyanlığın yayılması toplumsal yapıyı, soylu aristokrat ve hanedan kadınlarının yaşam biçimlerini ve kültürel üretimlerini yeniden şekillendirmiştir. Kadınlar Hristiyan dini sayesinde daha görünür bir konuma yükselmiş, banilikler ve edebiyat çalışmaları aracılığıyla Bizans toplumunda önemli aktörler hâline gelmiştir.

Tez çalışmasında, kadınların Hristiyanlığın yayılmasında oynadıkları aktif rol iki eksen üzerinde ele alınarak incelenmiştir. Bir yandan Roma'nın senato aristokrasisine mensup Proba ve eseri incelenirken, bir yandan da Theodosius hanedanına mensup kadınların banilikleri, sikke ikonografileri üzerinden okunabilen güç temsilleri ve bu bağlamda öne çıkan rolleri incelenmiştir. Geç Antik Erken Bizans Dönemi'nde soylu kadınların Hristiyanlığın yayılmasında nasıl etkileri olduğu tartışılmıştır.

Roma'nın ataerkil aile yapısı büyük ölçüde varlığını korumaya devam etmiş olsa da (Clark G. , 1994, s. 15), Hristiyanlığın yükselişi kadınlara yeni sosyal ve kültürel roller açmıştır. Antik Roma kültürünü Hristiyanlıkla harmanlayan eserler üreterek siyasi ve kültürel meşruiyet elde etmişlerdir. Antik Çağ'a ait kanonik ve Hristiyan inancını anlattıkları eserler ile kültürel otoritelerini ortaya koymuşlardır. Tez kapsamında Faltonia Betitia Proba'nın eseri oldukça önemlidir. Proba, milattan önce birinci yüzyılda yaşamış olan Romalı şair Vergilius'un dizelerini *cento* tekniğiyle yeniden düzenleyerek İsa'nın hayatını anlatan *Cento Vergilianus de laudibus Christi* adlı bir eser kaleme almıştır. Böylece Antik Roma kültürünün en önemli ozanlarından biri olan Vergilius, Hristiyan bir bağlam içerisinde yeniden yorumlanmıştır. Proba'nın önemi yalnız şiir yazar bir kadın olmasından değil, Roma'nın entelektüel mirasını Hristiyan ideolojiyle birleştiren ilk Hristiyan kadın şair olmasından kaynaklanmaktadır.

Soylu kadınlar, hem Tanrı'ya bağlılıklarını göstermek hem de toplumsal görünürlüklerini güçlendirmek amacıyla mimari faaliyetlerde bulunmuşlar ve böylece mimari banilikleri ile oldukça öne çıkmışlardır. İmparatorluğun Doğu'sunda etkili olan İmparatoriçe

Pulcheria, bekâret yeminiyle sarayı adeta bir manastır haline getirmiş, *Theotokos*'un en önde gelen savunucularından biri olmuştur. II. Theodosius'un eşi Aelia Eudocia, Kudüs'e hac yolculuğu yapmış, burada kiliseler inşa ettirerek dini banilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Batı'da ise Galla Placidia ve Eudoksia gibi kadınlar, kilise inşa ettirerek hem dindar kişiliklerini yansıtmış hem de siyasi güçlerini görünür kılmışlardır. Özellikle kendi dönemlerinde darp ettirilen sikkeler incelendiğinde kullanılan ikonografiler aracılığıyla bulundukları konum ve sahip oldukları güç daha iyi anlaşılmaktadır.

Yapılan tez çalışmasında, Geç Antik ve Erken Bizans Dönemi'nin dördüncü ve altıncı yüzyılları arasında Roma ve Konstantinopolis aristokrasisine mensup kadınlar ve imparatorluk ailesine mensup olan kadınların edebiyat alanındaki çalışmalarıyla mimari banilik faaliyetlerinin Hristiyanlığın yayılması yönündeki etkileri, bir diğer yandan antik kültür ile Hristiyan ilişkinin kurulmasında oynadıkları rolü araştırmak amaçlanmıştır. Zira Roma ve Konstantinopolis'in değişen yapıları içinde kadınlar, banilik faaliyetleriyle kentlerin Hristiyan kimliğini biçimlendirirken, Proba gibi şairler antik dünyaya ait edebiyatı yeniden yorumlayarak Hristiyan aristokrat kültürünün oluşumuna katkıda bulunmuşlardır.

Çalışmada hem dönem kaynakları hem de ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Özellikle Proba'nın yazdığı *cento*, tezin odak noktalarından biri olmuştur. Bir diğer odak noktası da Theodosius Hanedanı'na mensup olan kadınlardır. Sikkeler, el yazmaları ve dönem metinleri kadınların temsil biçimlerini anlamak için kullanılmıştır.

Çok disiplinli yaklaşım ile oluşturulan tezde resim malzemelerinin yanı sıra edebi metinlere de yer verilerek dönem kadınlarının toplumsal ve kültürel rollerini bütüncül biçimde değerlendirmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda tezde Proba'nın *Cento Vergilianus de laudibus Christi* adlı şiirinin Latince'den Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Çeviri yapılırken, karşılaştırmalı edebiyat araştırmacısı Sigrid Schottenius Cullhed'in 2015 yılında yayımlanan "*Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba*"¹ adlı çalışmasında yer alan İngilizce çeviriden yararlanılmıştır.

Bu tez çalışması, aristokrat kadınların baniliklerine ve edebiyat çalışmalarına odaklanması bakımından özgündür ve alanında öncü çalışma olma niteliğindedir. Zira

¹ Bkz. Sigrid Schottenius Cullhed "*Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba*" Leiden–Boston, 2015, s. 190–231.

Türkçe literatürde imparatorluk kadınlarının ya da aristokrat kadınların banilikleri ile edebiyat eserlerini inceleyen çalışma çok azdır.

Şeyda Hilal Erbilgin 2010 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde “*Teodosios Hanedanı'nda Kadın Banilerin Etkinlikleri*” adlı yüksek lisans tezi yazmıştır.

Dilek Maktal Canko, 2019 yılında yayımlanan “*Bizans Sanatında Kadın*” adlı eserinde Bizans kadınlarının hikâyelerini, yaşamlarını ve toplumdaki yerlerini incelemiştir.

Ayşe Fındık 2023 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde “*Bizans Uygarlığında Kadın Baniler (4-6. Yüzyıllar Arası)*” adlı yüksek lisans tezi yazmıştır.

İlk kadın Hristiyan şair olan Faltonia Betitia Proba hakkında yapılmış olan tek çalışma 2024 yılında Ufuk Arslan tarafından yazılmış olan “*İlk Hristiyan Kadın Şairi Proba'nın Cento'sunda Eski ve Yeni Ahit Anlatısı*” adlı makaledir².

² Arslan, U., & Öntuğ, M. (2024). *İlk Hristiyan Kadın Şairi Proba'nın Centosunda Eski Ve Yeni Ahit Anlatısı*. Mavi Atlas, 12(2), 563-574. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1533478>.

1. BÖLÜM

GEÇ ANTİK ERKEN BİZANS DÖNEMİ ROMA

İMPARATORLUĞU: SOYLU ARİSTOKRAT VE HANEDAN

KADINLARININ HRİSTİYANLAŞMA SÜRECİNDE ROLÜ

Dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasında Roma İmparatorluğu, siyasi gücün Batı'dan Doğu'ya kaydığı ve Hristiyanlığın imparatorluk dini olarak toplumda yer edindiği büyük bir dönüşüm süreci yaşamıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 18). Dördüncü yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın giderek yaygınlaşması, imparatorluğun sosyal yapısını ve kültürel temsil biçimini yeniden şekillendirmiştir. Senato aristokrasisine mensup kişiler askeri komutadan uzaklaştırılmış, yerlerine çoğunlukla Tuna bölgesinden gelen profesyonel askerler geçmiştir (Brown, 1971, s. 25). Birbiri ardına hüküm süren asker imparatorların otoriter yönetimleri, devlet ile toplum arasındaki ilişkilere de yansımıştır. *Augustus* olarak anılana kadar imparatorlar halkı kumanda edilmesi gereken birlikler olarak görmüşlerdir. Siyasi rekabetin askeri düzeyde olması, Romalıların şiddeti reddeden ve hoşgörüyü teşvik eden Hristiyan Tanrı anlayışına yönelmesine yol açmıştır. Azizler ve şehitlerin hikâyeleri yüceltilmiş, Peter Brown'ın ifadesiyle bu dönem yeni bir ruh hâlinin ortaya çıkışına sahne olmuştur. İnsanlar pagan din anlayışından uzaklaşarak evren ve tek Tanrı ile daha kişisel bir ilişki kurmaya yönelmişlerdir (Brown, 1971, s. 51). Böylece Hristiyanlık hızla imparatorluk yönetiminin ve aristokrat çevrelerin dini hâline gelmiştir (Brown, 1971, s. 86).

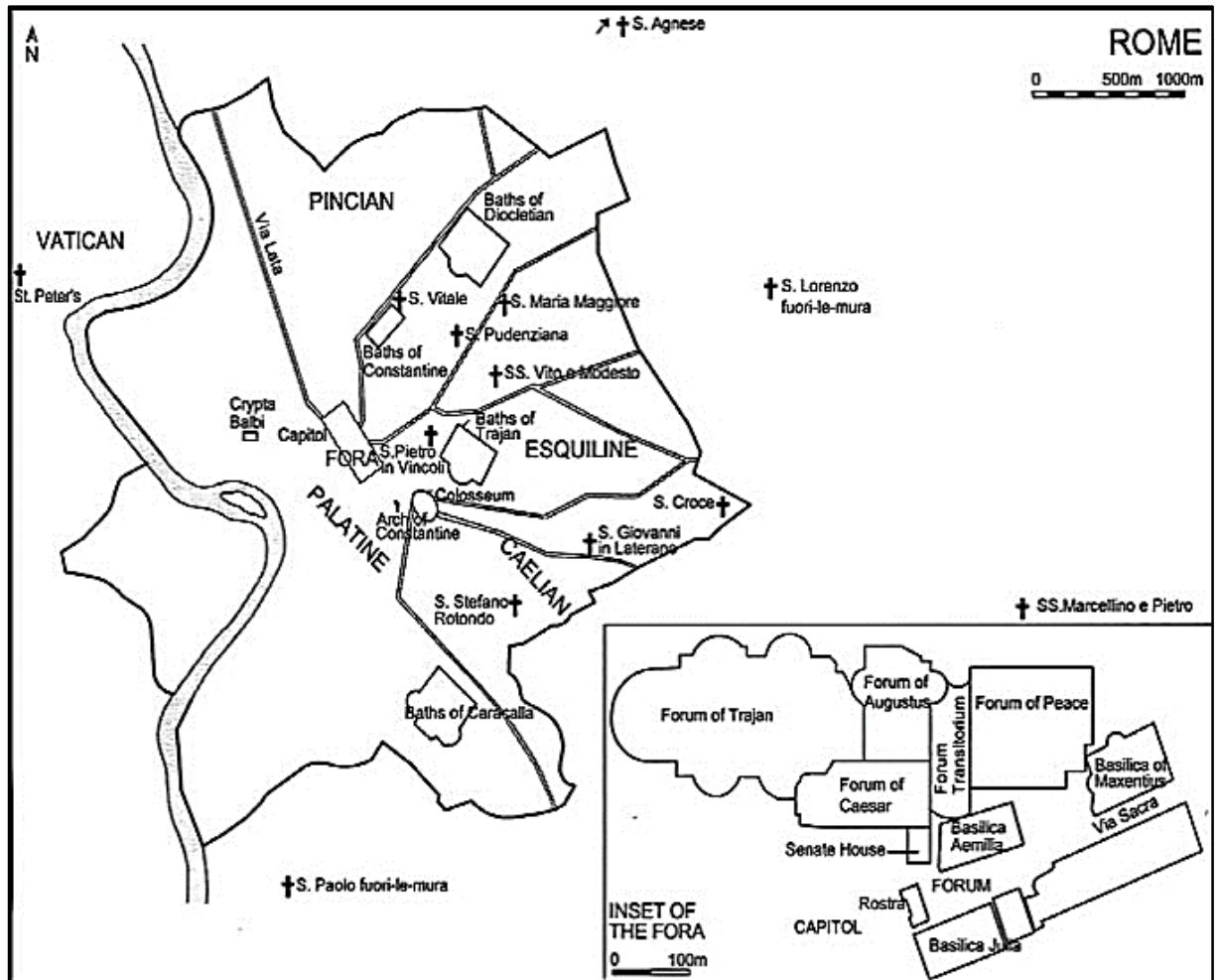
Tez kapsamında dönemi incelediğimizde; aristokrat ve imparatorluk ailesine mensup soylu kadınların aldıkları edebiyat eğitimi ve sahip oldukları serveti, dönemin kültürel ve dini yapısını şekillendirmek için kullandıkları görülmüştür. Giderek daha geniş kesimler tarafından benimsenen Hristiyanlık, Roma'da kadınlara banilik faaliyetleri, keşiş yaşamı ve manastır yaşantısını tercih etme imkânı ile edebiyat alanında hamilik aracılığıyla görünür olma ve belirli ölçülerde otorite kazanma fırsatı sağlamıştır (Brown, 1971, s. 86). Soylu kadınlar servetlerini kiliselerin inşası ve dini kurumların desteklenmesi için kullanmış, özellikle Theodosius Hanedanı'na mensup kadınların faaliyetleri bu noktada öne çıkmıştır. Baniliğini yaptıkları yapılar ile kentlere Hristiyan bir görünüm kazandırmışlardır. Roma ve Konstantinopolis kentleri, kadınların bu yerlerin dönüşümünde nasıl katkı sağladıkları ve entelektüel hayatta nasıl öne çıktıklarını gösteren

iki farklı örnek olmuştur. Roma'da aristokrasinin edebiyat alanında faaliyetiyle adını duyuran bir kadın gücü görülürken, Konstantinopolis'te kadınların etkisi daha çok Hristiyan inancına dair banilikler ile kendini göstermiştir.

2. BÖLÜM

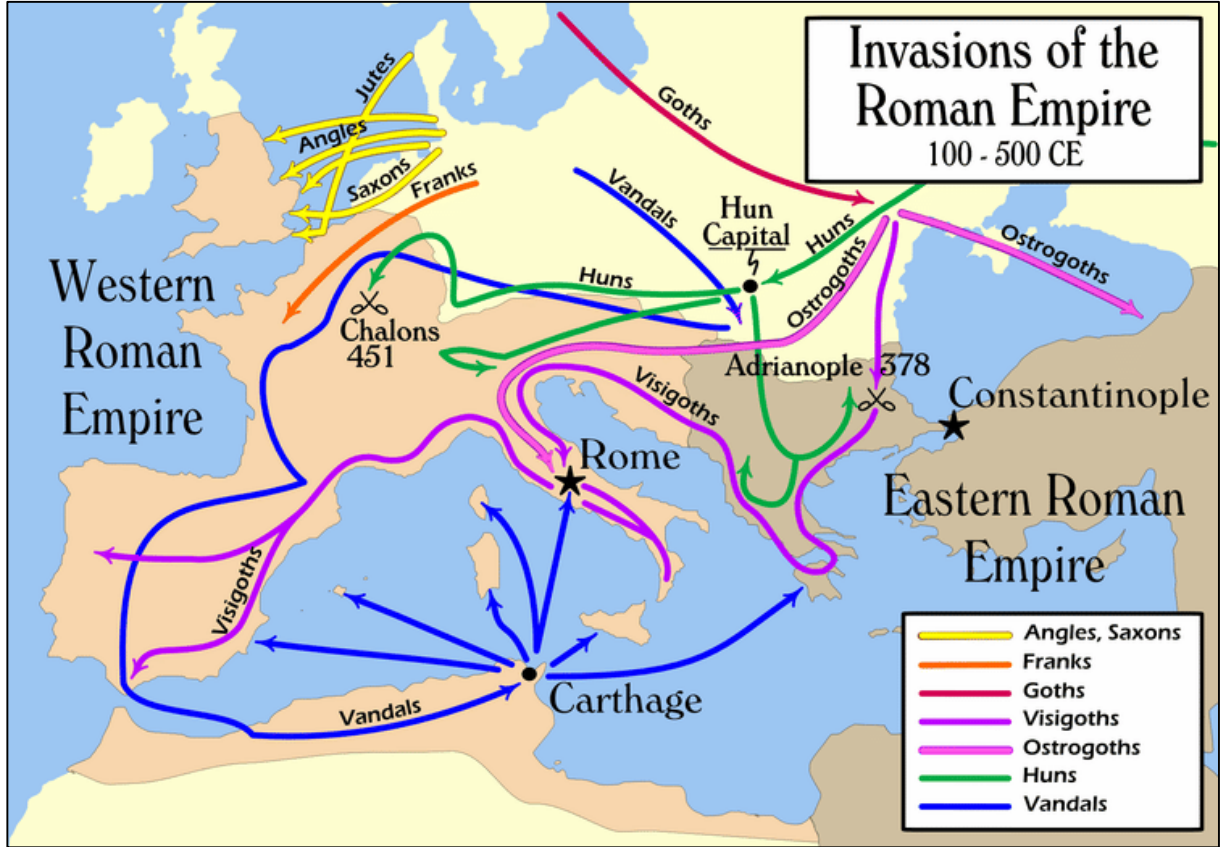
ROMA: EDEBİYAT VE HRİSTİYANLIK

Geç Antik Çağ'da Roma, *Roma Aeterna* yani ebedi şehir (Brown, 1971, s. 120) kimliğini ve sembolik başkent statüsünü korumaya devam etmiş olsa da siyasi ve fiziksel açıdan kademeli bir gerileme sürecine girmiştir. Başkent olarak zayıflamış, aristokratların kendi güçlerini ve varlıklarını sergiledikleri bir şehre dönüşmüştür. Üçüncü yüzyılın sonlarından itibaren imparatorlar Roma'da nadiren ikamet etmiş; Trier, Milano, Ravenna, Antakya ve İznik gibi sınır bölgelerine yakın şehirlerde bulunmayı tercih etmişlerdir (Grig & Kelly, 2012, s. 7; Harris, 2020, s. 54). Dördüncü yüzyılda Roma'ya yapılan ziyaretler kısa süreli olmuş, beşinci yüzyılda imparatorların zaman zaman daha uzun süre Roma'da kaldıkları görülmüştür (Grig & Kelly, 2012, s. 26, 162).

Harita 1: Geç Antik Çağ'da Roma Kenti (Grig & Kelly, 2012, s. xiv)

İmparatorların yokluğu ve Hristiyanlığın yayılması sonucu dördüncü yüzyılın sonlarından itibaren papalık şehrin başlıca otoritesi hâline gelmiştir. Papa fiili lider konumuna yükselmiş, şehir merkezine yeni bazilikalar inşa edilmeye başlanmıştır (Krautheimer, 1983, s. 93-102). S. Sabina ve S. Maria Maggiore gibi kiliseler Antik Roma mimarisi kullanılarak inşa edilmiş, Roma'nın eski yapı planları Hristiyan ekseninde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bununla birlikte beşinci yüzyılda Vizigot ve Vandal saldırıları şehrin nüfusunu ciddi biçimde azaltmıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 27). Got Savaşları sırasında su kemerlerinin tahrip edilmesi sebebiyle Roma'nın altyapısı çökmüş ve şehir nüfusu daha da küçülmüştür (Grig & Kelly, 2012, s. 65). Altıncı yüzyıla gelindiğinde ise Roma, barbar saldırılarının da etkisiyle çökmekte olan bir şehir görünümünde olmuştur (Grig & Kelly, 2012, s. 74). Kent bir yandan geçmişin mirasıyla ayakta dururken bir yandan da bu mirası sürdürecektir siyasi ve ekonomik güce sahip olamamıştır. Ortaya çıkan bu durum imparatorların ve aristokrasinin Roma'dan imparatorluğun doğusuna doğru kaymasına sebebiyet vermiştir. Güvenliğin ve kentsel konforun giderek azaldığı Roma, Hristiyanlığın yayılmasıyla bağlantılı olarak yeni inşa faaliyetlerinin yürütüldüğü Konstantinopolis'in yükselişi karşısında eski önemini yitirmiştir.

Harita 2: Roma İmparatorluğu'na Yapılan İstilalar³

Roma'nın Hristiyanlaşması Konstantinopolis'e göre daha yavaş ve karmaşık ilerlemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, pagan aristokrasinin etkisini uzun süre koruması olmuştur. Şehir merkezindeki tapınakların yerini kiliselerin alması zaman almıştır. Ancak Roma, Aziz Petrus ve Aziz Paulus'un mezarlarının bulunması nedeniyle dini bir otoriteye sahip olmuş ve bu durum şehrin dini itibarını korumasını sağlamıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 62). Böylece Roma, zaman içinde imparatorluk başkentinden kiliselerin hâkim olduğu ve siyasi öneminin azaldığı bir kente dönüşmeye başlamıştır.

Kentin kültürel yapısına bakıldığında, aristokrat kadınların bu dönemde kendi aralarında rekabetçi bir salon kültürü oluşturdukları, aynı zamanda evlerinde edebiyat ve dini tartışmalar yürüttükleri görülmüştür (Salzman, 2002, s. 138). Kadınlar kamusal alanlardan büyük ölçüde dışlanmış olmalarının bir sonucu olarak, kendi entelektüel ve

³https://www.worldhistory.org/Roman_Empire/?gad_source=1&gad_campaignid=20029168004&gbraid=0AAAAAoULJ01LyLXI2iJA11JpmFCgcUrIa&gclid=Cj0KCQjwlqTRBhCBARIsANrkrxjFRKoHundW8WLzjOCrVo3qlvmoHzceMy1YvNSMgDqErxyw7XN9UsaAqfXEALw_wcB Erişim Tarihi: 11.06.2026

dini otoritelerini oluşturmaları için böyle bir çözüm bulmuşlardır. Erkeklerin geniş kamusal alanlarda ve devlet kademelerinde birbirleriyle rekabet etmesine benzer şekilde, kadınlar birbirleriyle yarıştıkları alan evleri olmuştur. Bu ev içi salonlar farklı konuların tartışıldığı, dini meselelerin konuşulduğu yerler haline gelmiş (Salzman, 2002, s. 138), Hristiyanlığın yükselişiyle birlikte bazı kadınlar, evlerindeki bu salonlarda Hristiyanlıkla ilgili konuları öğrenmek için kullanmışlardır. Örneğin Romalı bir aristokrat, Aziz Jerome'un gözetiminde İbranice öğrenmiş ve kutsal metinlerin tefsiri üzerine derinlemesine edebiyat ve teolojik okumalar yapmıştır (Salzman, 2002, s. 160). Hem Romalı paganlar hem de Hristiyanlar tarafından, bir kadının ait olduğu en iyi yerin kocası dışarıda işlerle ilgilenirken çocukların bakımıyla ve evdeki kölelerin kontrolüyle ilgileneceği kendi evi olduğu düşünülmüştür (Salzman, 2002, s. 161). Erkeklerin öne çıkıp kadınlarınsa onların yardımcıları şeklinde konumlanması, kadınları teoloji ve edebiyat alanına dair bilgilerinden bahsederken dikkatli olmaya itmiş, erkeklerin otoritesini sarsmamak için bilgilerini hocalarına ya da diğer erkeklere atfetmek zorunda kalmışlardır (Salzman, 2002, s. 161).

Böyle bir dönemde edebiyatla ilgilenen ve bir eser ortaya koyan Faltonia Betitia Proba önemli bir karakter olarak öne çıkmıştır. Yazdığı eserde adını kullanmış olması onu daha da özel yapmıştır. Eğitimli bir aristokrat olan Proba, ilk olarak Magnentius ile II. Constantius arasındaki iç savaşı anlattığı günümüze ulaşmayan bir şiir yazmıştır (Cullhed, 2015, s. 115). Onu bu kadar önemli ve ünlü kılan eseri ise kaleme aldığı Vergilius *cento*'su olmuştur. Geç Antik Çağ'da Proba gibi edebiyatla ilgilenen kadınlar Antik Çağ'daki pagan aristokrat kadınların edebiyatçıların hamisi olmaları gibi Hristiyan yazarların hamiliğini üstlenmişlerdir. Zira Roma'da Aziz Jerome, Rufinus ve Priscillianus gibi dönemin en önemli Hristiyan entelektüeller kadın destekçileri tarafından finanse edilmişlerdir (Salzman, 2002, s. 175). Hristiyan yazarların edebiyat faaliyetleri, bu kadınların ekonomik gücü ve himayesi sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Böylece kadınların edebiyat hamiliği, Roma edebiyatı ile Hristiyanlığa dair anlatıları birleştirerek yeni Hristiyan kültürün oluşmasını sağlamıştır.

2.1. KADINLAR VE EDEBİYAT (4. – 6. YÜZYILLAR)

Dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasındaki Romalı soylu aristokrat kadınların konumu, geleneksel Roma değerleri ile Hristiyanlık inancının kesişim noktasında şekillenmiştir. Geç Antik Çağ'da aristokrat Romalılar, kan soyluluğu ile liyakate dayalı yeni hizmet soyluluğunun birleşmesinden oluşan bir iç aristokrasiye dayanmıştır (Yarbrough, 1976, s. 152). Kadınlar geleneksel Roma'nın *patria potestas* yani bir erkek otoritesine tabi olmuş, bazı durumlarda finansal ve bireysel özerkliğe erişebilmişlerdir (Clark G., 1994, s. 15). Örneğin babası ölen bir kadın, yirmi beş yaşına geldiğinde yasal olarak bağımsızlığını ilan etmiş ve kendi malvarlığını yönetebilmiştir (Clark G., 1994, s. 15). Şahsi yönetimlerine kalan finansal güç, onların kamusal ve bireysel olarak yapmak istedikleri faaliyetlere yardımcı olmuştur. Kendi otoritesini güçlendirmek isteyen kadınlar, sahip oldukları maddi güçle dini ve sivil kamusal yapılar inşa ettirmiştir. Bunun yanı sıra dördüncü yüzyılın sonlarına doğru, Hristiyanlığın aristokrasi içinde yayılmasıyla birlikte, kadınlar için evliliğe ve geleneksel rollere alternatif bir yol olan manastır hayatı ve keşişlik öne çıkmıştır. Böylece kadınlara geleneksel evlilik kurumundan ve çocuk doğurma zorunluluğundan kaçmaları için toplumda kabul gören bir mazeret sunarak aristokrat kadınların bağımsızlıklarını artırmıştır. Bakirelik yemini etmek veya dul kaldıktan sonra yeniden evlenmeyi reddetmek, kadınlara manevi bir otorite ve kişisel özgürlük sağlamıştır (Yarbrough, 1976, s. 161). Bunun yanında Athanasius ve Pachomius gibi manastır babalarının hareketlerini Roma ve Kudüs gibi şehirlere taşıyarak kadınlara özel manastırlar kurmuşlar ve bu kurumların yöneticileri olmuşlardır (Cloke, 2005, s. 101).

Geç Antik Çağ'da aristokrat kadınlar eğitilmiş kişiler olmuştur. Kutsal Kitap incelemeleri yapabilmek ve dönemin en saygın din adamlarıyla tartışabilmek için Yunanca ve İbranice öğrenmiş, edebiyat alanındaki yeteneklerini Hristiyan inancının anlaşılması ve yayılması için kullanmışlardır. Hristiyanlığın aristokrasi içinde yayılmasıyla birlikte klasik literatürde yer alan kadın etkisi retoriğinin de merkezinde yer almışlardır (Cooper, 1992, s. 151). Hem Hristiyan piskoposlar hem de pagan yazarlar, önemli siyasi ve dini kişilerin hareketlerini meşrulaştırmak veya kınamak için, söz konusu kişilerin iyi ve dindar eşleri tarafından doğruya yönlendirildiklerine ya da kötü eşlerinin etkisi altında kaldıklarına dair söylemlerde bulunmuşlardır (Cooper, 1992, s. 160). Aristokrat kadınlar sadece kendi

eylemleriyle değil aynı zamanda erkeklerin ahlaki ve dini dönüşümlerinde etkili olan figürler olmuştur.

2.1.1. Faltonia Betitia Proba (?-?)

Faltonia Betitia Proba, dördüncü yüzyılın ortalarında yaşamış ve ilk Hristiyan şiiri yazmış olan Romalı bir aristokrattır (Cullhed, 2015, s. 1). Romalı şair Vergilius'un dizelerini yeniden kurgulayarak Hristiyanlığı ve kutsal metinlerini anlattığı *Cento Vergilianus de laudibus Christi* eseriyle bilinmektedir (Cullhed, 2015, s. 1).

Proba'nın hayatı hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır (Cullhed, 2015, s. 19). 560-636 yıllarında yaşamış olan önemli din adamı Sevilalı Isidorus'un aktardığına göre Proba, 322 yılında *consul* olan Petronius Probianus'un kızı, 351 yılında *proconsul* olan Clodius Celsinus Adelphius'un eşidir. Ayrıca, Olybrius ve Alypius adında iki önemli devlet adamının da annesidir (Cullhed, 2015, s. 20).

Cento Vergilianus'un Proba tarafından yazılmış olduğu belirtilse de bu konu hakkında araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır. Bunun sebebi dördüncü yüzyılda *cento* ile ilişkilendirilebilecek iki kadın olmasından kaynaklanmaktadır (Cullhed, 2015, s. 20). Şiirde yazarın kendisinden yalnız "Proba" şeklinde bahsetmesi "Ki bu sayede ben, peygamber Proba, tüm gizemleri açıklayabileyim." (c. 12) ve Anicii ailesinde Proba adında başka kadınların da olması bu fikir ayrılığına yol açmıştır. Buna göre bazı araştırmacılar eserin yazarının Anicia Faltonia Proba olabileceğini öne sürmüştür (Cullhed, 2015, s. 21). Araştırmacıların çoğu şiirin dördüncü yüzyılın ortalarında Sevilalı Isidorus'un bahsettiği Faltonia Betitia Proba tarafından yazıldığı kanısındadır⁴.

Cento'yu kimin yazdığıyla ilgili olduğu gibi *cento*'nun ne amaçla yazıldığıyla ilgili de fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Proba asıl amacını eserinde "...Tanrım, yanımda ol ve aklımı doğru kıl/ Vergilius'un Mesih'in kutsal işlerini anlattığını söyleyeceğim/ Herkes tarafından bilinen bir konuyu başlangıcından itibaren tekrarlayarak anlatacağım." (c. 22-24) şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte

Çünkü itiraf ediyorum, önceden önemsiz şeylerin yankısından

Daima atlardan, insanların silahlarından ve savaşlarından bahsederdim

⁴ Daha detaylı bilgi için, bkz. Sigrid S. Cullhed "Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba. *Mnemosyne Supplements Late Antique Literature*(378)" Leiden – Boston, 2015, s. 21-23.

Ve tüm çabamı bu boş uğraşa vermek isterdim

Ama bütün bunları denerken daha değerli bir şey belirdi

Yeryüzünde ve sislerin içinde gömülü yüce şeyleri açığa çıkarmak fikri

Ve uzun zamandır her gün beni büyük bir işe girişmeye

Sürüklüyor zihnim... (c. 47-53) diyerek Hristiyanlığı anlatmaya ve açıklamaya yöneldiğini ifade etmiştir. Proba'nın kendi ifadelerinin haricinde eserin yazılma amacıyla ilgili birkaç farklı görüş mevcuttur. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda yaşamış olan araştırmacılar, eserin teolojik amacından çok pedagojik ve ahlaki bir amacı olduğunu düşünmüşlerdir. Örneğin klasik filolog Karl Schenkl, Proba'nın paganlara Hristiyanlığı öğretebilmek ya da kendi çocuklarına eğitimlerinde okutulacak öğretici bir eser olması amacıyla *cento*'yu kaleme aldığını belirtmiştir (Cullhed, 2015, s. 47). G. R. Kastner ve Ann Millin gibi araştırmacılar, Schenkl ile aynı görüşte olmuştur (Wilson-Kastner, 1981, s. 41). Proba'nın amacının, İmparator Iulianus'un Hristiyan gramer ve retorik öğretmenlerinin okullarda ders vermesini yasaklayan yasasına karşı bir çözüm üretmek olduğunu öne süren görüşler de bulunmaktadır (Green, 1995, s. 555). Klasik filolog Aurelio Giuseppe Amatucci, eserin Roma İmparatoru Iulianus'un 362 tarihli kararnamesine karşı yazdığını öne sürmüştür. Roma'nın son pagan imparatoru Iulianus, imparatorlukta pagan inancını tekrar canlandırmak için pagan eserler ile ders vermeyi tanrılara saygısızlık olarak görerek Hristiyanlara yasaklamıştır (Mitchell, 2020, s. 330). Bu yüzden Proba, Iulianus'la orta yol bulmak için tanrılardan arındırılmış bir Vergilius metni yaratmış ve Hristiyan öğretmenlerin derslere devam etmesini sağlamak istemiştir (Green, 1995, s. 558). Proba'nın *cento*'yu, klasik eserlerde kullanılan grameri, üslubu ve kelime dağarcığını korumak için yazdığı da ifade edilmiştir (Green, 1995, s. 558). Dördüncü yüzyılda Hristiyanlığa geçmeye başlayan Roma aristokrasisi süsten uzak, sade ve halka hitap eden Yeni Ahit'in dilini beğenmemiştir. Klasik metinlerdeki gibi bir retorik ve edebi üsluba itibar ettikleri için Proba'nın *cento*'yu bu sınıfa hitap etmek amacıyla yazmış olabileceği fikri de bulunmaktadır (Cullhed, 2015, p. 3-4).

2.1.1.1. Faltonia Betitia Proba Yazar Kimliği

Faltonia Betitia Proba bir yazar olarak, teoloji ve edebiyat dünyasında kadınların kendi isimlerini kullanarak bir eser ortaya koymasına çok rastlanmayan bir dönemde yaşamıştır. Geç Antik Çağ Latin Edebiyatı'nda *rarissima avis* yani son derece nadir görülen kadın şairlerden biri olmuştur (McGill, 2007, s. 175).

Proba şiirine önceden savaşıla ilgili bir eser yazdığını itiraf ederek başlamaktadır:

*Uzun zaman önce, kutsal barış antlaşmalarını çiğneyen önderlerden,
İktidar hırsının tuzağına düşmüş o sefil adamlardan,
Sayısız ölümden, kralların acımasız savaşlarından,
Akraba ordularının karşılaşmasından ve parlak kalkanlardan,
Kardeşleriyle lekelenmiş, dış düşmandan alınmayan ganimetlerden,
Şöhretleri bilinen kanlı zaferlerden,
Sayısız yurttaştan mahrum kalmış şehirlerden söz ettim,
İtiraf ediyorum, bunları yazdım. (c. 1-8).*

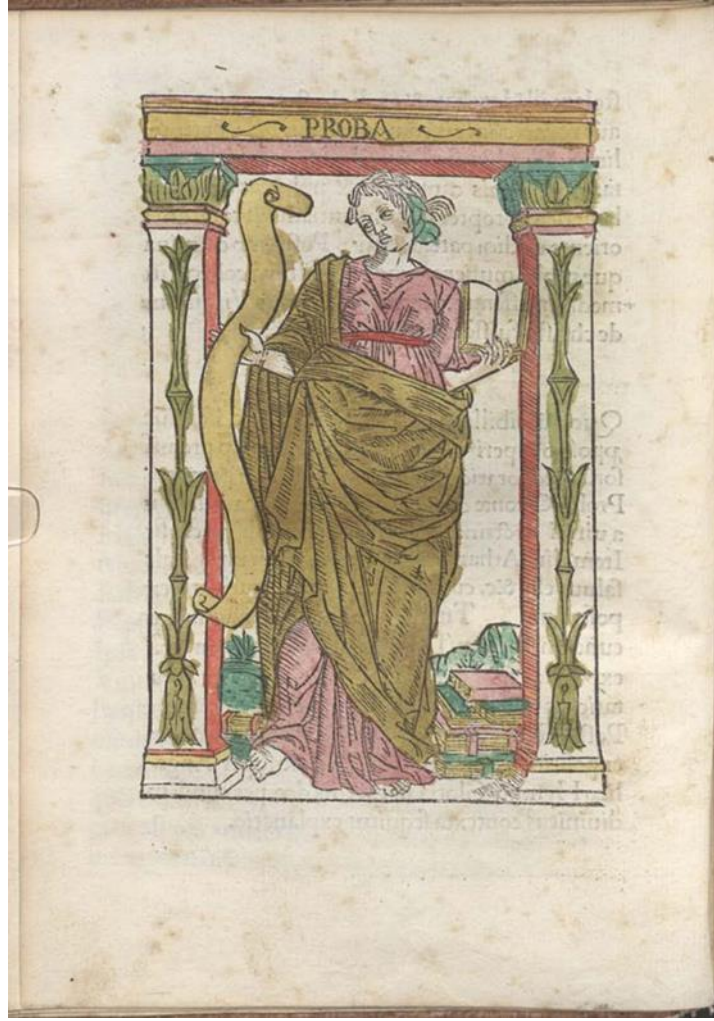
Yazdığı bu eserden pek de memnun değildir, bu sebeple Tanrı'ya kaleme aldığı yeni eseri kabul etmesi için yazarır: “*Her şeye kadir olan Tanrı, sana yalvarıyorum, kutsal şiirimi kabul et*” (c. 9)

Devamında ise Tanrı'dan konuşmasını ve kendi kalbini aralamasını isteyerek “*...ben, peygamber Proba, tüm gizemleri açıklayabileyim.*” (c. 12) der. Eserde kendi adını kullanması epik türün geleneğinde bulunan bir kullanım şekli değildir. Proba, yaptığı bu tercihle eserine bir yazara ait olma özelliği kazandırmıştır (Cullhed, 2015, s. 19). Yaptığı bu tercih şiirin algılanışı açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut *cento*'ların çoğu anonimdir ve bu eserler daha çok taklitçilik gibi algılanmıştır. Yazarının adıyla aktarılan *cento*'lar ise daha fazla ilgi görmüştür (Cullhed, 2015, s. 19). Aynı zamanda şiirin yazarının bilinmesi eserleri tanımak ve diğer eserlerden ayırt etmek için de bir fark yaratmıştır. Proba'nın şiirinde kimlik oluşturması onu özel bir konuma getirmiştir. Kendinden peygamber olarak bahsetmesi sonraki yüzyıllarda *cento*'nun bulunduğu el yazmalarının düzenlenme biçimini de etkilemiştir. On üçüncü yüzyıldan kalma bir el

yazmasında *cento*'nun Tiburtin Sibylla'nın kehanet metniyle birlikte bulunması, onun peygamberler ve kâhinler ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu durum, erken Rönesans'ta doruk noktasına ulaşmıştır. 1481'de Dominiken rahibi Filippo Barbieri'ye ait bir eserde *cento*, on iki eski Sibylla ile birlikte verilmiştir. Avrupa'da tasvir edilen en eski resimli kitaplardan biri olan bu eserde, on iki Sibylla'nın her biri, Eski Ahit'ten birer peygamberle eşleştirilmiştir. Esere Proba'nın tasviri de eklenmiş, böylece antik kadın kâhinler arasında konumlandırılmıştır. Proba genç bir kadın olarak, açık saçlarıyla ve yazar kimliğine vurgu yapar şekilde elinde bir parşömen tutarken tasvir edilmiş, yazdığı *cento*'nun ilk beş dizesi bu tasvirin altında verilmiştir. Ertesi yıl, eser yeni baskılarla yeniden basılmış ve Proba'nın tasviri tekrar eklenmiştir. Elinde yine bir parşömen tutarken, bu sefer sol eliyle açık bir kitabı yukarı kaldırmaktadır. Ayaklarının dibinde muhtemelen Kutsal Kitap'ı ve Vergilius'un eserlerini temsil eden birçok kitap bulunmaktadır. Bu baskılar ile birlikte Proba'nın Vergilius'un metinlerinde Hristiyan hakikati açığa çıkardığı düşüncesi sürekli devam etmiştir (Cullhed, 2015, s. 24).

Resim 1: Proba, Stockholm, Royal Library, Barbieri (1481) 31v (Cullhed, 2015, s. 35)

Resim 2: Proba, Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Barbieri (1482) 18v (Cullhed, 2015, s. 36)

Bu el yazmaları, Proba'nın şiirinde kendi adını anarken aynı zamanda kendisini bir peygamber olarak tanımlamasının, onun yalnızca kendi döneminde değil, sonraki yüzyıllarda da dikkat çeken ve öne çıkan bir figür olarak algılanmasına katkı sağladığını göstermektedir.

2.2. VERGILIUS İLE ESKİ VE YENİ AHİT METİNLERİ: *CENTO*

Publius Vergilius Maro, MÖ 70-19 yılları arasında yaşamış olan Romalı ozandır. Roma edebiyatında oldukça önemli yere sahip olan *Bucolica*, *Georgica* ve *Aeneis* adlı eserleri kaleme almıştır. *Bucolica*, Vergilius'un birbirinden bağımsız olarak yazdığı on pastoral şiirden oluşan eseridir. Bu eser *Eclogae* olarak da bilinmektedir. Fakat Vergilius'un eserini *Eclogae* şeklinde değil, *Bucolica* olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Howatson, 2015, s. 268). *Georgica*'da Vergilius, tanrısal öngörüye olan inancından ve kırsalın tanrılarından sevgiyle söz etmiştir (Howatson, 2015, s. 339-340). Troialı kahraman Aeneas'ın Roma'yı kurmasını anlatan *Aeneis*, ozanın son eseridir ve hatta Vergilius *Aeneis*'i tamamlayamadan vefat etmiştir. Eser İmparator Augustus'un buyruğu üzerine ufak düzeltmeler yapılarak yayımlanmıştır (Howatson, 2015, s. 976). On iki kitaptan oluşan bir Latin destanıdır. Roma İmparatorluğu'nun kökenlerini ve yükselişini gerek Roma'nın gerek Augustus'un başarılarını överek anlatmak amaçlanmıştır. Dönemin ozanlarına Augustus'u övmek için baskı yapılmış, yapılan baskı sebebiyle Vergilius yalnız Augustus'u değil Roma'nın kökenlerinden de bahseden bir eser ortaya çıkarmıştır. Destanın temelini oluşturan dini inançlar, eski inanışları ve gelenek görenekler saygıyla işlenmiştir (Howatson, 2015, s. 5-6). Ozan, şiirlerinde Roma'nın büyüklüğünü dile getirmesi sebebiyle ünlenmiştir. Şiirlerinin derinliği, dizelerinin teknik açıdan yetkin oluşu bu ünün devam etmesine katkı sağlamıştır. Ölümünden sonra Vergilius'un önemi git gide artmıştır. Eserleri kısa zamanda en çok kullanılan okul kitaplarından olmuştur. Zamanla eserlerinin alegorik yorumlanması bazı Hristiyanlarca yazdıklarının Hristiyanlıktan bahsettiği şeklinde algılanmıştır (Howatson, 2015, s. 976-977).

Geç Antik Çağ'da Vergilius oldukça önemli bir figür olmuş ve adeta kutsal bir rehber, bir peygamber olarak görülmüştür (Kinney, 2013, s. 1). Eserleri toplumun ortak dili haline gelmiş ve farklı inanç ile kültürlerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiş (McCill, 2005), Roma kimliğinin ve edebiyat alanındaki mükemmeliyetin adeta otoritesi olarak öne çıkmıştır. Vergilius'un bu benzersiz otoritesinin temelinde, eserlerinin daha MÖ 26 yılında gramerci Quintus Caecilius Epirota'nın açtığı özel Roma okulunda ders kitabı olarak benimsenmesi etkili olmuştur (Kinney, 2013, s. 1). Eğitim sisteminin merkezinde onun eserleri yer almış ve ezberlenmiştir, retorik ve gramer alıştırmasında kullanılmıştır (McCill, 2005, s. xviii). Eğitimli bir Romalı olmanın ve *Romanitas* yani Romalılık idealinin en önemli sembolü Vergilius'a yapılan atıflar olmuş, onun eserleri bu konuda

otorite olarak kabul edilmiştir (Salzman, 2007, s. 328-329). Aristokratlar ve politikacılar, siyasi bir metin yazarken dahi imparatorların gücünü meşrulaştırmak ve Roma'nın kuruluş mitiyle bağ kurmak için bu ortak dilden faydalanmışlardır (Kinney, 2013, s. 2). Yunan edebiyatında Homeros'un oynadığı rolü, Latin dünyasında Vergilius üstlenmiştir (Kinney, 2013, s. 2). Okullardaki önemli konumunun yanı sıra, kullandığı üslup her yeni dönemin ihtiyaçlarına göre farklı anlamlar üretmeye ve yeniden şekillendirilmeye son derece uygun bulunmuştur (Kinney, 2013, s. 3). Dönemin entelektüelleri ona ve eserlerine çok önem vermiştir. Örneğin beşinci yüzyılda Latin dilbilgisi uzmanı ve metin yorumcusu olan Servius, eserlerine yazdığı açıklamalarda onu efsanevi bir otorite olarak anlatırken, Romalı yazar ve filozof olan Macrobius *Saturnalia* adlı yedi kitaptan oluşan diyalog türündeki eserinde Vergilius'u felsefe, din ve tüm insanlık bilgisini kapsayan yanılmaz bir dahi olarak tasvir etmiştir (Kinney, 2013, s. 1).

Pagan kültürle kendi inançları arasında bir köprü kurmaya çalışan aristokrat Hristiyanlar için Vergilius önemli bir figür olmuştur. Özellikle Vergilius'un *Bucolica* adlı eserin dördüncü şiirinde *gökten inecek yeni bir nesil* ve *Altın Çağ*'dan bahsetmesi İmparator Konstantin ve Lactantius tarafından İsa'nın doğumunun bir kehaneti olarak yorumlanmıştır (Kinney, 2013, s. 2). Vergilius'un eserlerinin Hristiyan teolojisiyle bağdaştırılmasında alegorik okumalar büyük bir rol oynamıştır. Bu okumalar sebebiyle Vergilius, uzun bir süre Hristiyanlığı anlatan bir peygamber olarak algılanmıştır (Erhat, 1944, s. 451). Fakat bu durum tüm Hristiyan aydınlarca onaylanmamış, bazı kişiler tarafından eleştirilmiştir. Örneğin gençliğinde *Aeneis*'i okurken gözyaşı döktüğünü ifade eden Aziz Augustinus, Vergilius'u sevse de ona karşı zaman zaman şüpheli yaklaşmış ve onu yalancı bir peygamber olarak nitelendirdiği de olmuştur (Kinney, 2013, s. 3). Bundan başka Aziz Jerome, Vergilius'un İsa'dan önce Hristiyanlık'tan bahsettiği şeklindeki yaklaşımları şarlatanlık olarak ve çocukça bularak sert bir dille eleştirmiştir (McGill, 2007, s. 177). Hristiyanlığın imparatorlukta yayılmasıyla birlikte pagan edebiyatına karşı oluşan şüphelerine rağmen Hristiyan din adamları kitlelere ulaşmak için Vergilius'un otoritesine ihtiyaç duymuşlardır. Piskopos Ambrosius gibi din adamları, eğitimli ve bilge aristokratlara hitap edebilmek için Vergilius'un dilini ve kentsel üslubunu kullanmıştır (Salzman, 2007, s. 329).

Hristiyan aydınlar Vergilius'u okumaya ve onun eserlerine sahip çıkmaya zaman içinde devam etmişlerdir. Hristiyanlaşan Roma İmparatorluğu, siyasi ve kültürel dönüşümünü

büyük ölçüde pagan geçmişine tutunarak gerçekleştirdiği için yüksek zümreler, Roma'nın geleneksel sosyal ve kültürel yapısı ile Hristiyanlığın bir tezat oluşturmadığını kanıtlama ihtiyacı duymuşlardır. Faltonia Betitia Proba gibi yazarlar, onun eserlerini edebiyat alanında ve üslup kullanımı açısından bir değer olarak benimsemiş ve *cento* tekniğinde Eski ve Yeni Ahit anlatılarını yeniden kurgulamışlardır.

	Vergilius	Faltonia Betitia Proba
Yaşadığı Dönem	İmparator Augustus Dönemi - MÖ 70–19	Geç Antik Erken Bizans - Dördüncü yüzyıl
Eserleri	<i>Bucolica, Georgica, Aeneis</i>	<i>Cento Vergilianus de Laudibus Christi</i>
Eserlerinin Konusu	Roma'nın kökenleri, kahramanlık, tarım, mitoloji	Vergilius'un eserleriyle Eski ve Yeni Ahit'in <i>cento</i> tekniği kullanılarak yeni bir yorumu
Tarihsel Önemi	Roma destanı <i>Aeneis</i> 'in yazarı Eserlerinde Hristiyanlığı ve İsa'yı anlattığı düşünüldü	Klasik edebiyatı Hristiyan dizelerle birleştiren ilk Hristiyan kadın yazar

Tablo 1: Vergilius ve Proba'nın Eser ve Dönem Karşılaştırması

Cento, Vergilius veya Homeros'un eserlerinden alınan dize ve yarım dizelerin kelimesi kelimesine veya çok ufak değişikliklerle bir araya getirilerek tamamen yeni bir hikâye oluşturulmasıdır (Sandnes, 2011, s. 107). Latince *cento* ismi, eski kumaşlardan dikilmiş çok renkli bir giysiyi, yamalı bir bohçayı ifade etmektedir. Bir türden daha ziyade bir teknik olarak görülmelidir (Öyken, 2024, s. 176). Antik metinlerin bazı kısımlarının yeniden kullanılması, alıntılanması ve bu şekilde yeni eserler oluşturulması, mimarideki *spolia* kullanımına benzer şekilde bu dönemde oldukça fazla tercih edilmiştir. Eserlerdeki dil ve anlam kullanımının esnekliği *cento* yazan kişilerin aynı dizelerle başka karakterleri ve olayları tasvir edebilmelerine imkân sağlamıştır (McGill, 2005, s. 20). Bilinen ilk Latince *cento*'lar ikinci yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır ve başta mitolojik temalar kullanılmıştır (Elizabeth A. Clark, 1981, s. 31). Dördüncü yüzyılda yaşamış şairler ise Vergilius'un *Aeneis*, *Georgica* ve *Bucolica* eserlerinden aldıkları dizeleri orijinal bağlamından çıkararak yeni bir sırayla birleştirerek farklı konularda şiirler yazmışlardır (McGill, 2005, s. xiv). Daha önce de bahsedildiği gibi Faltonia Betitia Proba, Hristiyan anlatılardan oluşan *Cento Vergilianus de Laudibus Christi* adında bir *cento* yazmıştır.

Proba, bu eseriyle Eski ve Yeni Ahit'i tamamen Vergilius'un dizeleriyle yeniden yorumladığı, bilinen en eski Hristiyan *cento*'sunu yazmıştır (Schottenius, 2010, s. 43). Proba, Vergilius'un eserlerini Hristiyan bir amaç için kullanan ilk kişilerden biri olmuş ve diğer yazarlara bu anlamda örnek teşkil etmiştir. Dördüncü ve beşinci yüzyıllarda yazılan *Versus ad Gratiam Domini*, *De Verbi Incarnatione* ve *De Ecclesia* adlı Hristiyan içerikli *cento*'lar onun eserinden sonra yazılmıştır (McGill, 2005, s. xv). *Cento* tekniği, dördüncü ve beşinci yüzyıllarda Hristiyan elitler arasında yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlaşmanın nedenini iki şekilde okumak mümkündür.

İlk olarak eğitilmiş Romalı aristokratlar, Hristiyan metinlerinin edebiyat üslubunu kaba (Sandnes, 2011, s. 66), basit ve Antik Roma diline kıyasla kültürsüz bulmuşlardır (Sandnes, 2011, s. 75). Yazar Lactantius'un belirttiğine göre, yalnızca kusursuz ve akıcı metinler okumaya alışkın olan bu elit kesim peygamberlerin halka hitap eden sıradan dilini küçümsemiş ve estetik bir zevk sunmayan metinlerin inandırıcılığına şüpheyle yaklaşmıştır. Bu dışlayıcı tutum, Yeni Ahit anlatılarının daha yüksek ve saygın bir edebi üslupla yeniden yazılmasına yönelik ciddi bir talep yaratmıştır (Cullhed, 2015, s. 4). Bu nedenle anlatıları, saygın buldukları Homeros ve Vergilius'un *heksametron* veznini kullanarak yeniden yazarak hem edebi eksikliği gidermeyi hem de metni klasik edebiyat standartlarına yükseltmeyi amaçlamışlardır (Sandnes, 2011, s. 229).

İkinci önemli etken ise tarihsel bağlamdır. 362 yılında İmparator Iulianus, Hristiyan öğretmenlerin okullarda pagan yazarları okutmasını yasaklayan bir kararname çıkarmıştır (Sandnes, 2011, s. 85-91). Bu durum, Hristiyan elitlerde klasik eğitimden dışlanma kaygısı yaratmış ve çocuklara klasik kültürü Hristiyan inancıyla uyumlu biçimde aktarmak için *cento*'ların bir alternatif edebiyat olarak geliştirilmesine yol açmıştır (Sandnes, 2011, s. 102). Böylece *cento* tekniğiyle yazılmış eserler imparatorluğun elit kişilerince okunmuş ve tercih sebebi olmuştur.

2.2.1. Cento Vergilianus De Laudibus Christi

Cento Vergilianus de laudibus Christi, altı yüz doksan dört dizeden oluşan bir şiirdir. Kurgusu incelendiğinde şiir, genel bir giriş bölümüyle (1–28) başlamakta, ardından Eski Ahit anlatısını tanıtan bir başka giriş bölümü (29–55) bulunmaktadır. Eski Ahit’ten bölümler (56–332) ile şiir devam etmektedir. Sonrasında Yeni Ahit’e kısa bir giriş (333–345) bölümü bulunmaktadır. Altı yüz seksen altıncı dizeye kadar Yeni Ahit anlatısı devam etmektedir. Şiir, genel bir epilogla (687–694) sona ermiştir (Cullhed, 2015, s. 113).

Proba’nın şiirindeki İsa tasviri büyük ölçüde Aeneas örnek alınarak oluşturulmuştur (Cullhed, 2015, s. 158). İsa’yı Aeneas gibi bir Roma destan kahramanı olarak resmetmiştir. İnsanlar onun yüzüne, yürüyüşüne, sesine hayran kalmıştır: “*Ruhları hayretler içinde, geçerken bakarlar/ Anneler hayret içindeydi: “Ondaki nasıl bir ruh/ Nasıl bir yüz, ses tınısı, nasıl bir adım atıştır!”* (c. 385-387) Yeni Ahit’teki olaylarla Vergilius’un pagan mitolojisi arasında tipolojik bağlar kurmuştur. Örneğin; Tanrı’nın Âdem ve Havva’yı yerleştirdiği cenneti Vergilius’un Altın Çağ’a ait dizeleriyle (Arslan, 2024, s. 568):

Burası sizin yurdunuz, burası doğduğunuz topraktı

Burası, emeklerin güvenli bir dinlenme yeridir

Bunlar için ne zaman ne de sınır koymadım

Sonsuz bir güç verdim ve yıllarca

Toprak sabana, bağlar bıçağa tabi olmayacak

Ama sizin soyunuz ölümsüz kalacak, yaşlılığın yavaşlığı

Ruhun gücünü zayıflatmayacak ve dinçliği değiştirmeyecek. (c. 141-146)

şeklinde ifade edilmiştir. İsa’nın çarmıha gerilişini ise Aeneis’teki sahnelerle anlatarak “*Göğe yükseldi çığlıkları ve ansızın herkes/ Kutsal bedeni tutmuş kanlı elleriyle/ Dalları kesilmiş devasa meşe dikip/ Bizzat onu kalın bağlarla bağladılar/ Elleri uzatılmıştı ve ayakları birleştirilmişti/ Korkunç bir işti...*” (c. 614-619) Hristiyanlık ile Roma’nın geleneksel yapısının uyumlu olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu dönemde Vergilius, *Bucolica* adlı eserinin dördüncü şiirinde yazdıklarından ötürü Hristiyanlık gerçeğine doğal bir bilgiyle sahip olan ve İsa'nın gelişini müjdeleyen bir peygamber olarak algılanmıştır. Yazdığı dizeler şunlardır:

Cumae bilicilik sözündeki son çağ geldi işte

Sil baştan kuruluyor yüzyılların büyük düzeni, işte

Geri geliyor Virgo, geri geliyor Saturnus krallığı

Yeni bir kuşak salınıyor gökyüzünün yücelerinden

Doğacak çocuğu gözet, kolla yeter ki, tertemiz Lucina

Onunla son bulacak demir çağı soyu

Altın çağı soyu boy gösterecek bütün yeryüzünde; (Çoban Türküleri, 2024, s. 40, 6-12). İsa'dan önce yaşamış olmasına rağmen Tanrı'nın ona geleceği görme lütfunu bahsettiğine inanılmıştır. İlk Hristiyan kadın şair Proba da Vergilius'un dizelerinin, Mesih'in kutsal armağanlarını söylediğini iddia etmiştir (McGill, 2007, s. 175): “*Vergilius'un Mesih'in kutsal işlerini anlattığını söyleyeceğim.*” (c. 23).

Proba'nın Eski ve Yeni Ahit anlatısını aktarırken oluşturduğu edebi kurgu, döneminin Hristiyan anlayışından farklı olmuştur. Kutsal Kitap'ta uysal, barışçıl ve acı çeken kul figürünün aksine, Proba'nın tasvir ettiği İsa bir destan kahramanı şeklindedir. Fiziksel olarak ihtişamlı, geniş omuzlu, kalabalıkları kendine hayran bırakan ve gök gürültüsü gibi tok sesle konuşan bir yapıdadır (Cullhed, 2015, s. 158-159): “*Ve ruhları coşkuyla doluyor; çünkü o kalabalığın ortasında duruyor/ Ve herkes güçlü omuzlar üzerinde yükselene hayranlıkla bakıyor.*” (c. 461-462), “*Eliyle işaret edip gür sesiyle haykırdı.*” (c. 573).

Ayrıca onun tasvir ettiği İsa çarmıhta ölümünü sessizce kabullenmez; kendisini çarmıha gerenlere öfkeyle meydan okuyarak, onurunu koruyan klasik bir destan kahramanı edasıyla haykırır: “*Ama o korkusuzca dedi ki: ‘Neden bağları sıkılaştırıyorsunuz?’/’İrkinize bu kadar mı çok güveniyorsunuz? /Bundan sonra işlerinizin kefaretinin bana farklı bir cezayla ödeyeceksiniz.’*” (c. 621-623) (Elizabeth A. Clark, 1981, s. 634).

Kilise Babaları, Kutsal Kitap'ın bütünlüğünü bozup onu pagan dizelerle yeniden yorumlanmaya çalışılan bu esere tepki gösterecekler de *Cento Vergilianus de laudibus Christi*, tarih boyunca eleştiri ile övgü arasında gidip gelen özel bir konuma sahip olmuştur.

2.2.1.1. Erken Patristik Dönem Din Adamlarının Görüşü: Aziz Jerome (340? - 420)

Erken Patristik Dönem din adamlarının *cento*'ya yaklaşımı genel olarak olumsuz olmuştur. Zira söz konusu edebi tekniğin kutsal metinleri tahrif ettiğini düşünmüşlerdir (McGill, 2005, s. xvi). Nitekim *cento*'lar, kimi zaman apokrif metinler arasında değerlendirilmiştir (Sandnes, 2011, s. 139). *Cento* tekniğiyle yazılmış olan eserlere karşı takınılan bu tavır sonrası, eserlerin beşinci yüzyılın sonlarında resmî olarak apokrif metinler listesine dâhil edilmeleri tesadüf olmamıştır (Cullhed, 2011, s. 201). Kutsal metinlerin *cento* tekniğiyle yorumlanmasından rahatsız olmasıyla en öne çıkan kişi Erken Patristik Dönem'in önemli Kilise Babalarından biri olan Aziz Jerome olmuştur. Dördüncü yüzyılda Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Aziz Jerome, Hristiyanlık tarihinin en önemli Kilise Babalarından, din bilginlerinden ve yazarlarından biridir. Jerome'un hayatındaki en belirgin özelliklerden biri, Hristiyan inancının gereklilikleri ile klasik pagan edebiyatına duyduğu hayranlık arasında yaşadığı içsel çatışmadır (Coffin, 1924, s. 171). Yaşadığı bu içsel çatışma döneminde yaptığı eleştirilere de yansımıştır. Örneğin Paulinus'a yazdığı 53. Mektup'ta Vergilius ve Homeros *cento*'larını ağır bir dille eleştirmiştir (McGill, 2007, s. 171). Eleştirdiği bu *cento*'lardan biri Proba'nın *cento*'sudur. Yazdığı mektupta, Vergilius'un dizelerini Kutsal Kitap'taki olaylarla yorumlamasını ve Hristiyanlık inancına uyarlanmasını şiddetle eleştirmiştir. Ona göre eleştirdiği eserlerde Vergilius'un *Aeneis*'indeki bazı dizelerin Tanrı'nın İsa'ya seslenişinde kullanılması “*Ey Oğlum, benim gücüm ve tek büyük kudretim*” (c. 403) veya dizelerin çarmıha geriliş anını tasvir etmesi sebebiyle alay edilmiştir. Proba'nın kendi eserinde tam olarak bu dizeleri kullanmış olması, Jerome'un bu eleştirilerinde doğrudan Proba'yı hedef aldığına hemfikir olmasına yol açmıştır (Cullhed, 2015, s. 57). Vergilius'un İsa'nın gelişini *Bucolica*'da söylediği fikrini Aziz Jerome, pagan bir şairi Kutsal Kitap peygamberi gibi göstermeye çalışmak olarak görmüş ve *Christianus sine Christo* yani İsa'sız bir Hristiyan olarak adlandırmış; *cento* yazımını gülünç ve çocukça bulmuştur (Coffin, 1924, 172). İnsanların kendi cahilliklerini fark etmeden anlamadıkları konularda ders vermeye kalkışmalarından ve metinleri kendi isteklerine göre yorumlamalarından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Pagan şiirlerine Hristiyanlık anlamı yüklemeyi, Kutsal Kitap'ın gerçek anlamını tahrif etmekle ve yozlaştırmakla eşdeğer tutmuştur (McGill, 2007, s. 178). Kutsal metinleri yorumlama yetkisi iddia eden vasıfsız kişileri sıralarken *garrula anus* yani geveze bir yaşlı kadından bahsetmiştir. Birçok araştırmacı,

bu ifadenin doğrudan Proba'ya yönelik kişisel ve aşağılama amaçlı bir hitap olduğunu düşünmektedir (Cullhed, 2015, s. 57). Jerome aynı mektupta, kadınların erkeklere kutsal metinleri öğretmeye kalkışmasını bir utanmazlık olarak değerlendirip eleştirmiştir. Bu eleştirinin, Proba'nın Roma'da Hristiyanlık hakkında özel dersler verip *cento*'sunu Eski ve Yeni Ahit'teki olayları anlatan bir araç olarak sunmasına duyulan bir tepki olabileceği öne sürülmüştür (McGill, 2007, s. 180).

2.2.2. Vergilius El Yazmaları

Vergilius el yazmaları, Geç Antik Çağ'da yapılmış, Latin Edebiyatı'nın önemli şairi Vergilius'un *Aeneis*, *Georgica* ve *Bucolica* adlı eserlerini veya bu eserlerin bölümlerini içeren, günümüze ulaşmış parşömen el yazmalarıdır (Landfester, 2007, s. 639; Von Albrecht, 2012, s. 583). Tekstoloji çalışmaları açısından bu el yazmalarından özellikle F, M ve P siglalarıyla bilinenler oldukça önemlidir (Conte, 2009, s. VII–XII; Landfester, 2007, s. 639). Bu yazmalar; Geç Antik Çağ kitap kültürünün, kitap resimleme sanatının ve Geç Antik Çağ senato aristokrasisinin kültürel benlik bilincinin önemli birer tanığıdır (Mütherich, 1982, s. 205-206; Smith, 2012, s. 166). El yazmalarının önemi kullanılan yazı stilinden de anlaşılmaktadır (Seider, 1976, s. 129). Klasik metinler için standart olan rüstik capital yazı tipi tercih edilmiştir (Lowe, 1934, s. 11; Seider, 1976, s. 132). İstisnai olarak, *Vergilius Augusteus* el yazması normalde kamusal yazıtlarda kullanılan *quadrata capital* yazı tipiyle yazılmıştır (Lowe, 1934, s. 11). Bu tez çalışmasında üzerinde durulacak olan *Vergilius Vaticanus* ve *Vergilius Romanus* el yazmaları, Geç Antik kitap resimleme sanatının en önemli örnekleri kabul edilen çok sayıda görselle süslenmiştir (Mütherich, 1982, s. 208).

Geç Antik Çağ'dan kalan sekiz Vergilius el yazması bulunmaktadır. Söz konusu el yazmaları, tarihlendirme ve günümüze ulaşma durumları bakımından farklı özellikler göstermektedir. Dördüncü yüzyıla ait olan ve G siglumlu Vergilius Sangallensis el yazması, St. Gallen, Stiftsbibliothek'te bulunmaktadır (Lowe, 1956, Nr. 977). Yine dördüncü yüzyıla ait olan bir diğer el yazması F siglumlu Vergilius Vaticanus'tur. Hem metinsel eleştirisi hem de minyatür sanatı açısından büyük öneme sahiptir (Lowe, 1934, Nr. 11; Mütherich, 1982, s. 208). B siglumlu Vergilius Ambrosianus el yazması, Milano, Biblioteca Ambrosiana'da bulunmaktadır ve beşinci yüzyıla ait bir palimpsest el yazmasıdır (Lowe, 1938, Nr. 306). M siglumlu Vergilius Mediceus el yazması, Floransa, Biblioteca Medicea Laurenziana ve Vatikan, BAV'da bulunmaktadır. Beşinci yüzyıla ait olan bu el yazması, metin eleştirisi açısından son derece önemlidir (Conte, 2009, s. VII; Lowe, 1934, Nr. 99). V siglumlu Vergilius Veronensis el yazması, Verona, Biblioteca Capitolare'de bulunmaktadır ve beşinci yüzyıla ait bir diğer palimpsest el yazmasıdır (Lowe, 1947, Nr. 498). P siglumlu Vergilius Palatinus el yazması, Vatikan, BAV'da bulunmaktadır ve beşinci veya altıncı yüzyıla aittir (Conte, 2009, s. VII; Lowe, 1934, Nr. 19). R siglumlu Vergilius Romanus el yazması, Vatikan, BAV'da bulunmaktadır. Beşinci

veya altıncı yüzyıla ait olan el yazması, zengin minyatür süslemeleriyle öne çıkmaktadır (Lowe, 1934, Nr. 13; Mütherich, 1982, s. 208). A siglumlu Vergilius Augusteus el yazması, Vatikan, BAV ve Berlin, Staatsbibliothek'te bulunmaktadır. Altıncı yüzyıla ait olan el yazması, nadir bulunan capital quadrata yazısıyla yazılmıştır (Lowe, 1934, Nr. 13).

Geç Antik Çağ'dan günümüze ulaşan sekiz temel Vergilius el yazması içinde yalnızca Vergilius Vaticanus ve Vergilius Romanus zengin minyatürlerle süslenmiştir (Mütherich, 1982, s. 208). Sanat ve kültür tarihi açısından önemli olan bu minyatürler, dönemin görsel kültürünü ve aristokrat kesimin estetik dünyasını anlamak için önem teşkil eden bir kaynaktır (Mütherich, 1982, s. 205; Von Albrecht, 2012, s. 583). Her iki el yazması da klasik metinlerin hak ettiği yüksek prestijini yansıtacak şekilde dönemin rüstik capital ile kaleme alınmıştır (Lowe, 1934, Nr. 11, 13; Seider, 1976, s. 129). Bu durum, eserlerin sıradan kopyalar olmadığını, yüksek statülü hamiler için üretilmiş olduğunu göstermektedir (Seider, 1976, s. 129; Smith, 2012, s. 166). Bahsedilen yazı stili, Geç Antik Çağ kitap üretiminde klasik edebi metinler için geleneksel ve standart kabul edilen yazı tipidir (Seider, 1976, s. 132). Vergilius Vaticanus ve Vergilius Romanus gibi eserlerin rüstik capital ile yazılmış olması, banilerin sıradan birer kitap değil; toplumsal statülerini, entelektüel iddialarını ve Roma'nın klasik mirasına olan sarsılmaz bağlılıklarını sergileyen kişiler olduğunu göstermektedir (Lowe, 1934, s. 11). Tez çalışmasında, Geç Antik Çağ'dan kalan sekiz temel Vergilius el yazması içinden Vergilius Vaticanus (F) ve Vergilius Romanus (R) odak noktası olarak seçilmiştir.

Her iki el yazması Vatikan Kütüphanesi'nde korunmaktadır (Weitzmann, 1977, s. 11-13). El yazmalarının tam olarak ne zaman ve nerede üretildiği hususunda araştırmacılar arasında farklı görüşler mevcuttur. Sanat tarihçisi David Wright, el yazmalarını tarihlendirmek amacıyla dönemin mozaiklerini ve fildişi diptiklerini referans alarak el yazmalarının üslup kullanımındaki değişimi incelemiştir. Wright, Vaticanus'u Santa Maria Maggiore mozaikleri ile Felix diptiğini kıyaslayarak dördüncü yüzyıl civarına; Romanus'u ise Boethius ve Basilius diptiklerine dayanarak 480'lere tarihlendirmiştir (Cameron, 2023, s. 102). Fakat Wright'ın Romanus el yazmasını 480'lere tarihlendirmek için dayanak noktası yaptığı Basilius fildişi diptiği, aslında 480 yılına ait değildir. Diptik üzerinde yazılı olan ve eserin arka yüzünde yer alan çift zafer ikonografisi göz önüne alındığında, bu diptiğin 541 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre, söz

konusu el yazması da muhtemelen 550 yılında kopyalanmıştır (Cameron, 2023, s. 123). Her iki el yazması da Geç Antik döneme özgü rüstik majuskil yazı stiliyle kaleme alınmıştır (Cameron, 2023, s. 120). Metinlerde resmedilen sahneler arasında örtüşme ya da tekrar bulunmamaktadır. Aynı zamanda eserlerden birinin Roma'da, diğerinin ise tam olarak belirlenemeyen bir imparatorluk eyaletinde üretildiği düşünülmektedir. Tercih edilen ikonografik kullanımın birbirinden farklı olması, *Aeneis*'i resimleme geleneğinin tek bir merkezde değil, eş zamanlı olarak birden fazla bölgede başlamış olabileceğine işaret etmektedir (Weitzmann, 1977, s. 13).

Bu iki önemli el yazması, ikonografik ve üslup tercihlerindeki farklılıklarının yanı sıra, Geç Antik Çağ'da metinlerin papirüs rulolardan parşömen kodeks formuna geçiş sürecinin örnekleridir (Elsner, 2022, s. 203). Geç Antik Çağ'da kodex üretiminin hem fiziksel evrimini hem de dönemin değişen ideolojik fikirlerini yansıtmaktadır. Hem Vergilius Vaticanus hem de Vergilius Romanus; Hristiyanlığın kurumsallaştığı Geç Antik Çağ'ın kültürel dönüşüm sürecinde pagan edebiyatına nasıl önem verildiğini göstermektedir. Vergilius'un metinleri zengin süslemeler ve görsel tefsirlerle bezenerek kanonik eserlere dönüşmüş, okuma yazma bilmeyenlerin bile sadece bu görsel özetlere bakarak anlatının içeriğini kavrayabilmesini sağlamıştır (Elsner, 2022, s. 212).

2.2.2.1. Vergilius Vatikanus (Sigla: F)

Geç Antik Çağ'dan günümüze ulaşan en erken tarihli resimli el yazmalarından biri olarak kabul edilen Vergilius Vatikanus, beşinci yüzyılın başlarında Roma'da üretilmiştir (Weitzmann, 1977, s. 13). Vatikan Kütüphanesi'nde "Vat. lat. 3225" numarasıyla kayıtlıdır. Yaklaşık 24x21 cm ebatlarında olan el yazması *Bucolica*, *Georgica* ve *Aeneis*'i içeren yaklaşık dört yüz kırk yapraklık yekpare bir eser olarak tasarlanmış olsa da, okuma kolaylığı sağlamak için muhtemelen üç ayrı cilt hâlinde kullanılmıştır (Cavallo, 1996, s. 332). Dördüncü ve erken beşinci yüzyılda Roma senato aristokrasisi arasında, klasik dönem etkilerinin sanat aracılığıyla yeniden canlandırıldığı kısa süreli bir aydınlanma dönemi yaşamıştır (Sebesta, 1993, s. 27). Vergilius Vatikanus el yazması bu bağlamda, elit kişiler *otium letterario* yani kültürel boş zamanlarını Roma'nın önemli yazarlarını okuyarak değerlendirmesi için bir okuma kitabı olarak özel tasarlanmıştır (Cavallo, 1996, s. 332). Bahsedilen elit aristokrasi yalnızca paganlardan oluşmamış Hristiyan aristokratlar da klasik yazarları okumaya ve kütüphaneleri için bu lüks kitapları edinmeye devam etmişlerdir.

Üslubu incelendiğinde gerçekçi bir kullanım tercihi yapıldığı görülmektedir. Minyatür sanatçıları eserlerde anlatılan olayları alegorik bir yaklaşım yerine daha nesnel ve gerçekçi bir bakış açısıyla aktarmışlardır (Wlosok, 1998, s. 359). Sahneler kurgulanırken doğrudan Vergilius'un metnine bağlı kalınmamış, daha eski görsel örnekleri de kullanmıştır (Weitzmann, 1977, s. 39). Tez bağlamında Kartaca Kraliçe'si Dido'nun resmedilişi ilgi çekicidir. Bir kadın yöneticinin görsel yollarla nasıl meşrulaştırıldığını göstermiştir. El yazmasında diğer Kartacalı kadınlar ve Dido'nun hizmetkârları Akdeniz kültüründeki tipik kadın giysisi olan *palla* ve uzun tunik giyerken, Kraliçe Dido kraliyet rütbesini simgeleyen mor renkli tunik giyerek (Bkz: Resim 3) onlardan ayrılmakta, geleneksel kadın kıyafetleri yerine *chlamys* giymektedir. Tercih edilen kıyafet kullanımı, başındaki taç ile birlikte Dido Vergilius'un *Aeneis* eserinde kullandığı *dux femina facti* yani bir kadın başarının sahibiydi tanımının görsel bir meşrulaştırması olmuştur (Sebesta, 1993, s. 28). İllüstratör, bir kraliçeyi dönemin erkeklere ait olan görsel kodları üzerinden yorumlayarak Dido'yu erkek bir hükümdar gibi resmetmiştir.

Resim 3: Fol. 36v Aeneas, Kartaca'yı ve Dido'yu terk ediyor.⁵

Aeneas karakterine gelindiğinde minyatür sanatçısı, Vergilius'un Romalı kimlik vurgusunu yapmak için karakterlerin kıyafetlerini bilinçli bir şekilde kullanmıştır. Troialılar genellikle parlak renkli, desenli pantolonlar, uzun kollu kaftanlar ve Frig başlığı gibi Doğulu kıyafetlerle resmedilmiştir (Bkz: Resim 4). Ancak Aeneas ve babası Anchises Roma togası, *chlamys* veya askeri zırhıyla tasvir edilmiştir (Bkz: Resim 5). Bu durum, onların Doğulu geçmişlerinden sıyrılıp Roma'nın gelecekteki kurucuları olma kaderlerini görsel olarak vurgulamaktadır.

⁵ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225 Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 4: Vergilius Vaticanus XXIIr⁶

⁶ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225 Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 5: Fol. 13r Aeneas ve Achates, bir tepeden Kartaca şehrini seyrediyor ve inşa çalışmalarını izliyorlar.⁷

Minyatürler Antik Çağ'dan Orta Çağ'a geçişte kitap resimleme sanatının hem görsel arşivleri korumada hem de ideolojik ve sanatsal olarak yeni ifade biçimleri yaratmada nedeli gelişmiş olduğunu göstermekte, bu bağlamda Vergilius'un önemini ortaya koymaktadır.

⁷ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3225 Erişim Tarihi: 11.06.2026

2.2.2.2. Vergilius Romanus (Sigla: R)

Vatikan Kütüphanesi'nde "Ms. Vat. Lat. 3867" künyesiyle korunan Vergilius Romanus, beşinci yüzyılın sonları veya altıncı yüzyılda muhtemelen Roma'da üretilmiş bir el yazmasıdır. Yaklaşık 350 x 335 mm boyutlarında, dört yüz on adet parşömeden oluşmaktadır (Elsner, 2022, s. 207). Eserin metni, vurgular için kırmızı mürekkep olmak üzere kahverengi mürekkep kullanılarak okunması kolay şekilde yazılmıştır (Bkz: Resim 6) (Elsner, 2022, s. 207).

Resim 6: Fol. 1r Çoban Tityrus flüt çalıyor.⁸

Aynı *cento*'larda olduğu gibi bu el yazmalarında da *Bucolica*, *Georgica* ve *Aeneis* eserleri kullanılmıştır (Elsner, 2022, s. 207). El yazmasının önemli bir özelliği, minyatürlerin yalnızca metni süslemeyip resimlerden oluşan bir görsel özet gibi olmasıdır (Elsner, 2022, s. 207). El yazmaları Vergilius'un eserleri yazış zamanlamasına göre sıralanmış, dört yüzden fazla yapraktan oluşan tek bir ciltte okuyucunun yolunu bulmasına ve metnin nerede bitip nerede başladığını anlamasına yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Eserin bölümlerinde, farklı resimleme stratejileri uygulanmıştır. Örneğin *Bucolica*'da her şiirin başında metnin kimin sesiyle okunduğunu resimleştiren yarım sayfalık minyatürler yer almaktadır (Elsner, 2022, s. 208). Böylece okuyucuya metnin doğrudan şair tarafından mı yoksa metin içerisindeki konuşmacılar arasındaki bir diyalog aracılığıyla mı aktarıldığını gösteren görsel bir ipucu sunulmaktadır. *Aeneis* destanı, her bir kitabının açılışında toplam yirmi dört adet tam sayfa çifte resimler verilerek oluşturulmuştur. Bu çizimler *Aeneis*'in geniş konusunu parçalara ayırarak okuyucuya adeta bir resim kronolojisi sunmaktadır (Elsner, 2022, s. 212). Resimlemelerde Vergilius'un kahramanları sıklıkla Geç Antik Çağ'ın güncel dünyasına adapte edilmiştir. Örneğin Vergilius Romanus'ta Aeneas ve Troialılar, çağdaş Roma yargıçları gibi tahtta oturup oyunlara başkanlık ederken resmedilmiştir (Bkz: Resim 7) (Cameron, 2023, s. 114). Geç Antik Çağ'da klasik dünyanın doğal ve orantılı gerçekçiliğinden uzaklaşarak daha soyut, kavramsal ve tinsel bir anlatıma yönelmiştir. Bu sebeple üslup olarak Vergilius Romanus'ta katı, çizgisel ve figürlerin cepheden resmedildiği bir kullanım tercih edilmiştir (Stern, 1974, s. 598).

⁸ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867 Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 7: Fol. 76v Aeneas, Anchises'in cenazesi için düzenlenen oyunlara başkanlık ediyor.⁹

Altıncı yüzyılın estetik anlayışını yansıtan Vergilius Romanus yazmasında, soylu kadın imgesi dönemin katı, törensel ve Hristiyanlaşan görsel formlarına uyarlanmıştır. Örneğin Dido, Aeneas ve Anna'nın bir masa etrafında resmedildiği şölen sahnesi'nde kişiler sert ve tören havasında pozlar içinde tasvir edilmiştir. Taçlı ve mücevherlerle süslenmiş Dido, kompozisyonun tam merkezinde yer alırken, Aeneas solda betimlenmiştir. Aeneas gibi Frig başlığıyla tanımlanan bir diğer Troialı figür ise metinde yer almamasına rağmen simetriyi sağlamak amaçlı sağ tarafa eklenmiştir (Weitzmann, 1977, s. 57).

⁹ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867 Erişim Tarihi: 11.06.2026

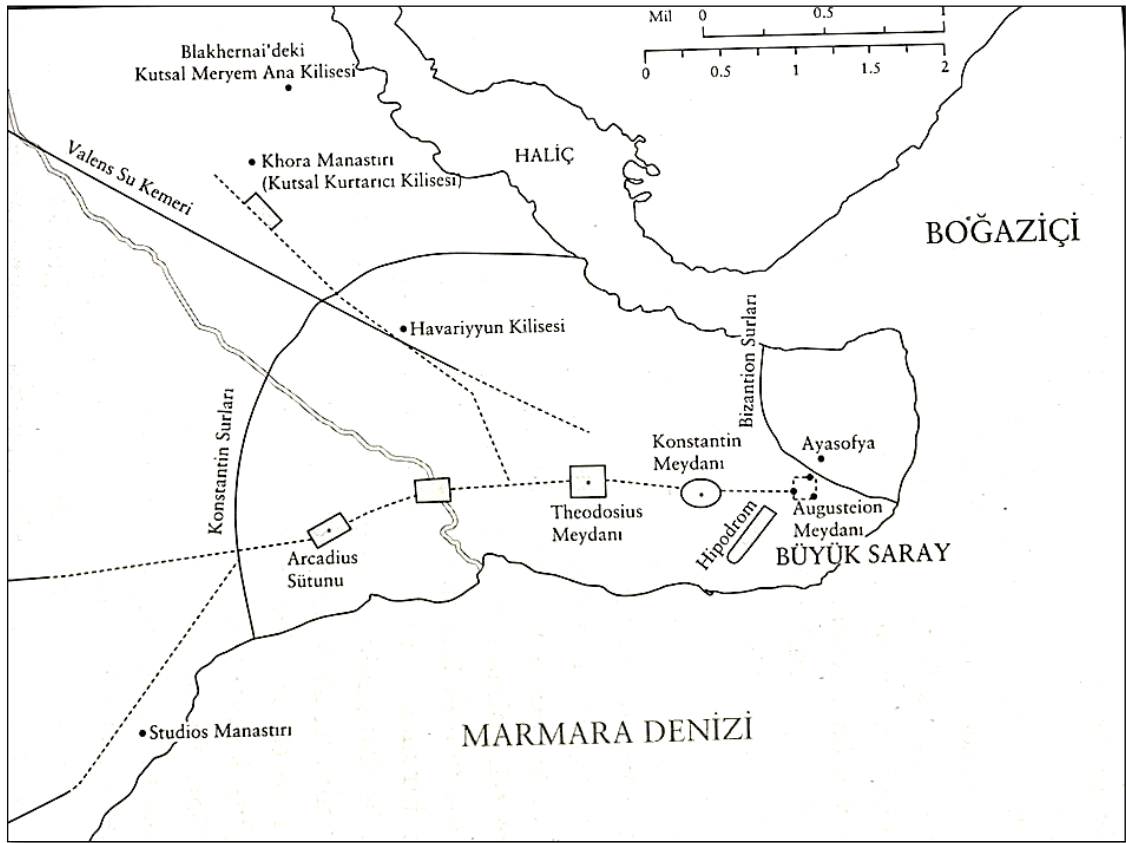
Resim 8: Fol. 100v Dido'nun düzenlediği ziyafetteki Aeneas ve Dido.¹⁰

¹⁰ https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.3867 Erişim Tarihi: 11.06.2026

3. BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS: THEODOSIUS HANEDANI KADIN BANİLER VE HRİSTİYANLIK

Geç Antik Erken Bizans Dönemi'nde Konstantinopolis'in kentsel gelişimi, büyük ölçüde eski başkent olan Roma'dan referans alınarak, Hristiyanlığın baskın olduğu bir görünümle şekillenmiştir. İmparator Konstantin tarafından yalnızca yeni bir idari merkez değil, aynı zamanda Roma'nın köklü kurumlarını bünyesinde barındıran bir Nova Roma yani Yeni Roma olarak tasarlanan bu kent, Eski Roma'nın sahip olduğu tüm ayrıcalık ve imtiyazları bünyesine katmıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 3; Ostrogorsky, 2023, s. 42). Konstantinopolis, Marmara Denizi ile Boğaziçi arasındaki stratejik konumu sayesinde hem savunma hem ticaret açısından büyük avantajlara sahip bir kent olarak (Krautheimer, 1983, s. 42) Avrupa ile Asya'nın kesişim noktasında karşımıza çıkmaktadır, Konstantinopolis'i askerî seferler için de ideal bir merkez hâline getirmiştir (Harris, 2020, s. 54-55). Roma'nın Vizigot ve Vandal saldırılarına maruz kalan bir başkent olmasının yanında Konstantinopolis'in savunulabilir bir kent olması, Doğu'ya yönelmek için bir sebep olmuştur. Konstantin, Roma aristokratlarını bu yeni başkente taşınmaya teşvik etmiş ve süreç *Translatio Imperii* yani imparatorluk gücünün Roma'dan Konstantinopolis'e aktarılması şeklinde yorumlanmıştır (Harris, 2020, s. 47).

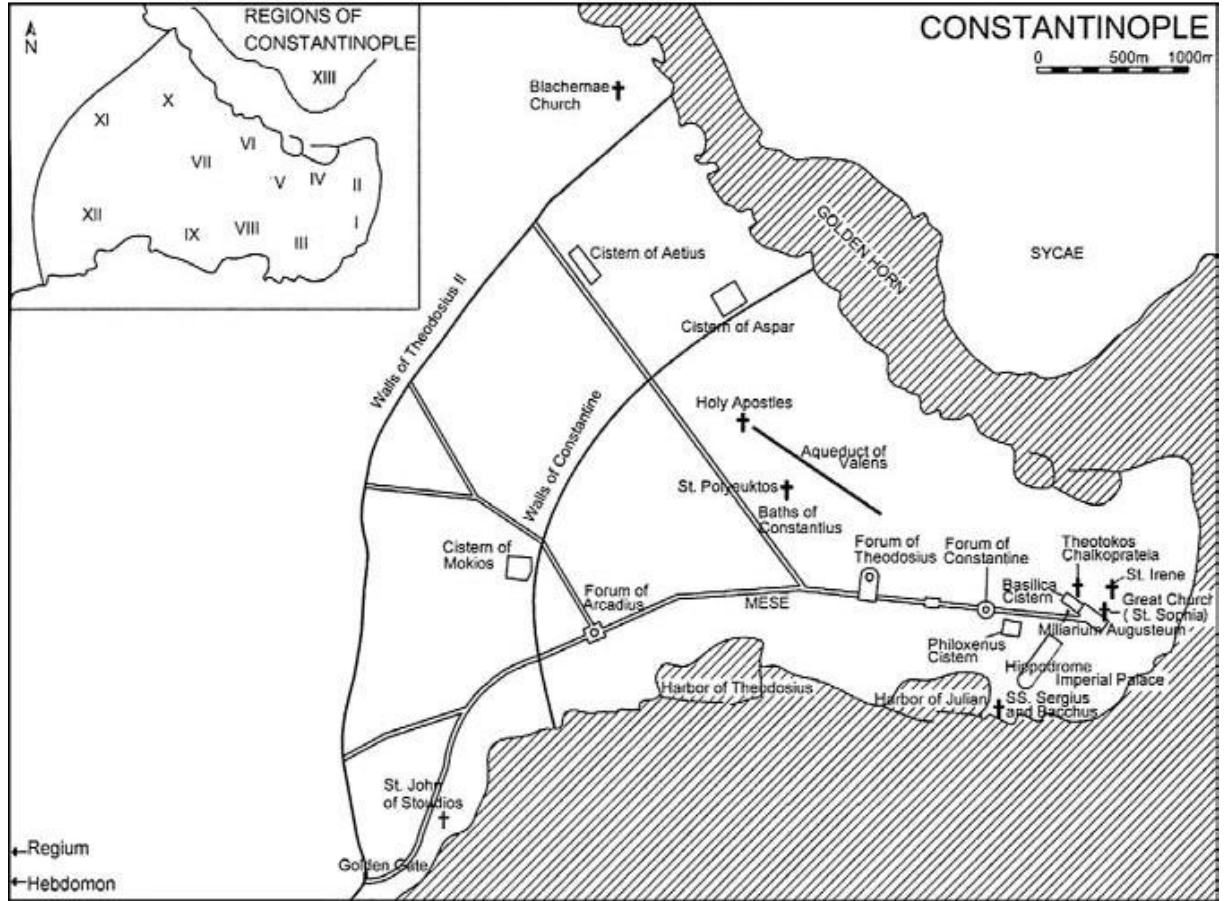

Harita 3: Beşinci Yüzyılda Konstantinopolis Haritası (Harris, 2020, s. 61)

Konstantinopolis'in şehir planlamasında tamamen Roma model alınmıştır. Kent; tıpkı Roma gibi bölgelere ayrılmış; forumlar, senato binası, hipodrom ve anıtsal caddelerle donatılmıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 54). Kentin merkezi Büyük Saray, Hipodrom ve Hagia Sophia'nın oluşturduğu anıtsal bir kompleks etrafında yapılanmıştır (Krautheimer, 1983, s. 45). Kentin ana merkezi olan ve her iki yanı revaklarla çevrili Mese, kenti boydan boya kat ederek Konstantin, Theodosius ve Arcadius forumları gibi anıtsal meydanları birbirine bağlamıştır (Mango, 2024, s. 124).

Yeni başkent anıtsal yapıları, Roma ile adeta rekabet edercesine tasarlanmıştır. Örneğin II. Theodosius ve Arcadius'un diktirdiği zafer sütunları, Roma'daki Traian ve Marcus Aurelius sütunlarını örnek almıştır (Grig & Kelly, 2012, s. 57). İmparatorluğun farklı bölgelerinden getirilen devasa heykellerle süslenen bu meydanlar, yeni ideolojinin de vitrini olmuştur (Grig & Kelly, 2012, s. 9). Nitekim Konstantin Forumu'ndaki sütunun üzerine yerleştirilen heykelde imparatorun, Güneş Tanrısı Helios'u çağrıştıran Sol

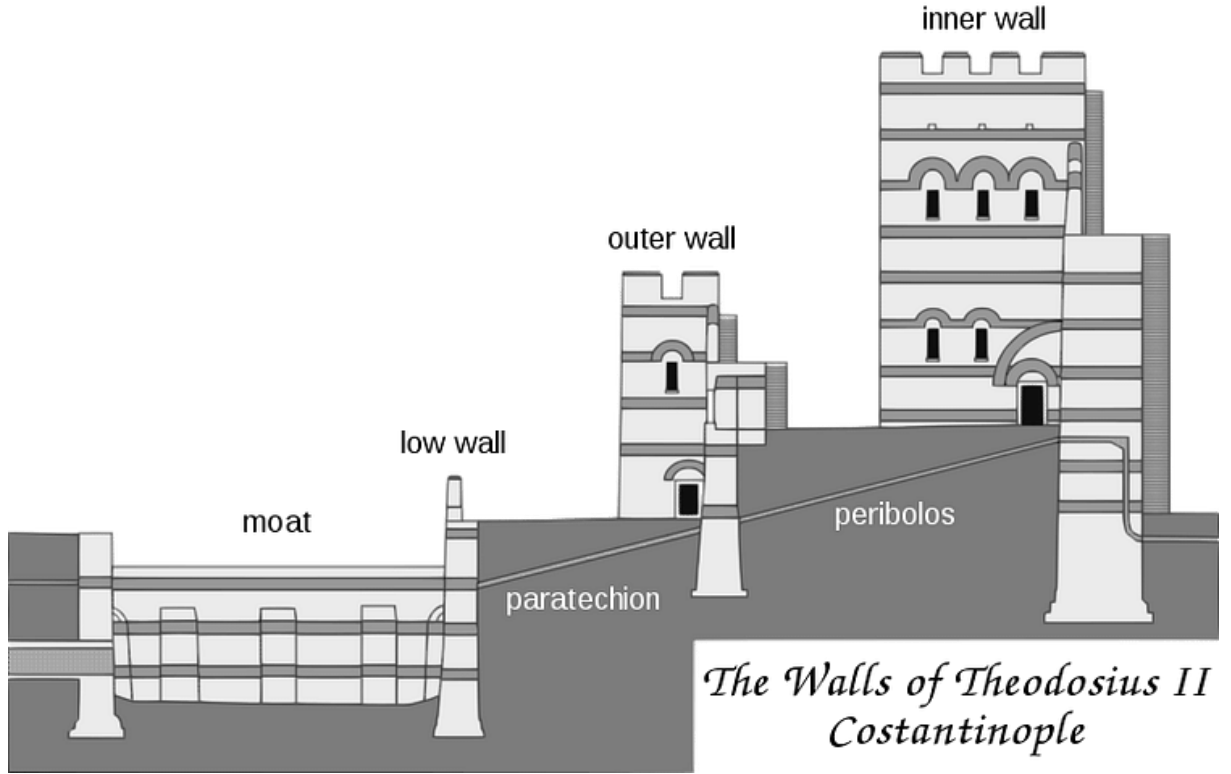
Invictus ile tasvir edilmesi, Hristiyanlık ile Roma'nın pagan geçmişinin erken dönemdeki birleşimini açıkça vurgulamaktadır (Krautheimer, 1983, s. 63).

Harita 4: Geç Antik Çağ'da Konstantinopolis Kenti (Grig & Kelly, 2012, s. xv)

Konstantinopolis, Marmara Denizi ile Boğaziçi arasındaki stratejik konumu sayesinde hem savunma hem de uluslararası ticaret açısından Eski Roma'ya kıyasla büyük avantajlara sahip bir coğrafyada, Avrupa ile Asya'nın kesişim noktasında yükselmiştir (Krautheimer, 1983, s. 42). Bu jeopolitik konum, kenti askeri seferler için de ideal bir merkez haline getirmiştir (Harris, 2020, s. 54-55). Eski Roma'nın 410'da Vizigotlar ve 455'te Vandallar tarafından yağmalanarak ağır nüfus ve altyapı kayıpları yaşadığı bir dönemde, Konstantinopolis'in aşılması zor bir savunma sistemine sahip olması Doğu'nun yükselişini hızlandırmıştır. Başlangıçta Konstantin Surları ile korunan kent, nüfusun hızla artması üzerine yetersiz kalmış; 413 yılı civarında II. Theodosius döneminde kentin yüzölçümünü iki katına çıkaran yeni kara surları inşa edilmiştir (Krautheimer, 1983, s. 46; Grig & Kelly, 2012, s. 63). Hendek, ön duvar ve devasa kulelerle desteklenen ana

duvardan oluşan bu üçlü savunma sistemi, kenti yüzyıllar boyunca zapt edilemez kılmış ve “*Theotokos*’un koruduğu şehir” algısını pekiştirmiştir (Harris, 2020, s. 72).

Resim 9: Theodosius Surları¹¹

Konstantin tarafından kurulan ve Konstantius döneminde genişletilen Konstantinopolis Senatosu, Roma Senatosu ile aynı seviyeye gelmiştir (Ostrogorsky, 2023, s. 35). Statü olarak Roma’yla denk hale gelmiştir.

Başlarda tamamen Hristiyan bir şehir olarak kurulmayan, içinde Tanrıça Rhea ve Fortuna’ya adanmış tapınaklar da barındıran ve pagan aristokratları da ağırlayan kent (Harris, 2020, s. 52-55), dördüncü yüzyılın sonlarından itibaren Hristiyan bir başkent kimliğine bürünmüştür. Roma’nın pagan geçmişine ve Aziz Petrus ile Paulus gibi büyük havarilerin mezarlarına sahip olmasına karşılık (Grig & Kelly, 2012, s. 62) Konstantinopolis’te herhangi bir şehit mezarı bulunmamaktaydı. Kentin dini önemini arttırmak ve statü kazandırmak için kutsal emanetleri buraya getirmeye başlamışlardır (Birk, Kristensen, & Poulsen, 2014, s. 183). 381 Konstantinopolis ve 451 Khalkedon

¹¹ <https://www.worldhistory.org/image/7740/cross-section-of-the-theodosian-walls/> Erişim Tarihi: 11.06.2026

konsilleriyle Konstantinopolis Patrikliği, Roma'dan sonra ikinci sıraya yerleştirilmiş ve hukuken Roma Kilisesi ile eşit imtiyazlara sahip konuma yükseltilmiştir (Harris, 2020, s. 55).

Geç Antik Çağ'da Konstantinopolis'in yükselişi ve dönüşümü¹² tez kapsamında, aristokrat kadınların ve imparatoriçelerin banilik ve şairlik rolleri üzerinden incelemek gereklidir. Hristiyanlığın imparatorluk yaşamını ve ideolojisini yeniden şekillendirmesiyle birlikte, kadınların konumunu belirleyen temel dinamikler de dini çerçevede dönüşmüştür. Toplumsal ve siyasal yaşamda daha görünür hale gelmeyi arzulayan soylu kadınlar, dindarlık ve çocuk sahibi olarak hanedan soyunu devam ettirme vasıflarını birer meşruiyet aracına dönüştürmüş, *augusta* unvanı alarak imparatorluk otoritesine ortak olmuşlardır.

İmparatorluk ailesi üyeleri ve aristokrat kadınlar, kendilerinden beklenen Hristiyan hayırseverlik normlarına uygun olarak dini yapılar ve hayır kurumları inşa ettirmişlerdir (Kelly, 2013, s. 70). Yaptıkları banilik faaliyetleri yalnızca dini bir sorumluluk değil, aynı zamanda kamusal alanda güç, meşruiyet ve görünürlük kazanmanın en stratejik siyasi aracı haline gelmiştir. İmparatorluk içinde dolaşımda olan sikkeler üzerindeki *augusta* tasvirleri, bahsi geçen kadın iktidarının ideolojik ve hukuki olarak kabul gördüğünün en somut kanıtlarıdır (Connor, 2011, s. 77-78). Nitekim Geç Antik Çağ tarihçisi Kenneth Holum, 1982 yılında yayımladığı "*Theodosian Empresses: Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*" adlı çalışmasında¹³, erkek egemen yapıya rağmen Theodosius hanedanına mensup kadınların siyasette oynadıkları kritik rollere, bireysel yeteneklerine ve yönetsel başarılarına dikkat çekmiştir (Gregory, 2024, s. 119).

Eski başkent Roma'da kamusal alan inşası genellikle erkek aristokratların ve imparatorların tekelindeyken, Konstantinopolis'te kadınlar, kentin topoğrafyasını dini ve hayırseverlik faaliyetleriyle şekillendirerek kendilerini göstermişlerdir (Birk, Kristensen, & Poulsen, 2014, s. 161). İmparatoriçe Pulcheria imparatorluğun gücünü askeri zaferlerden ziyade "Hristiyan dindarlığı" üzerinden yürütmüştür (Kelly, 2013, s. 70). Kentin dini meşruiyetini yükseltmek adına Kırk Şehitleri (Kelly, 2013, s. 45), Aziz

¹² Konstantinopolis'in kuruluşu, dönüşümü ve kültürel önemini daha detaylı incelemek için, bkz. Bassett, S. (Ed.). (2022). "*The Cambridge Companion to Constantinople*" Cambridge, 2022.

¹³ Bkz. Kenneth Holum "*Theodosian Empresses: Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*" Berkeley, 1982, s. 22-44.

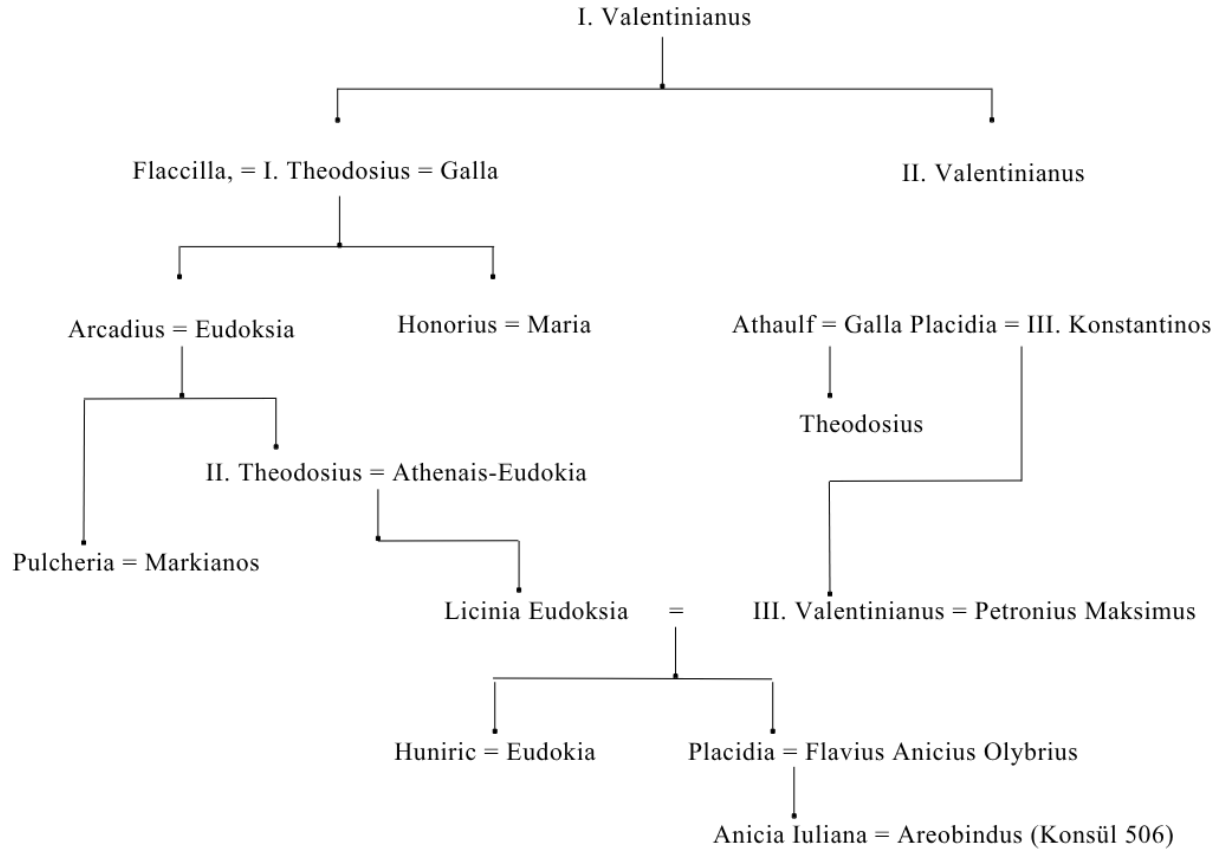
Stephanos ve Aziz Laurentios gibi önemli kutsal emanetleri bizzat Konstantinopolis'e getirtmiştir (Birk, Kristensen, & Poulsen, 2014, s. 163-167). Böylece kentin Hristiyanlık bazındaki statüsünü Roma ile yarışır hale getiren Pulcheria; dönemin Meryem Ana kültürünü kurumsallaştıran *Theotokos* kiliselerinin banisi olmuştur. Dönemin önemli baniliklerine bir diğer örnek Anicia Iuliana'nın inşa ettirdiği Hagios Polyeuktos Kilisesi'dir. 524-527 yıllarında inşa edilen yapı, Ayasofya inşa edilene kadar kentin en büyük kilisesi olmuş; üzerinde Iuliana'nın soyluluğunu öven ve bilge kral "Süleyman Peygamber'i aştığını" iddia eden anıtsal epigram dizeleriyle donatılmıştır (Gregory, 2024, s. 151). Kilise baniliği haricinde edebiyat alanındaki faaliyetler de kentin kültürel gelişimini desteklemiştir. Örneğin İmparatoriçe Eudocia, dönemin en büyük kadın şair ve entelektüellerinden biri olarak öne çıkmıştır. Roma'nın Perslere karşı kazandığı zaferleri öven epik kahramanlık şiirleri yazmış ve Antakya'da halka hitap ederken Homeros'tan alıntılar yapmıştır (Kelly, 2013, s. 207). Eudocia'nın edebiyat alanındaki bu başarısı ile Faltonia Betitia Proba'nın eseri arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bilindiği üzere Proba, bir *cento* kaleme almış ve bu eser okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur (McGill, 2007). İmparatoriçe Vergilius'un dizeleri yerine Homeros'un dizelerini kullanarak *cento* yazmayı tercih etmiştir.

Netice itibarıyla Konstantinopolis, Roma'nın çöküşe geçtiği bu kritik geçiş döneminde sadece imparatorların idari ve askeri kararlarıyla inşa edilmiş bir yer olmamış, hanedan kadınların banilik faaliyetlerinin etkisini taşıyan ve şekillenen bir başkent haline gelmiştir.

3.1. SİKKE İKONOĞRAFİLERİ

Bizans İmparatorluğu'nda imparatoriçeler, Roma İmparatorluğu'nun erken dönemlerindeki imparator eşi imajından sıyrılarak zamanla kendi hukuki, dini ve siyasi meşruiyet alanını yaratmıştır (Herrin, 2013, s. 35). Özellikle Geç Antik Çağ'dan Erken Bizans'a geçiş sürecinde *augusta* unvanı, yalnızca hanedanın devamlılığını sağlayan sembolik bir unvan olmaktan çıkmış; tahtın ortağı ve devletin kurumsal bir figürü haline gelmiştir (James, 2001, s. 12). Nitekim Bizans İmparatorluğu'nun ilk yüzyılları, imparatoriçelerin rolü ve temsilinde önemli gelişmelere tanıklık etmişse de dördüncü ve beşinci yüzyıllarda hüküm süren Theodosius hanedanının imparatoriçeleri, Erken Bizans dönemi kadınlarının banılığı ve otoritenin diğer görünüş biçimleri için oldukça önemli örnekler teşkil etmiştir. Sikkelerde oldukça belirgin ve otorite figürü şeklinde yer almışlardır (Kalavrezou, 2003, s. 14). *Diadem*'ler, inci kolyeler, iri küpeler ve imparatorlara özgü pelerin olan *chlamys* gibi statü belirten kıyafetlerle betimlenmeleri bunu destekler nitelikte olmuştur (Kalavrezou, 2003, s. 88). Söz konusu ikonografik unsurlar, yalnızca estetik tercihlerin değil, aynı zamanda iktidarın resim dilinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. İmpatoriçe olma durumu, kişisel görünümün önüne geçerek *augusta*'ların sahip olduğu otoriteyi vurgulamıştır (McClanan, 2002, s. 5). 455'e kadar süren Theodosius hanedanı altında, imparatorun ailesini kamuoyuna yansıtmalarının da etkisiyle bu otorite net bir şekilde gözler önüne serilmiştir (Connor, 2011, s. 78). Geç Antik Çağ'da yaşayan imparatoriçeler büyük ölçüde özerklik kazanmış ve çağdaşlarına göre kadınlar için daha öncesinde görülmemiş şekilde eş yönetime benzer bir nüfuza sahip olmuşlardır (Connor, 2011, s. 79). Bu bağlamda imparatoriçelerin konumu, yalnızca sembolik değil fiilî bir iktidar paylaşımına işaret etmiştir. İstedikleri şekilde harcayabilecekleri maddi varlığa, kendi siyasal ve dini tercihlerine sahip olmuşlardır (Connor, 2011, s. 80). Sonraki bölüme bağlayan bir Theodosius hanedanı kadınlarının ulaştığı bu muazzam güç ve özerklik, aniden ortaya çıkmış bir durum değil, Erken Bizans tarihinde köklü bir tarihsel öncülüğün olgunlaşma evresi olmuştur. Özellikle I. Konstantin'in annesi Helena'nın, kutsal topraklarda hacın bulunmasıyla özdeşleşen hac yolculuğu, devasa yapısal banilikleri ve *augusta* unvanıyla kazandığı kamusal otorite, sonraki yüzyılların imparatoriçeleri için adeta bir "güç prototipi" oluşturmuştur. Helena'nın çizdiği bu dindar, hayırsever ve siyasi açıdan meşru güçlü kadın imajı,

Theodosius dönemi kadınlarının kendi otoritelerini inşa ederken referans alacakları en önemli tarihsel zemin olmuştur.

Resim 25: Theodosius Hanedanı Soyağacı (Connor, 2011, s. 435)

3.1.1. Aelia Flavia Flaccilla (356-385/6)

Yaşamı: Aelia Flavia Flaccilla, I. Theodosius'un ilk eşi ve Arcadius ile Honorius'un annesidir. I. Theodosius ile muhtemelen 376-378'de, Cauca'da olduğu geçici emeklilik döneminde evlenmiştir. Nyssalı Gregorius, imparatoriçenin üç çocuğu olduğunu belirtmektedir. Konstantinopolis'e gelene kadar bebekken vefat eden Pulcheria ve Arcadius'u dünyaya getirmiş, 384'te ikinci oğlu Honorius doğmuştur (Gregory, 2024, s. 119). Arcadius'un doğumundan sonra *augusta* unvanı almış, Honorius'u doğumundan yaklaşık iki yıl sonra hayatını kaybetmiştir.

Etkisi: Aelia Flaccilla, İznik inancının savunucusu olmuş ve bu sebeple I. Theodosius'un Ariusçu piskopos Kyzikoslu Eunomios ile planlanan görüşmesini engellemiştir. Bu müdahale, imparatoriçenin teolojik tartışmalarda aktif rol oynadığının göstergesidir. İmparatoriçe olduğu süre boyunca Nyssalı Gregorius'un belirttiği Hristiyan erdemlerinin önemli bir temsilcisi olmuştur. Flaccilla'nın cenazesinde Gregorius, onun onurlandırmak için bir konuşma yazmış ve dindarlığını övmüştür. Ölümünü deprem ve sel gibi afetlerle karşılaştırmış, imparatoriçenin ölümünün daha büyük olduğunu dile getirmiştir (Gregory, 2024, s. 119). Gregorius'un ifade ettiği erdem kavramları imparatorluk erkine bağlı olmuş ve imparatorluk kadınları için yeni bir görüntü oluşturmaya yaramıştır. Aelia Flaccilla'yı dindar bir kadın (*eusebia*), alçak gönüllü (*tapeinophrosyne*), hayırsever biri (*philanthropeia*) ve eşine karşı sevgi dolu, hanedanı devam ettirecek çocukları doğuran (*philandria*) bir kadın olarak tanımlamıştır (Holum, 1982, s. 23). Flaccilla'nın erdem anlayışı, sonraki imparatoriçeler için bir model haline gelmiştir. İspanyol aristokrasisinden gelen Aelia adı, zaman içinde Theodosius Hanedanlığı ayrıcalığının bir unvanına dönüşerek gelecek neslin kadınları tarafından da kullanılmıştır (Holum, 1982, s. 22).

Sikke ikonografisi: 378-383 *augusta* unvanını kazanmasıyla birlikte imparatora denk bir statüye yükselen imparatoriçenin konumu, yer aldığı sikkelerde de kendini göstermiştir. Daha önceki *augusta* sikkelerindeki tasvirlerde imparatoriçeler kadın kostümleri ile tasvir edilirken, Aelia Flaccilla erkeklere özgü törensel kıyafetler içinde gösterilmiştir. Bu tasvir şekli, imparatoriçenin yönetiminde imparatorla daha denk ve daha önemli bir role sahip olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir (Connor, 2011, s. 85-86). Resim 5'teki *solidus*'un ön yüzünde AEL(IA) FLAC-CILLA AVG(USTA) ibaresi, büst biçiminde portresi sağa

dönük şekilde, örtülü, kolyeli ve özenli saç stiliyle betimlenmiştir. Arka yüzünde SALVS REI-PVBLICAE ve CON(STANTINOPOLIS) OB(RYZUM) ifadeleri yer almaktadır. Küçük bir sütuna dayadığı kalkana *Chi-Rho* yazarken tasvir edilmiş Zafer Tanrıçası yer almaktadır (Holum, 1982, s. 32). Ön yüzde kısaltmalar kullanılarak önce soyadına, sonra adına ve son olarak unvanına yer verilmiştir. Arka yüzde Zafer Tanrıçası'nın etrafına *Salus Rei Publicae* yani devletin refahı ifadesi yazılmış, alta *solidus*'un basım yeri olan Konstantinopolis'in kısaltmasına ve saflığın kalitesini belirtmek için *obryzum* ifadesinin kısaltmasına yer verilmiştir (Connor, 2011, s. 85; Tekin, 2025, s. 321). OB ifadesi aynı zamanda numerik bir değer taşımaktadır ve 72 anlamına gelmektedir. Bu sebeple sikkenin libranın 1/72'si ağırlığında basılmış olduğu da düşünülebilmektedir (Tekin, 2025, s. 322) Flaccilla'nın portresi incelendiğinde, imparatorluk iktidarının simgeleri kolay anlaşılır bir şekilde resmedilmiş olarak görülmektedir. İmparatoriçenin saç, bir *diadem* ile hem sarayda hem de resmi törenlerde görülebilecek şekilde, *scheitelzopf-frisur* yani tepeden ayrılmış örgü saç stili olarak adlandırılan saç modeli ile tasvir edilmiştir. Helena'nın portrelerinde kendini gösteren bu saç modeli, Flaccilla'nın da aralarında olduğu dördüncü ve beşinci yüzyıldaki birçok imparatorluk kadını sikkelerinde görülmektedir. (Holum, 1982, s. 32). Giydiği *paludamentum* ve onu sabitlediği *fibula* ise daha çok erkek giyiminde görülmektedir. Bu tercih Flaccilla'nın statüsünü göstermekte, Theodosius sikkeleri ile mozaikleri üzerinde görülen imparatorluk pelerinlerinin zincirlerini anımsatmaktadır (Holum, 1982, s. 32).

Resim 10: Aelia Flaccilla'ya Ait Solidus, 378-383¹⁴

3.1.2. Aelia Eudoksia Augusta (-404)

Yaşamı: Romalı bir anne ile II. Valentinianus'un Frank generali Bauto'nun kızı olan Aelia Eudoksia, 396 yılında Arcadius ile evlenmiştir (Gregory, 2024, s. 119). Aralarında II. Theodosius ve Pulcheria'nın bulunduğu beş çocuk doğurarak hanedanın devamlılığını sağlamış, çok sayıda kilise kurarak ayrıca kutsal emanetlerin taşınmasını sağlayarak dindar biri olduğunu göstermiştir (Connor, 2011, s. 87). Böylece selefi Flaccilla'ya atfedilmiş olan imparatorluğun kadınsı yüzünü korumayı başarmıştır. 400 yılında kendisine *augusta* unvanı verilen Eudoksia, 404 yılında yaptığı düşük sonucu hayatını kaybetmiştir. *Augusta* olduğu zamandan ölümüne kadar geçen süreçte, darp edilen sikkelerde portresi yer almıştır (Connor, 2011, s. 88).

Etkisi: İmparatoriçe, Ariusçuların kiliselerinde koro oluşturmak ve alaylar halinde festivallerde yer almak gibi girişimlerine karşı net bir Ortodoks duruş sergilemiştir. Ortodoksların benzer gösterilerini daha görkemli kılmak için kiliselere gümüş kaplar, haç şeklinde şamdanlar hediye etmiş ve hadımları aracılığıyla ilahiler söylettirmiştir (Hollum, 1982, s. 54). Eudoksia, imparatorluk sınırlarında meydana gelen dini çatışma ve kararlarda aktif olarak yer almıştır. Örneğin Gazze'deki pagan inanca karşı harekete geçilmesi ve Arcadius'un oradaki Zeus Marnas tapınağının yıkılmasını emretmesini talep

¹⁴ <https://en.numista.com/116662> Erişim Tarihi: 11.06.2026

etmek için Konstantinopolis'e gelen Aziz Porphyrius ile bizzat görüşmüş ve onu desteklemiştir.

Aelia Eudoksia, Hristiyanlık için büyük önem arz eden kutsal emanetlerin taşınmasında son derece etkili olmuştur. *Augusta*, Helena'dan sonra kutsal rölikleri toplayan ilk imparatoriçe olmuş, Drypia'daki Aziz Thomas Kilisesi'ne üç *martyr* azizin röliklerinin taşınmasına katkı sağlamıştır (James 2001, 154).

Dindar bir yaşantı sürerek Hristiyanlıkla ilgili etkin faaliyetlerde bulunmuş olmasına rağmen Eudoksia, kimi zaman din adamlarıyla sorunlar yaşamıştır. Konstantinopolis Patriği Ioannes Kyrysostomos ile yaşadığı anlaşmazlık sonucunda patrik, birtakım suçlamalara maruz kalmış ve sürgüne gönderilmiştir. Ancak bunun üzerine bir halk ayaklanması baş göstermiş, bu ayaklanma imparatorluğun diğer şehirlerine de sıçramıştır. Konstantinopolis'te halk, bu karara tepki olarak Ayasofya'yı ateşe vermiş ve yangın Büyük Saray'a ulaşmıştır. Konstantinopolis'e dönen patrik ile sonrasında, Eudoksia'nın gümüş bir heykelinin kilise yakınlarına dikilmesi nedeniyle sorunlar yaşamıştır (Hollum, 1982, s. 76-77).

Bizans İmparatorluğu'nda imparatoriçeler, saraydaki törenlere katılarak siyasette kendilerine yer edinmişlerdir. İmparator Arcadius, taç giyme töreni ile yetkilendirildiğinde Eudoksia'nın da aynı yetkiye sahip olması gerektiğini ileri sürmüş böylece Eudoksia taç giyen ilk imparatoriçe olmuştur (Cankö, 2017, s. 12). Bu durum, imparatoriçenin, imparatorla aynı yetkiyi elde edebildiği önemli bir kırılma noktasıdır.

Banilikleri: Aziz Porphyrius, Gazze'deki pagan inançtan rahatsız olmuş ve bu sebeple Zeus Marnas tapınağının yıkılığını istemek için Konstantinopolis'e gelmiştir. *Augusta*, Aziz Porphyrius ile görüşmüş ve Gazze'deki yıkıntılar üzerine bir bazilika inşa ettirmiştir. Kilisenin inşası için başkentten Gazze'ye bir plan gönderen ve mermer sütunlarını temin eden imparatoriçe, banisi olduğu kiliseyi göremeden vefat etmiştir (Hollum, 1982, s. 54). Baniliği yalnız kilise lenden ibaret olmamış, kutsal emanetlerin taşınması konusunda da faaliyette bulunmuştur. Röliklerin taşınmasında Helena gibi bir rol üstlenmiş, Drypia'daki Aziz Thomas Kilisesi'ne üç *martyr* azizin röliklerinin taşınmasına da maddi ve manevi destek olmuştur (Çakmakçı, 2017, s. 781).

Sikke ikonografisi: Resim 11’de yer alan Aelia Eudoksia, sikkelerinde başın üzerinde defne çelengi tutan *manus Dei* yani Tanrı’nın eli figürüyle tasvir edilmiştir. Kullanılan figür, kadınların yönetimdeki gücünün yükseldiğine ve aynı zamanda yönetimde bir ortaklığa işaret etmektedir. Tanrı tarafından seçilmiş ve yetkilendirilmiş olmayı sembolize eden bu motif, Eudoksia sikkeleriyle birlikte *augusta* portrelerinde standart bir motif haline gelmiştir (Connor, 2011, s. 88).

Resim 11: Aelia Eudoksia’ya Ait Solidus, 397-402¹⁵

3.1.3. Aelia Pulcheria Augusta (399-453)

Yaşamı: Aelia Pulcheria Augusta, İmparator Arcadius ile Aelia Eudoksia’nın en büyük kızı ve İmparator II. Theodosius’un ablasıdır. İmparator Arcadius 408 yılında vefat ettiğinde yerine II. Theodosius geçmiş, II. Theodosius’un yaşının küçük olması nedeniyle praetor praefectus Anthemius, 413 yılına kadar onun naipliğini yürütmüştür. 414 yılında augusta olarak taç giydirilen Aelia Pulcheria, bu tarihten itibaren sarayda etkili bir konuma yükselmiştir (Gregory, 2021, s. 120). İmparator II. Theodosius’un eğitim süresince ve sonrasında hem destekçisi hem de koruyucusu olmuş, çeşitli siyasi darbelerin yaşandığı dönemde imparatora yönetimde eşlik etmiştir (Chew, 2006, s. 207).

Aelia Pulcheria, 413 yılında halka açık bir törende bekâret yemini etmiş (Holum, 1982, s. 90–93) ve II. Theodosius’un 421 yılında Eudocia ile evlenmesine kadar fiilen onun naipliğini yürütmüştür. II. Theodosius’un 450 yılındaki ani ölümünün ardından bekâret

¹⁵ <https://en.numista.com/373406> Erişim Tarihi: 11.06.2026

yeminine saygı göstermesi şartıyla senatör Markianos ile evlenmiş (Connor, 2004, s. 98), II. Theodosius'un öldüğünde bir çocuğu olmaması sebebiyle Markianos'u imparatorluk için aday göstermiştir (Canko, 2017, s. 13). Böylece Pulcheria ve Markianos, Pulcheria'nın ölümüne kadar imparatorluğu birlikte yönetmişlerdir. İsa'nın ve Meryem'in doğasına ilişkin meselelerde gösterdiği çabalar nedeniyle ölümünden sonra azize ilan edilmiştir (Rodin, 2016, s. 139). Böylece siyasi ve dini otoritesi kutsallıkla birleşerek kalıcı bir meşruiyet kazanmıştır. Kardeşiyle yaşadığı anlaşmazlıkların ardından saraydan uzaklaştırılarak Kudüs'e gönderilmiş, yaklaşık on yıl boyunca manastır hayatı yaşamıştır. 453 yılında vefat etmiştir.

Etkisi: Pulcheria, II. Theodosius'un küçük yaşta tahta çıkması nedeniyle onun naipliğini üstlenmiştir. İmparatorun siyasi ve ideolojik düşüncelerinin şekillenmesinde etkin bir figür olarak öne çıkmıştır. Bu durum, imparatorluk yönetiminde eş yönetime oldukça yaklaşan bir otorite paylaşımına yol açmıştır. II. Theodosius'un evliliğinin ilk dönemlerinde Eudocia'nın etkisi altında kalması üzerine Pulcheria'nın aşırı dindarlığa yöneldiği ve saray yaşamını adeta manastır düzenine dönüştürdüğü belirtilmektedir (Connor, 2011, s. 89).

Bekâret yemini, Pulcheria için yalnızca kişisel bir dini tercih değil, bedenini ve kimliğini iktidarın bir aracı hâline getiren bilinçli bir ideolojik strateji olmuştur. Kız kardeşlerini de aynı doğrultuda etkilemiştir. Fakat yaptığı bu tercihler saraydaki siyasi entrikaları ortadan kaldırmamıştır. Sozomenos, Sokrates ve Theodoretos gibi dönem tarihçileri, Pulcheria'nın II. Theodosius üzerindeki nüfuzuna karşı tehdit oluşturabilecek kişilerle mücadelesine dair bilgiler vermişlerdir (Connor, 2011, s. 89).

Pulcheria, yaşamı boyunca dini karar ve süreçlerde son derece aktif davranmış, bazı din adamlarıyla yakın ilişkiler kurarken bazılarıyla ciddi görüş ayrılıkları yaşamıştır. Özellikle Konstantinopolis Patriği Nestorius ile *Theotokos* tartışmalarındaki tavrı, onu dönemin en etkili figürlerinden biri hâline getirmiştir. Nestorius'un Meryem için *Theotokos* yerine *Kristotokos* unvanının kullanılmasını savunması (Durmaz & Gökbayır, 2020, s. 179), Pulcheria ile arasındaki çatışmanın temelini oluşturmuştur. Pulcheria ise Meryem'in *Theotokos* olarak adlandırılması gerektiğini savunmuş ve bu nedenle İskenderiye Patriği Kyrillos ile ittifak kurmuştur. 431 yılında toplanan Efes Konsili'nde, Pulcheria'nın kardeşi II. Theodosius üzerindeki etkisi de sayesinde Nestorius'un görüşleri

mahkûm edilmiş (Durmaz & Gökbayır, 2020, s. 181), böylece *Theotokos* doktrini resmen kabul edilmiştir.

Pulcheria, kendisini Meryem ile özdeşleştirerek hem *Theotokos* kültünün meşrulaşmasına katkı sağlamış hem de kendi siyasi otoritesini güçlendirmiştir. Sozomenos'un aktardığı üzere, Pulcheria'nın adadığı bir sunağın kitabesinde "...kendi bekâreti ve kardeşinin hükümranlılığı için..." ifadelerinin yer alması (Holum, 1981, s. 93), onun kişisel dindarlığı ile imparatorluk ideolojisini bilinçli biçimde birleştirdiğini göstermektedir.

Pulcheria'nın Meryem Kültü'ne verdiği önem, Konstantinopolis'in Meryem'in koruması altında olduğu düşüncesini yaygınlaştırmış ve Meryem'in yalnızca imparatorluk hanedanının değil, tüm halkın koruyucusu olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır (Connor, 2011, s. 93). Meryem'i kendi çileciliğinin paradigması olarak görmesi (Holum, 1982, s. 141), imparatoriçenin kimliğini kutsal bir figür üzerinden yeniden inşa ettiğini ortaya koymuştur. Bu sayede özellikle beşinci ve altıncı yüzyıllarda Meryem, Konstantinopolis'te benzersiz bir dini ve siyasi konuma yükselmiştir (Cameron, 1978, s. 79).

Meşrulaşma süreci şehrin fiziki dokusuna da yansımıştır. Beşinci yüzyılda Meryem'e ait kutsal emanetler Konstantinopolis'e getirilmiş ve *Blakhernai* ile *Khalkoprateia* Kiliseleri'nde muhafaza edilmeye başlanmıştır (Cunningham, 2022, s. 11). Bu emanetlerin başkentte korunması, Konstantinopolis'in Meryem'in koruması altında bulunduğu fikrini somutlaştırmış ve halk nezdinde güçlendirmiştir. Aynı zamanda Konstantinopolis'te Meryem'e adanan kilise ve mabetlerin sayısında hızlı bir artış olmasında etkili olmuştur (Cameron, 1978, s. 80). Meryem'e adanan kutsal mekânların çoğalması, kültün yalnızca teolojik değil, kamusal ve mekânsal düzeyde de görünürlük kazanmasına yol açmıştır.

Pulcheria'nın yanı sıra II. Theodosius'un eşi Aelia Eudocia da Meryem Kültü'nün yayılmasına katkıda bulunmuştur. Pulcheria banilik faaliyetlerini başkent Konstantinopolis'te yoğunlaştırırken, Eudocia daha çok Levant bölgesi ve Kudüs'te etkin olmuştur. Kudüs'e yaptığı hac yolculuğu sırasında Aziz Stephanos'a ve Meryem'e adanan Kathisma Kilisesi'ni inşa ettirmesi, Meryem kültünün imparatorluk coğrafyasındaki meşruiyetini artırmıştır (James, 2012, s. 67).

Banilikleri: Konstantinopolis'te büyük kiliseler yaptıran önemli kişilerden biri Pulcheria olmuştur. *Theotokos Khalkoprateia* Kilisesi, içinde Aziz Luka'nın yaptığı Meryem Ana portresinin bulunduğu *Theotokos Hodegetria* Kilisesi ve kentte bulunan en önemli kutsal eşya Meryem Ana'nın şalının saklandığı *Theotokos Blakhernae* Kilisesi imparatoriçenin yaptırdığı en önemli üç kilisedir. Bu üç kiliseden yalnız *Khalkoprateia* Kilisesi'nin kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Kuban, 1996, s. 90). Bunların dışında Pulcheria'nın çoğu kutsal kişilere atfedilmiş başka kiliseler de inşa ettirdiği ifade edilmektedir (Çakmakçı, 2017, s. 787) Cyril Mango, *Natitia Dignitatum*'a göre 425 yılında Konstantinopolis'te on dört kilise bulunduğunu ve bu kiliselerin çoğunun inşasında Pulcheria'nın etkin bir rolü olduğunu belirtmiştir (Mango, 1993, s.125). *Augusta*'nın inşa ettirdiği kiliselerin en önemli özelliği Meryem'e ait kutsal eşyaları barındırması olmuştur (Çakmakçı, 2017, s. 784). Günümüze kalıntıları ulaşan ve Acem Ağa Mescidi olarak bilinen *Khalkoprateia* Kilisesi, Ayasofya yakınlarına, eski bir sinagogun civarına inşa edilmiştir. Tuğla duvarlı, çok köşeli apsisli, batıdaki narteks ve atriumuyla üç kısımlı *emporenbasilika* yani galerili bazilikadır. Kilisede Meryem Ana'nın kemeri bulunması nedeniyle, burası ayrıca önem verilen bir yer olmuştur (Müller-Weiner, 2002, s. 76). *Augusta*, Kudüs'ten gelen bu değerli emanetlerin korunması için harekete geçmiş ve 428-429 yılında Büyük Saray kompleksi içine Aziz Stephanos Kilisesi'ni inşa ettirmiştir. Panelde uzun çatısı ve çıkık yarım kubbesi olan bazilika türü bir kilise yer almaktadır, sol uçtaki şapele dikdörtgen bir oda eklenmiştir (Connor, 2011, s. 91). Sarayda imparator ve ailesine ayrılan Daphne Sarayı'nın avlusunda bulunan bu yapı, sonradan şapeller ve vaftizhane ile genişletilmiş ve akabinde pek çok kutsal eşyanın konulduğu bir yapı olarak hizmet vermiştir (Müller-Wiener, 2002, 229). Pulcheria'nın yaptırdığı bu yapı günümüze ulaşamamış olsa da Trier Panosu, onun dindarlığı ve cömertliğini gelecek nesillere anlatan bir sanat eseri olmuştur (Çakmakçı, 2017, s. 787). Pulcheria'nın iktidarını güçlendiren bu olay, Almanya Trier'de bulunan fildişi bir panelde kendine yer edinmiştir.

Oldukça büyük ve kalın fildişinden yapılmış olan levha Trier Fildişi (bkz: Resim 12) olarak bilinmektedir. Konusu, Konstantinopolis'te yeni inşa edilmiş bir kiliseye içinde rölik bulunan bir kutunun taşınmasıdır (Koch, 2015, s. 179) Bu panelin ikonografisi ve

tarihiyle ilgili farklı görüşler¹⁶ bulunmakla birlikte Strzygowski, Wiegand ve Grabar fildişinin Theodora'yı temsil ettiğini savunmuşlardır. Grümel, figürlerin Leo ve Verina olduğu fikrindedir. Gary Vikan ve Kenneth Holum¹⁷, röliklerin bir *adventus* sahnesi tipolojisi içinde daha iyi anlaşılabilirliğini savunmakta ve bu olayın, spesifik tarihsel bir an için yapıldığını savunmuşlardır (McClanan, 2002, s. 25). Bu farklı görüşler arasında en ikna edici yorum Holum ve Vikan tarafından yapılmıştır (Çakmakçı, 2017, s. 787). Fildişinin boyutu alışılmışın dışında oldukça büyüktür: yüksekliği 13,1 cm; eni 26,1 cm; kalınlığı 2,3 cm'dir (Connor, 2011, s. 91). Panelde, Aziz Stephanos'un röliklerinin Konstantinopolis'teki imparatorluk sarayı içinde inşa edilen bir kiliseye getirilişi tasvir edilmektedir. Sol tarafta ellerinde bir kutu tutan ve iki katırın çektiği arabada oturan iki kilise görevlisi bulunmaktadır (Connor, 2011, s. 91). Arabada rölikler taşınmakta, arka planda ise imparatorluk sarayı yer almaktadır. Kalabalık bir grubun yer aldığı ve kutsal bir töreni andıran tasvirde sol elinde büyük bir haç ve başında taç yer alan kişinin Pulcheria, ona dönük olan figürün ise II. Theodosius olduğu tahmin edilmektedir (Çakmakçı, 2017, s. 786-787). Ioannes Khrysostomos'un ardılı Proclus'a atfedilen bir metinde, fildişinde anlatılan Aziz Stephanos'a ait kutsal emanetlerin taşınması ve bunun anlamı şöyle anlatılmıştır: “*Taç/Aziz Stephanos artık sarayda, çünkü bakire imparatoriçe onu kendi gerdek odasına getirdi.*”

¹⁶ Görüşlerle ilgili daha detaylı bilgi için, bkz. Anne McClanan, *Representations of Early Byzantine*, 2002, 24-26.

¹⁷ Bu konu hakkında, bkz. Kenneth Holum ve Gary Vikan, “*The Trier Ivory, Adventus Ceremonial, and the Relics of St. Stephen*”, 1979, s. 113-133.

Resim 12: Trier Panosu¹⁸

Sikke ikonografisi: Pulcheria'nın gücü kendi adına darp edilen sikkelerinde fark edilmektedir. Aynı zamanda bu sikkelerde bazı yenilikler olmuştur. 420'den sonra darp edilen sikkelerin arka yüzünde ayakta duran Zafer, mücevherlerle bezeli bir haç tutmaktadır (Bkz: Resim 13). Pulcheria'nın, Pers zaferinin sonrasında darp edilen sikkelerindeki bu tasvirle tanrının söz konusu zaferdeki payı vurgulanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu yenilik sonucunda *augusta*'ların sikkeleri ilk defa imparator sikkeleriyle aynı arka yüze sahip olmuştur. Ayrıca ilk kez Pulcheria'nın sikkelerinde hem ön hem de arka yüzde Hristiyanlık simgelerine yer verilmiştir (Connor, 2011, s. 89-90).

Pulcheria'nın 442-443 tarihinde darp edilen sikkeleri ise hanedanın ve başkentin Hristiyan kimliğine ilişkin vurgu yapmaktadır (Bkz: Resim 14). Sikkenin ön yüzünde Pulcheria hanedanlığa yakışır kıyafetler içindedir, imparatoriçenin inci tacına inci kolyeleri ve saçındaki mücevherler eşlik etmektedir. Üzerindeki apoletli imparatorluk mantosu, sağ omzundaki incili yuvarlak bir aksesuarla tutturulmuştur (Gittings, 2003, s. 49). Sikkelerin ön yüzünde Pulcheria'nın büstünün üstünde *manus Dei*, arka yüzünde de ya elinde haçlı asa tutarken zafer tanrıçası ya da Konstantinopolis'in kişileştirmesi bir elinde *globus cruciger* diğer elinde de imparatorluk asası tutarken tasvir edilmiştir (Bkz: Resim 15).

¹⁸ <https://www.thebyzantinelegacy.com/trier-ivory>. Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 13'teki sikkenin arka yüzünde VICTORIA AVGGG “imparatorların zaferi” (Tekin, 2025, s. 322) ifadesi bulunmaktadır. II. Theodosius'un sikkelerinde yazıldığı şekilde AVG, üç G ile yazılmıştır. Burada üç *augustus*'a yani II. Theodosius, Honorius ve belki de Arcadius'a gönderme yapılmış olmalıdır (Tekin, 2025, s. 333).

Resim 13: Aelia Pulcheria'ya Ait Solidus, 450-457¹⁹

Resim 14'deki sikkede ise IMP XXXXII “42. kez İmparator”, COS-XVII “17. kez Konsül” ve P•P• “Vatanın Babası” ifadeleri bulunmaktadır. Pulcheria dönemindeki sikkelerin bazılarının arka yüzünde ise çelenk içinde haç motifi yer almaktadır (Bkz: Resim 15). Bununla birlikte yine ilk olarak bir *augusta* sikkesinin arka yüzünde imparator sikkelerindeki gibi tasvir edilmesi de onun yönetimdeki önemli yerini vurgulamaktadır (Connor, 2011, s.90).

¹⁹ <https://en.numista.com/373064> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 14: Aelia Pulcheria'ya Ait *Solidus*²⁰

Resim 15: Aelia Pulcheria'ya Ait *Solidus*²¹

İmparatorluk sikkeleri dışında Pulcheria ve Markianos'un evliliğinin anısına 450 yılında darp edilen *solidus* dindarlık vurgusu yapılacak şekilde tasvir edilmiştir (Bkz: Resim 16). Sikkenin arka yüzünde ayakta duran üç figür haleli şekilde tasvir edilmiştir. Bunlar; Pulcheria'nın elini tutan soldaki Markianus, daha kısa boylu olarak tasvir edilen sağdaki

²⁰ <https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Pulcheria&s=0&upcoming=0&results=100> Erişim Tarihi: 11.06.2026

²¹ <https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Pulcheria&s=0&upcoming=0&results=100> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Pulcheria ve ortada duran İsa'dır. Sikkede FELICITER NUBTIIS yani evlilik kutlu olsun ifadesi yer almaktadır (Connor, 2011, s. 98).

Resim 16: Markianos ve Pulcheria'nın Evlilik *Solidus*'u, Hunterian Museum and Art Gallery, University of Glasgow, coll. no. 32543 (Walker, 2010, s.861)

Pulcheria, Theodosius hanedanının en etkili kadın figürlerinden biri olarak siyasi iktidar, dini otorite ve mimari banilik arasında güçlü bir bağ kurmuştur. Theotokos doktrininin kabulü, Meryem kültürünün Konstantinopolis'te devlet ideolojisinin merkezine yerleşmesi ve şehrin Meryem'in koruması altında kutsal bir başkent olarak algılanması büyük ölçüde onun faaliyetleri sayesinde gerçekleşmiştir.

Konstantinopolis'te Meryem kültürünün meşrulaşması ve gelişmesi süreci, imparatorluk kadınlarının siyasi stratejileri, banilikleri ve kişisel dindarlıkları sayesinde doğrudan ivme kazanmıştır. Erken dönem Hristiyanlıkta daha çok İsa'nın doğuşu ile ilgili tartışmaların gölgesinde kalmış olan Meryem, özellikle beşinci ve altıncı yüzyıllarda Konstantinopolis'te eşi benzeri görülmemiş bir dini ve politik konuma yükselmiştir (Cameron, 1978, s. 79). Kadınların teolojik tartışmalara yön vermeleri ve kiliseler inşa ettirmeleri üzerinden bu süreçteki rolleri incelenmiştir.

Meryem kültürünün meşrulaşmasındaki en önemli nokta, 431 yılındaki Efes Konsili'nde Meryem'in resmi olarak *Theotokos* unvanını alması olmuştur. Beşinci yüzyıl

Konstantinopolis Patriği Nestorius, Meryem'e *Theotokos* denilmesinden *Kristotokos* denilmesi gerektiğini savunmuştur (Durmaz & Gökbayır, 2020, s. 179). Fakat Pulcheria *Theotokos* denmesi gerekliliğini savunmaktaydı. Yaşadıkları fikir ayrılığı sebebiyle *augusta*'yla ters düşmüş, onu hedef alan suçlamalarda bulunmuştur. Yapılan suçlamalar karşısında Pulcheria, Meryem'in *Theotokos* olduğunu savunan İskenderiye Patriği Cyril ile ittifak kurmutur. 431 yılında toplanan Efes Konsili'nde Pulcheria'nın imparator kardeşi II. Theodosius üzerindeki nüfuzunun etkisiyle Nestorius'un görüşleri mahkûm edilmiştir (Durmaz & Gökbayır, 2020, s. 181). Kazanılan siyasi ve teolojik zaferle birlikte *Theotokos* doktrini resmen onaylanmıştır. Kararın kilise tarafından onaylanmasının ardından, Konstantinopolis'te Meryem'e adanan kilise ve mabetlerin sayısında gözle görülür ve hızlı bir artış yaşanmıştır (Cameron, 1978, s. 80). Pulcheria'nın faaliyetleri, Meryem'in *Theotokos* olarak yüceltilmesi sürecine doğrudan katkıda bulunmuştur. Kendisini Meryem ile özdeşleştirme düşüncesiyle hem kültü meşrulaştırmış hem de kendi siyasi otoritesini pekiştirmiştir. Sozomen'in aktardığı üzere Pulcheria'nın adadığı sunak üzerindeki kitabede "...kendi bekâreti ve kardeşinin hükümranlığı için..." (Holum, 1981, s. 93) ifadelerinin bulunması, bu durumu kanıtlar nitelikte olmuştur.

Meşrulaşma süreci şehrin fiziki yapısına da yansımıştır. Meryem'e ait kutsal emanetler beşinci yüzyılda başkente getirilerek *Blakhernai* ve *Khalkoprateia* kiliselerinde muhafaza edilmeye başlanmıştır (Cunningham, 2022, s. 11). Kutsal emanetlerin şehre yerleştirilmesi, Konstantinopolis'in Meryem'in koruması altında olduğu fikrini somutlaştırmış ve bu inancı iyice pekiştirmiştir.

3.1.4. Athenais-Aelia Eudocia Augusta (400 dolayları-460)

Yaşamı: Atinalı pagan bir filozof olan Leontius²²'un kızı olarak dünyaya gelen Athenais Eudocia, 421 yılında II. Theodosius'la evlenmiştir. Evlendikten kısa bir süre sonra *augusta* unvanı almıştır. II. Theodosius ile üç çocuğu olmuştur. En büyükleri III. Valentinianus ile evlenen Licinia Eudoksia'dır (Gregory, 2024, s. 120). Eudocia, tıpkı kendinden önceki *augusta*'lar gibi Kudüs'e giderek kutsal bir yolculuk yapmıştır. Kudüs ziyareti sonrasında çıkan bazı söylentiler sebebiyle saraydan sürgün edilen Eudocia, Konstantinopolis'e asla geri dönmemiş ve 450'de Theodosius'un ölümünden sonra bile Kudüs'te kalmıştır. Yine de ölümüne kadar *augusta* unvanını korumuştur (Sowers, 2020, s. 15). 460 yılında vefat etmiştir. Atina'da doğmuş olan²³ Eudocia'nın ilk adı Athenais'tir. Gençliğinde iyi eğitim gören Athenais, eğitiminin bir kısmını İskenderiye'de almış (Kelly, 2013, s. 207), klasik kültürle ilgilenmiştir. Babasının pagan olması düşünüldüncce pagan olarak yetiştirildiği ve buna yönelik bir eğitim aldığı varsayılmıştır (Sowers, 2020, s. 15). Leontius'un ölümüyle oğulları tüm servetini kendilerine almış ve Eudocia da bu haksızlığa çözüm bulmak amacıyla Konstantinopolis'e gitmiştir. Pulcheria, Eudocia'nın bu tavrından ve güzelliğinden etkilenmiş, onu II. Theodosius ile tanıştırmıştır²⁴.

Athenais, yaklaşık 20 yaşlarında Hristiyan olduktan ve vaftiz edildikten sonra Aelia Eudocia adını almıştır (Mark, 2023), Hristiyan olduktan sonra II. Theodosius ile evlenmiştir. 422 yılında Licinia Eudoksia'yı dünyaya getirerek kadınlık erdemlerinden birini yerine getirmiştir. 423 yılında *augusta* unvanı alarak Pulcheria ile aynı konuma gelmiştir (Connor, 2011, s. 94). Hac yolculuğu sonrası Eudocia'nın adı Theodosius'u aldattığı söylentilerine karışmıştır. Altıncı yüzyılda yazılmış olan "Malalas Vakayinamesi" olayla ilgili bilgiler anlatmıştır²⁵. Söylentiler sebebiyle isteyerek Kudüs'e sürgüne gitmiştir (Connor, 2011, s. 97).

²² Eudocia'nın erken yaşamına dair kanıtlar az ve birbiriyle çelişkilidir. Örneğin, Chronicon Paschale'nin 420 yılına ait kaydında babasının Heraklit olduğu belirtilmiştir. Bu bilgi çağdaşı Sokrates Scholasticus'un verdiği bilgi ile çelişmektedir, bkz. "Socrates Scholasticus Ecclesiastical History" 7.21. Bu tezde Sokrates Scholasticus'un verdiği bilgi esas alınmıştır.

²³ Bu konu hakkında farklı fikirler vardır. Kenneth Hollum, Eudocia'nın Antakya 'da doğduğunu düşünmektedir. Anne McLann ise Eudocia'nın Antakya doğmuş olması yerine, Athenais isminden dolayı kökeninin Atina'yı işaret edebileceğini ifade etmiştir. Daha fazla bilgi için, bkz. Anne McLann "Representations of Early Byzantine Empresses: Image and Empire", 2002, s. 20.

²⁴ Bazı akademisyenlerin bu konu hakkında farklı düşünceleri bulunmaktadır, bkz. Holum 1982:112–121.

²⁵ Bu konu hakkında, bkz. Jeffreys ve Scott, "Chronicle of John Malalas", 14. Kitap, satır 356-358, s.193-194.

Etkisi: Dindar bir yaşam süren ve dini faaliyetlerde bulunan Eudocia, kutsal emanetlerin ve kıymetli ikonaların başkente taşınmasını sağlayarak imparatoriçe olarak konumunu yükseltmiştir. Tek sarayda iki *augusta*'nın varlığı bazı rollerin paylaşılmasını gerektirmiş, eğitim ile ilgilenmek Eudocia'nın sorumluluğuna kalmıştır (Connor, 2011, s. 94). Entelektüel bir kişilik olan Eudocia edebiyat alanında kendini göstermiş, şiirler yazmıştır. Homeros *cento*'su, kocasının hayatı ve askeri zaferleri, azizlerin hayatları ve kilise tarihi gibi birbirinden farklı konularda şiirler yazmıştır fakat yazdığı şiirlerden çok azı günümüze kalmıştır (Mark, 2023). Geçmişte aldığı eğitimin, edebiyatla ilgilenen biri olmasının da etkisiyle Konstantinopolis üniversitesinin yeniden kurulması ile eğitim programının oluşturulmasında rol oynadığına (Ostrogorsky, 2023, s. 51) ve klasik kültürle, Hristiyan kültürünün kaynaşmasına katkı sağladığına inanılmıştır. Üniversitenin eğitim içeriğinde Hristiyan teolojisi ve klasik eğitim verilmiş, üniversitede on Yunanca ve on Latince gramer, beş Yunanca ve üç Latince retorik, bir felsefe ve iki hukuk kürsüsü yer almıştır (Connor, 2011, s. 95). Babasının geçmişi nedeniyle o yüzyıldaki bir kadın için oldukça ileri düzeyde eğitim alan Eudocia, beşinci yüzyıl toplumunda kilit bir rol oynamıştır (Sowers, 2020, s. 4-5). Eudocia'nın çok sayıda ayet tefsiri, Homeros derlemesi, İbranice İncil'in şiirsel yorumları ve Theodosius'un Perslere karşı kazandığı zaferin anısına yazdığı şiirler gibi çok sayıda edebiyat eseri bulunmakta ve bu eserler, Eudocia'nın döneminin güçlü bir edebi kişiliği olduğunu göstermektedir²⁶ (Kelly, 2013, s. 209-213). İlk olarak, II. Theodosius'la evlendikten kısa süre sonra 421 yılında Bizanslıların Perslere karşı kazandıkları zafer için *encomium* yazmıştır. Eserini, Homeros döneminin kahramanlık öykülerinin dilinde ve ölçüsünde kaleme almıştır (Connor, 2011, s. 95). Muhtemelen 438-439 yıllarında "Aziz Cyprianus'un Şehadeti" adlı bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde, üçüncü yüzyılın sonlarında şehit edilen Aziz Cyprianus'u konu almıştır. Düzyazı şeklinde yazılmış olan ve hagiografi türünde *heksametron* vezniyle yeniden işlenmiş olan eser, Geç Antik Çağ'dan günümüze bu türde ulaşan tek eserdir. Photius, birinci ve ikinci kitabının dokuz yüz dizesi günümüze ulaşan bu üç kitaplık eserin ayrıntılı bir özetini sunmuştur (Kelly, 2013, s. 207-208). Bu eserin yanı sıra Eudocia, İsa'nın yaşamı üzerine bir Homeros *cento*'su yazmıştır (Connor, 2011, s. 95). Çeşitli el yazmalarında *cento*'larla birlikte muhafaza edilen bir epigramda Eudocia, meçhul bir

²⁶ Eudocia ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için, bkz. Brian P. Sowers, *In Her Own Words: The Life and Poetry of Aelia Eudocia*, 2020.

piskopos olan Patricius tarafından başlatılan *cento*'ları yeniden ele aldığını kendini savunurca açıklamıştır. Eudocia bu epigramda hem Patricius'un çalışmasına dair bir dizi eleştiri getirmiş hem de kendi tekniğini savunmuştur. *Cento*, Ausonius döneminde olduğu gibi yüzeysel bir entelektüel uğraş olmaktan çıkıp Hristiyanlığı anlatmak için kullanılan ciddi bir araç haline gelmiştir (Kelly, 2013, s. 209). Kullanım amacı açısından Proba'nın yazdığı Vergilius *cento*'su ile dikkat çekici bir benzerlik sergilemiştir. Bunlara ek olarak Eudocia'nın günümüze ulaşmayan Kutsal Kitap metinleri yorumlaması ve kendisiyle bağlantılı iki kitabe bulunmaktadır. Photius, Octateukh'un ve Zekeriya ile Daniel peygamberlerin sekiz kitaptan oluşan, *heksametron* vezniyle kaleme alınmış yorumunu okumuş ve Eudocia'nın yazdığı versiyonun, okuyucunun ana metne ihtiyaç duymayacağı ölçüde başarılı bulunduğunu belirterek övmüştür (Kelly, 2013, s. 209). Kitabelerden biri kendisi tarafından Filistin'deki Yarmuk Vadisi'nde bulunan Hammat Gader Hamamları'nı övmek amacıyla yazılmış, diğeri ise Atina agorasındaki bir heykelin kaidesinde bulunan ve onun onuruna dikilmiş bir epigramdır (Sowers, 2020). Eudocia, Theodosius sarayının merkezinde yer alan bir figür olmuştur. Döneme ait eserlere dair günümüze ulaşan kanıtlar kısıtlı olsa da şiirin bu süreçte seçkin bir konumu olduğu görülmektedir. Eudocia'nın saraydaki önemiyle şiirin konumu bu sebeple doğru orantılı olmuştur. İmparatoriçe, adeta gezgin bir sofistin retorik becerilerine sahipti. Kilise tarihçisi Evagrius, Eudocia'nın 438 ve 440'ların başında gerçekleştirdiği iki Kudüs seyahatinden birinde Antiokheia'yı ziyareti sırasında, halka açık bir hitapta bulunduğunu ve konuşmasını Homeros'tan uyarlanmış bir dize ile sonlandırdığını kaydetmiştir (Sowers, 2020). Eudocia'nın imparatorluk yaşantısı çoğunlukla Pulcheria ile mücadele ederek geçmiştir. Sarayda aynı anda iki *augusta* olması aralarında çekişme yaşanmasına sebep olmuş, ikisi de imparatorun kararları üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Her ne kadar Eudocia ve Pulcheria, II. Theodosius üzerinden bir çekişme içinde olsalar da özellikle bazı süreçlerde birlikte hareket etmişlerdir. 431 yılında Eudocia, Efes Konsili'nde Meryem'in *Theotokos* olduğu görüşünü savunarak katılmıştır. II. Theodosius'un topladığı konseye Pulcheria da Eudocia da katılmış ve destek vermiştir (Connor, 2011, s. 96-97). Aktif bir dini yaşama sahip olan Eudocia, tıpkı kendinden önceki *augusta*'lar gibi Kudüs'e hac yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculuğun bir sebebi Licinia Eudoksia'nın III. Valentinianus'la evlendiği için şükranlarını sunmaktır (Connor, 2011, s. 97). Aziz Stephanos, Aziz Lawrence ve Aziz Agnes'in kalıntıları, Petrus'un

zincirleri gibi önemli kutsal emanetleri getirmiş, başkentteki Aziz Laurentius Kilise'ne yerleştirilmiştir. Bu kilise Pulcheria tarafından on dört yıl sonra tamamlanmıştır (Brubaker, 1997, s. 56).

Banilikleri: Kudüs'te vakit geçirmek zorunda kalan Eudocia Aziz Stephanos Kilisesi'ni inşa ettirmiştir. Eudocia'nın baniliği, onun yeni bir Helena olarak adlandırılmasını sağladığı gibi kutsallık ile dindarlığı temsil eden bir figür olarak benimsenmesine yardımcı olmuştur (James, 2014, 67). Önemli bir bani olan Eudocia, Konstantinopolis'te Aziz Polyeuktos Kilisesi'nin inşasına başlamıştır. Kilise, altıncı yüzyılda Anicia Iuliana tarafından döneminin en görkemli yapısı olarak inşa edilmiştir (McClanan, 2002, s. 20). Aynı zamanda Eudocia, Kudüs'ten Meryem ikonası getirmiş ve ikonayı Pulcheria'ya hediye etmiştir. Her ne kadar birbirleriyle rekabet de etseler Eudocia ile Pulcheria kutsal emanetlere karşı bağlılıkları olduğu için çeşitli Hristiyanlık faaliyetlerinde iş birliği yapmışlardır (Connor, 2011, s. 97). Pulcheria'nın bu ikona için *Theotokos Hodegetria* Kilisesi'ni inşa ettiği bilinmektedir. İkona bu kilisede yer aldığı için *hodegetria* adını almıştır (Canko, Bizans Toplumunda Kadın, 2020, s. 64).

Sikke ikonografisi: Eudocia'nın sikke ikonografileri incelendiğinde diğer imparatoriçe sikkelerine benzer olduğu fark edilmekte, herhangi bir yenilik göze çarpmamaktadır. *Augusta* olduğu sene darp edilen sikkelerinde sahip olduğu konum eşitliği görülebilmektedir. Konstantinopolis'te darp edilen sikkelerin ön yüzünde Eudocia, Aelia unvanı ve başının üstünde *manus Dei* motifiyle tasvir edilmiştir (Bkz: Resim 17). Pulcheria'nın sikkelerinde görülen uzun haçlı tasvirlerle birlikte yalnız defne tacı içinde haç olan sikkeler de bulunmaktadır (Bkz: Resim 18, Resim 19).

Resim 17: Athenais Eudocia'ya Ait Solidus²⁷

Resim 18: Athenais Eudocia'ya Ait Solidus²⁸

²⁷ <https://auctions.cngcoins.com/lots/view/4-DGU290/aelia-eudocia-augusta-ad-423-460-av-solidus-215mm-432-g-6h-constantinople-mint-10th-officina-struck-under-theodosius-ii-ad-423-425-near-ef>
Erişim Tarihi: 11.06.2026

²⁸ <https://tr.numista.com/373041> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 19: Athenais Eudocia'ya Ait Solidus²⁹

3.1.5. Galla Placidia (388/9 – 450)

Yaşamı: Galla Placidia, I. Theodosius ve ikinci eşi Galla'nın kızı olarak 388 ya da 389 yılında, Konstantinopolis'te ya da Theselonike'de dünyaya gelmiştir (ODB, 1991, s. 818). I. Theodosius, 387 yılında I. Valentinianus'un kızı Galla'yla evlenerek imparatorluğun batısıyla siyasal bir ittifak kurmuştur. Bu evlilikten dünyaya gelen Galla Placidia, hem anne hem de baba tarafından imparatorluk soyuna mensup olmuştur (Connor, 2011, s. 101). İmparatorluğun doğusunda dünyaya gelmiş olmasına rağmen Galla Placidia'nın hayatı 394'te babasıyla birlikte gittiği Batı'da geçmiştir (Gregory, 2024, s. 120). 395'te I. Theodosius vefat etmiş hem Galla Placidia hem de Honorius'un yetiştirilmesi Stilicho ile eşi Serena'nın sorumluluğunda olmuştur. Bu dönemde Galla Placidia, edebiyatta geleneksel Roma eğitimini Yunanca ve Latince olarak almış, kadınlara ait erdemler olan kumaş dokuma ve işleme eğitimi almış, sofu bir Hristiyan olarak yetiştirilmiştir (Connor, 2011, s. 102). Stilicho'nun 408'de öldürülmesi, imparatorluğun batısında bir kaos dönemi başlatmış ve Vizigot lideri Alarik Roma'yı kuşatmıştır. 410 yılında Roma'nın Vizigotlar tarafından yağmalanması sırasında Placidia

²⁹ <https://www.britishmuseum.org/collection/image/661557001> Erişim Tarihi: 11.06.2026

ele geçirilmiştir. Yılın sonunda Alarik ölmüş, Ataulf yerine geçmiştir. Athaulf, Galla Placidia'ya âşık olmuş; 414 yılında evlenmişlerdir (Connor, 2011, s. 103). Yapılan evlilik, Vizigotlar ile Romalıların ittifak kurmasına yardımcı olabilecekken bu birliktelikten doğan Theodosius bebekken ölmüş, Roma-Vizigot kökenli bir hanedan olasılığı da böylece ortadan kalkmıştır. Ataulf 415'te öldürülmüş, Galla Placidia Ravenna'ya dönmüştür. Ravenna'ya döndükten sonra 417'de Honorius'un en önemli generali Konstantius ile evlendirilmiştir. Bu evlilikten geleceğin imparatoru III. Valentinianus ve Honoria dünyaya gelmiştir. 8 Şubat 421'de kocası III. Konstantius adıyla *augustus* ilan edilirken, Placidia da *augusta* unvanını almıştır. Yine aynı yıl Konstantius vefat etmiştir (Gregory, 2024, s. 121). 423'te Honorius, Galla Placidia'yı ihanetle suçlayarak Ravenna'dan kovmuştur. Konstantinopolis'e giden Galla Placidia, çocukları ile birlikte II. Theodosius'un yönetimde olduğu imparatorluğun doğusuna sığınmıştır. 423'te Honorius ardında bir vasisi olmadan vefat etmiştir. İmparatorluğun doğusu ve batısında bir köprü kurmak amacıyla Aelia Eudocia ve II. Theodosius, kızları Licinia Eudoksia'yı III. Valentinianus'la evlendirmiştir.

Etkisi: Galla Placidia, batıda başta III. Valentinianus'un naibi olarak sonrasında da onunla birlikte iktidarda etkili olmuştur (Connor, 2011, s. 105-106). Özellikle Ravenna'da önemli bir yönetici ve bani olarak hayatını sürdürmüştür (Gregory, 2024, s. 121). Galla Placidia, ömrü boyunca dindar bir hayat yaşamış, birçok dindarlık faaliyetinde bulunmuştur.

Banilikleri: Çoğunluğu Ravenna'da bulunan pek çok yapının baniliği ona aittir. Bir kısmı günümüze gelebilmiş bu eserler arasında, 424-434 yılları arasında inşa edilmiş San Giovanni Evangelista Kilisesi onun tanrıya olan güçlü inancını göstermektedir (Krautheimer 1979, 193). Galla Placidia, çocuklarıyla birlikte Konstantinopolis'e yaptığı tehlikeli bir deniz yolculuğu sırasında, hayatta kalması halinde Aziz Ioannes için bir kilise inşa ettireceğine dair yemin etmiş ve bu yemin sonucunda da gerçekten bir kilise inşa ettirmiştir. Aziz Ioannes'e adanmış kiliseye ait yazıtta, "*Augusta Galla Placidia, oğlu Placidus Valentinianus ve kızı Iusta Grata Honoria'yı deniz felaketinden koruması üzerine Aziz Ioannes'e verdiği yemini yerine getirdi.*" ifadesi bulunmaktadır (Brubaker, 1997, s. 53-54). Kiliseyi süsleyen mozaiklerde Theodosius ve Valentinianus hanedanlarının portreleri yer almıştır. Galla Placidia'nın baniliğini yaptığı yapılardan en önemlisi 471-21 arasında imparatorluk sarayı kilisesi olarak inşa veya dekore ettirdiği

Kutsal Haç Kilisesi ve bu yapıya bitişik olarak planlanan Galla Placidia Mozolesi'dir (Connor, 2011, s. 108). Günümüzde sağlam olan bu yapının, Galla Placidia ve ailesinin naaşları için yaptırıldığı düşünülmektedir (Oost, 1968, s. 274-75).

Sikke ikonografisi: Bu dönemde darp edilen sikkeler, onun siyasi durumunu net bir şekilde yansıtmıştır. Doğuda darp edilen sikkelerde Galla Placidia'dan Aelia Placidia olarak söz edilmiş, bu da II. Theodosius'un onu *augusta* olarak tanıdığını göstermiştir³⁰.

Batıda darp edilen sikkelerde Aelia ifadesi kullanılmamış, bunun yerine D-OMINA N-OSTRA (Bkz: Resim 21) yani hükümdarımız ifadesi kullanılmıştır. Bu turaların bir farklılığı da başın üstünde yer alan *manus Dei* sembolüyle birlikte imparatoriçenin omzunda *Chi-Rho* harflerinin yer almasıdır.

Resim 20: Galla Placidia'ya Ait Solidus³¹

³⁰ Bkz. Grierson ve Mays, "Late Roman Coins", s. 230-31, panel 32:824.

³¹ <https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2676079&AucID=6853&Lot=971&Val=486e0f791a1d458e441d116a326880a2> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 21: Galla Placidia'ya Ait *Solidus*³²

3.1.6. Licinia Eudoksia (422 – 462)

Yaşamı: Licinia Eudoksia, Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius'un ve Aelia Eudocia'nın kızı olarak 422 yılında dünyaya gelmiştir. İmparatorluğun batı yarısında Valentinianus ve Theodosius hanedanları arasında bir birleşme sağlamak amacıyla erken yaşta III. Valentinianus'la evlendirilmiştir. Valentinianus'un başarısının hanedanın imparatorluğun doğusuyla kurulacak yakın ilişkilere bağlı olduğunu öngören Placidia, oğlu ile II. Theodosius'un kızı Licinia Eudoksia arasında henüz çocukken kararlaştırılan evlilik ittifakını hayata geçirmiştir. Valentinianus'un on sekiz yaşına girmesiyle birlikte Placidia, veraset sürecini hızlandırmıştır. 29 Ekim 437'de Konstantinopolis'te gerçekleşen evlilik, Theodosius Hanedanı'nın iki kolunun yeniden birleşmesini simgelemiştir. Edward Gibbon, Licinia Eudoksia ve III. Valentinianus arasındaki bu nişanı; Galla Placidia, yeğeni Pulcheria ve Pulcheria'nın yengesi Aelia Eudocia'dan oluşan "Roma dünyasını yöneten üç kadının mutabakatı" olarak nitelendirmiştir. II. Theodosius, bahsedilen endogami örneğiyle Konstantinopolis ve Ravenna sarayları arasındaki birliği pekiştirmeyi amaçlamıştır.

³² <https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Galla+Placidia%20> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Licinia Eudoksia ve III. Valentinianus'un Eudocia ve Placia adında iki kızı olmuştur. 439 yılında ilk kızının doğumundan sonra Eudoksia'ya *augusta* unvanı verilmiştir. Yaşamının ilerleyen zamanlarında III. Valentinianus'un katili Maksimus ile evlenmiş ve rehine olarak Kartaca'ya götürülmüştür. 460'larda yaşamının geri kalanını geçirmek için Konstantinopolis'e gitmiştir. Kızı Placidia, 472'de Batı'daki imparator Olybrius ile evlenmiştir (Connor, 2011, s. 100).

Etkisi: Yaptığı evlilik o tarihteki sikkelerde tasvir edilerek imparatorluğun doğu ve batı yarılarını birleştirmek için önemli bir fırsat olmuştur (Connor, 2011, s. 99).

Sikke ikonografisi: Licinia Eudoksia'nın tek olduğu sikkelerin arka yüzünde Pulcheria'nın sikkelerinde görülen uzun haçlı tasvire rastlanmaktadır. Bunun haricinde Licinia Eudoksia ve Valentinianus'un evliliği sikkelerde işlenmiştir (Bkz: Resim 22). Konstantinopolis'te *diadem*'li yan profilinden darp edilmiş olan sikkenin arka yüzünde II. Theodosius ortada, Licinia Eudoksia ve III. Valentinianus onun iki yanında tasvir edilmiştir. İki yanda FELICITER NUBTIIS yani evlilik kutlu olsun yazısı yer almaktadır.

Resim 22: III. Valentinianus'un *Solidus*'u, 425-455.³³

³³<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2661561&AucID=6797&Lot=261&Val=78434672340206d84167989f7ed5da8c> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Resim 23: Licinia Eudoksia'ya Ait *Solidus*³⁴

3.1.7. Anicia Iuliana (461/3-528)

Yaşamı: Anicia Iuliana, Bizans ve Roma aristokrasisinde köklü geçmişe sahip olan önemli bir prenses ve döneminin en büyük sanat, bilim ve mimari hamilerinden biridir (Kiilerich, 2010, s. 181). Annesi III. Valentinianus'un kızı Placidia ve babası Batı imparatoru Olybrius'tur. Bu sayede I. Theodosius'un soyuna da mensup olan Anicia Iuliana, 461 ya da 463 yılında Constantinopolis'te doğmuş (ODB 1991, 99-100), muhtemelen 528 yılında vefat etmiştir (Connor, 2011, s. 159). Zengin, iyi eğitim almış ve son derece aydıındı (Connor, 2011, s. 158). Altıncı yüzyılın başlarında Konstantinopolis'in en varlıklı ve en güçlü kadını olarak öne çıkan Anicia Iuliana (Favro, 2025, s. 56), ailesinde *augusta* unvanı almış diğer kadınlar gibi dinine düşkün bir Hristiyan olmuş fakat *augusta*'lar gibi imparatorluk yönetiminde söz sahibi olabilecek bir konuma hiçbir zaman ulaşamamıştır. Zira altıncı yüzyılın yöneticileri Roma aristokrasisine mensup kişiler değillerdi. Hem anne hem de baba tarafından bir Roma soylusu olan Anicia Iuliana'ysa, muhtemelen bu kişilerin iktidarda bulunmalarından rahatsız olmuş, kendisinin ve ailesinin bu makama daha uygun olduklarını düşünmüştür (Connor, 2011, s. 159).

³⁴<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2678554&AucID=6866&Lot=909&Val=8e985d376a1f5d02a84be7e47f051c2b> Erişim Tarihi: 11.06.2026

Etkisi: Iuliana, yaşadığı dönemde aldığı iyi eğitimin ve entelektüel düzeyinin bir göstergesi olan önemli sanat eserlerinin koruyucusu ve mali destekçisi olarak öne çıkmıştır. Bugün Viyana Ulusal Kütüphanesinde yer alan, 512 yılına tarihlenen resimli bir el yazması oldukça önemlidir. *Materia Medica*³⁵ adlı eserin bir kopyası olan bu el yazması, hem Dioskorides’in³⁶ birinci yüzyılda kaleme aldığı eseri, hem de kuşlar üzerine bir çalışmanın da dâhil olduğu hayvanlar ve böceklerle dair eski eserleri içermektedir (Connor, 2011, s. 164). Eseri bu kadar önemli kılan özelliklerinden biri günümüze kadar gelebilmiş en eski minyatürlü ithaf sayfasına sahip olmasıdır (Weitzmann 1977, 61). İçerisinde bitkiler, otlar ve köklerin tıbbi amaçla nasıl kullanılacağını anlatan bilgilerin ve beş yüze yakın tam sayfa minyatürün bulunduğu bu el yazması, Honoratae halkı tarafından *Theotokos* Kilisesi’ni yaptırdığı için, teşekkür niyetiyle Anicia Iuliana’ya hediye edilmiştir. Bu yazmanın altıncı yaprağının arkası günümüze gelen en eski hitap sayfası ve banisinin tasviri yer almaktadır (Janick ve Stolarczyk, 2012, s. 10). Yer alan minyatür (Bkz: Resim 24), sıradan bir soylu tasvirinden çok, imparatorluk ideolojisine ait propaganda unsurları taşımaktadır.

Minyatürde Anicia Iuliana, iç içe geçmiş halatlardan oluşan bir daire ile sekizgen bir çerçeve içerisinde tasvir edilmiştir. Çerçeve içinde Yunan harfleriyle yazılmış şiirsel ölçülü bir yazı bulunmaktadır (Connor, 2011, s. 164). Sekizgenin daireyle kesişiminde yer alan boşluklarda minik figürlerin yer aldığı minyatür sahneleri bulunmaktadır. Yıldızın uçlarının içinde altın yaldızla IOULIANA ismi hecelenmektedir (Kiilerich, 2010, s.171). Kompozisyonun ortasında yer alan tasvir Iuliana’nın kişiliğini ve uğraşlarını ifade ederken sekizgen çerçevede bulunan şiir ve minyatürler daha çok kendine özgü rolü hakkında bilgi vermektedir (Connor, 2011, s. 165). Ayrıca ithaf şiirinde imparatorluk dili kullanılmıştır. Dizelerde geçen “Kraliçem” ifadesi, halkın Iuliana’yı bir imparatoriçe gibi gördüğünü ve benimsediğini kanıtlamaktadır (Canko, Bizans Prensesi Anikia Iuliana’nın Baniliği ve Aziz Polyeuktos Kilisesi, 2017, s. 51): “İşte tüm iyi övgülerle, Kraliçem, Honoratoe sana ilahiler söyler ve seni över. Üyesi olduğun ailenin,

³⁵ Dioskorides’in kaleme aldığı *Materia Medica*, Yunancası *Peri hyles iatrikes* (Sağaltıcı Maddeler Üzerine) adlı beş kitaptan oluşan bir eserdir. Yaklaşık altı yüz bitki ile bir kısmı minerallerden elde edilen bin kadar ilacın sağaltıcı özelliklerini anlatmaktadır.

³⁶ Pedanius Dioskorides birinci yüzyılda Anavarza’da yaşamış olan ve Roma ordusunda görev yapan Yunan hekimdir. *Materia Medica*, yüzyıllar boyu eczacılık konusunda temel başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır.

Anicilerin yüce gönüllülüğü, tüm dünyaya yayılarak sana övgüler söyler. Çünkü sen, o göklere yükselen güzelliği, Tanrı'nın kilisesini inşa ettin." (Connor, 2011, s. 165).

Kompozisyonun ortasında başında bir *diadem* ve altın şeritli bir *trabea* giymiş olan Iuliana, yastıklı bir taht üzerinde otururken tasvir edilmiştir. Patricia sınıfına mensup olduğunu vurgulanır şekilde sikkeler dağıtmakta ve bir *codicillus* tutmaktadır (Weitzmann, 1977, s. 61). Bir diptik tutmakta ve iki yanında Yunanca adlandırılan dışi kişileştirmeler bulunmaktadır (Connor, 2011, s. 164). Bunlar cömertliği simgeleyen ve kucağında daha fazla altın sikke taşıyan *Magnanimitas* (Yüce Gönüllülük) ile dizinin üzerinde bir kodeks tutarak bilgeliği simgeleyen *Prudentia* (Bilgelik/Basiret) kişileştirmeleridir (Weitzmann, 1977, s. 61). Bu kişileştirmelerle alegorik yoldan Iuliana'nın bilge ve cömert biri olduğu anlatılmaya çalışılmıştır (Connor, 2011, s. 164). Aynı zamanda adeta bir konsül veya imparator gibi etrafına altın sikkeler dağıtır şekilde tasvir edilmiş, kendisine ancak imparatorlara gösterilebilecek saygı gösterisi olan *proskynesis* yapılmıştır (Kiilerich, 2001, s. 185). "Sanatların Minnettarlığı" olarak adlandırılan üçüncü bir kişileştirme Anicia Iuliana'nın dizlerinin dibinde yer almaktadır. Bu kişileştirme ve "*Pothos tes philoktistou*" (İmara Adanmış Kadının Arzusu) yazılı ithaf metnini tutan bir *putto*, Iuliana'nın Konstantinopolis'te bir kilise kurucusu olduğuna ifade etmektedir (Weitzmann, 1977, s. 61). Anicia Iuliana, bu eseri sipariş ederek kendisinin kilise inşa ettirmiş bir kişi olarak tanınmasını ve övülmesini de sağlamıştır (Connor 2011, 165). Antik üslupta yapılmış dış çerçevedeki üçgenimsi alanlarda duvar ustası ve marangoz olarak çalışan *putto*'lar tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerle Iuliana'nın mimari hamiliğine gönderme yapılmıştır (Weitzmann, 1977, s. 61). Zira bu sahnelerin her birinin yapının inşası ile ilgili sahneler olduğu açıktır (Connor, 2011, s. 164).

Resim 24: Anicia Iuliana El Yazması³⁷

Anicia Iuliana'nın tasvirinde kendisine eşlik eden erdemler aynı zamanda bir yöneticide bulunması gereken erkeksi erdemlerdir (Kiilerich, 2001, s. 178). Bu görsel sembolizm, Iuliana'nın dönemin siyasi rekabetinde etkin bir figür olduğunu gözler önüne sermektedir (Kiilerich, 2001, s. 186). 512 yılında kocası General Areobindus'u imparator yapmaya

³⁷ <https://smarthistory.org/the-vienna-dioscurides/> Erişim Tarihi: 11.06.2026

yönelik başarısız girişimi (Connor, 2011, s. 158) ya da Ortodoks-Monofizit akımların çekişmesinden doğan dinsel akımda Roma ve Konstantinopolis kiliseleri arasındaki anlaşmazlıkta aktif rol alıp sürtüşmeye son vermek amacıyla Papa Hormisdas ile mektuplaşması döneminin politikasına etkisini ve gücünü kanıtlamaktadır (Necipoğlu, 1993, s. 274).

Banilikleri: Yaşamını geçirdiği Konstantinopolis'te birçok kilise baniliği yapmıştır. Tahtta istediği yetkiyi hiçbir zaman elde edemese de bani kimliğiyle adından oldukça söz ettirmiştir. Başkentte baniliğini yaptığı yapıların çoğu günümüze ulaşamamış, çok azıyla ilgili bilgi günümüze gelebilmiştir. Adları bilinen en önemli kiliseler Azize Euphemia Kilisesi ve ona bitişik manastır, Aziz Polyeuktos Kilisesi ve *Theotokos* Kilisesi'dir (Necipoğlu, 1993, s. 274). *Theotokos* Kilisesi ve Azize Euphemia Kilisesi ne yazık ki günümüze ulaşamamışlardır ve yerleri bilinmemektedir. 1960 yılında yapılan çalışmalarla kalıntılarına ulaşılan Aziz Polyeuktos Kilisesi, muhtemelen o zamana kadar Konstantinopolis'te görülen en muhteşem yapı olmuştur (Kiilerich, 2001, s. 181). Kudüs Tapınağı'nın boyutlarına uygun şekilde inşa edilen bu devasa yapı (Kuban, 1996, s. 91), sıradan bir kilise inşasının ötesinde bir hanedanlık ve güç gösterisi, adeta siyasi bir manifesto olmuştur. *Palatine Antoloji*'de³⁸ geçen bir epigramda sözü edilen yapının Kral Süleyman'ın *sophia*'sını yani bilgeliğini aştığı belirtilmiştir (Kiilerich, 2001, s. 181):

“Tek başına aştı zamanı ve yendi

Şanlı Süleyman'ın aklını, bir tapınak yükseldi

Tanrıya ulaşmak için, özenle işlenmiş ve zarif

...

...Tanrı'ya sunmak için

Iuliana'nın armağanı olmak için

Böylelikle ilahi bir iş çıkabilir

Dinleyerek kalbinin sesini.” (Gregory, 2024, s. 151-152)

³⁸ Palatine Antolojisi (Παλατινή Ανθολογία), Antik Yunan epigram ve şiirlerinden oluşan, onuncu yüzyılda yapılmış önemli bir derlemedir.

524-527 yılları arasında inşa edilmiş olan kilise, döneminin en görkemli dini yapısı olmuştur. Bahsedilen yapı adeta Bizans mimarlığı ve sanatını gözler önüne seren bir müze gibi görülmüştür (Kuban, 1996, s. 92). Anicia Iuliana, bu eseri sipariş ederek kendisinin kilise inşa ettirmiş bir kişi olarak tanınmasını ve övülmesini de sağlamıştır (Connor 2011, 165).

SONUÇ

Yapılan tez çalışmasında, Geç Antik Erken Bizans Dönemi'nde dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasındaki süreçte Roma İmparatorluğu'nun yaşadığı köklü siyasi, kültürel ve dini dönüşüm; aristokrat ve hanedan mensubu kadınların hareketleri üzerinden bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir. İmparatorluk merkezinin eski başkent Roma'dan doğudaki yeni başkent Konstantinopolis'e kayışı, Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte toplumsal yapıyı, edebiyatı, banilikleri ve şehir yapısını yeniden şekillendirmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan kişiler, söz konusu dönüşümde servetleri, eğitimleri ve edebiyat üretimleriyle sürece yön veren etkin kişiler olarak öne çıkmışlardır.

Tezin ilk bölümünde odak noktası olan batının senato aristokrasisine mensup kadınlar, kamusal alanlardan dışlanmış olmalarına rağmen ev içi salon kültürünü teolojik ve edebiyat birer üretim merkezine dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda incelenen Faltonia Betitia Proba, Geç Antik Çağ Latin Edebiyatı'nda hem kendi adını kullanarak yazar kimliği inşa etmiş hem de *Cento Vergilianus De Laudibus Christi* adlı eseriyle ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir. Proba, Roma edebiyatının önemli şairi olan Vergilius'un dizelerini *cento* tekniğiyle yeniden kurgulayarak İsa'nın hayat hikâyesini anlatmıştır. Bu tercih, dönemin klasik eğitim almış pagan aristokrasisine Hristiyanlığı estetik bir üslupla sunma ve yeni inancı Roma mirasıyla birleştirerek meşrulaştırma çabasının somut bir ürünüdür. Aziz Jerome gibi dönemin bazı kilise babalarının sert eleştirilerine rağmen Proba'nın eseri ve kendisini tanımlayışı sonraki yüzyıllarda bile etkisini sürdürmüş, Rönesans el yazmalarına kadar uzanan geniş bir kabul görmüştür. İlk kez bu tez kapsamında yapılan Türkçe çeviriyle literatüre kazandırılan bu şiir, antik kültür ile yeni Hristiyan ahlakının birlikte yorumlanmasını göstermesi bakımından önemli bir eserdir.

İmparatorların ve devlet mekanizmasının giderek doğuya kayması sonucu, kentin eski konumunu zayıflatmış olsa da şehir, aristokrat ailelerin, din adamlarının ve entelektüellerin faaliyetleri sayesinde yeni bir kimlik kazanmıştır.

Roma'nın yeni kimliğinin merkezinde Hristiyanlığın yükselişi yer almaktadır. Hristiyan aristokrat kadınlar dini inançları ile Roma kültürü arasında bir köprü kurmuşlardır. Vergilius gibi antik yazarların ayrıcalıklı konumu devam etmiş, eserleri hem dil hem de kültür bakımından otorite kabul edilmeyi sürdürmüştür. Böylece Hristiyanlık, Roma'nın kültürel mirasını reddetmek yerine onu yeniden yorumlayarak kendi bünyesine katmıştır.

Aristokrat kadınların oynadığı rol son derece dikkat çekicidir. Kamusal yaşamda erkeklerin gerisinde bırakılmalarına rağmen, kadınlar ekonomik güçleri, eğitim düzeyleri ve sosyal ilişkileri sayesinde kültürel hayatın önemli aktörleri hâline gelmişlerdir. Evlerinde oluşturdukları entelektüel çevreler, dini ve edebiyat alanlarında tartışmaların yürütüldüğü merkezlere dönüşmüştür. Ek olarak birçok soylu kadın, dönemin önemli din adamlarını ve yazarlarını destekleyerek Hristiyan düşüncenin yayılmasına katkı sağlamıştır. Böylece kadınlar yalnızca hami olarak değil, aynı zamanda bilgi üretiminin ve kültürel dönüşümün etkin katılımcıları olarak öne çıkmışlardır.

Faltonia Betitia Proba, söz konusu toplumsal ve kültürel değişimin en önemli örneklerinden birini sunmaktadır. Proba'nın *Cento Vergilianus de laudibus Christi* adlı eseri, antik Roma edebiyatı ile Eski ve Yeni Ahit anlatısını bir araya getiren özgün bir çalışma olmuştur. Vergilius'un dizelerini kullanarak Eski ve Yeni Ahit olaylarını yeniden kurgulaması, dönemin aristokrat Hristiyan çevrelerinin beklentilerini ve kültürel tercihlerini yansıtmaktadır. Eserde görülen tipolojik ilişkiler, Hristiyanlığın Roma kültürüyle uyumlu olduğunu göstermeye yönelik bilinçli bir çabanın ürünüdür.

Roma, Geç Antik Çağ boyunca siyasi gücünü kaybetse bile kültürel etkisini korumuş, Hristiyanlık ise antik Roma mirası dönüştürerek kendi kimliğini inşa etmiştir. Proba ve onun *cento*'su, bu etkileşimin somut bir örneği olmuştur. Kadınların kültürel üretimdeki yerini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu nedenle Proba'nın eseri, yalnızca bir edebiyat eseri değil, Geç Antik Çağ Roma toplumunun dönüşümünü yansıtan bir eser olarak önemini ortaya koymuştur. Bununla birlikte birinci bölümde incelenen Vergilius el yazmaları da kültürel sürekliliğin görsel boyutunu ortaya koymaktadır. Vergilius Romanus ve Vergilius Vaticanus antik edebiyatın yalnızca metin olarak okunmadığını aynı zamanda resimler aracılığıyla yorumlandığını ve yeni kuşaklara aktarıldığını göstermektedir. Sözü edilen el yazmaları Hristiyanlığın yükselişte döneminde bile Vergilius'un otoritesinin devam ettiğini kanıtlamakta ve onun eserlerinin Roma kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Vergilius Vaticanus'ta Kraliçe Dido'nun *chlamys* ve taç ile resmedilerek *dux femina facti* tanımının görselleştirilmesi, Vergilius Romanus'un ise törensel estetiği, soylu kadın imgesinin ve pagan edebi mirasının dönemin siyasi ve ideolojik olarak ne şekilde uyarlandığını gözler önüne sermiştir.

Tezin ikinci bölümünde incelenen yeni başkent Konstantinopolis ve Theodosius Hanedanı kadınları kadın otoritesinin kamusal, siyasi ve mimari banilik üzerinden nasıl somutlaştığını gözler önüne sermiştir. Aelia Flacilla, Aelia Eudoksia, Aelia Pulcheria, Aelia Eudocia, Galla Placidia, Licinia Eudoksia ve Anicia Iuliana üzerinden yapılan incelemeler, saray kadınlarının eş yönetime kadar varan siyasi meşruiyetlerini, kendi adlarına darp edilen sikkelerin ikonografisiyle toplumsal alana yaydıklarını göstermiştir. Sikkeler üzerinde geleneksel kadın kıyafetleri yerine erkek imparatorlara özgü *paludamentum* ve törensel öğelerle yer almaları, başlarının üzerinde yer alan *manus Dei* motifi ve ön-arka yüzlerde ilk kez Hristiyanlık sembollerinin eş zamanlı kullanımı, bu kadınların iktidarda elde ettikleri gücün kanıtıdır. Hanedan kadınlarının önemli faaliyetlerinden biri de banilikleri ve bu sayede Meryem Kültü'nün meşrulaşmasıyla kurdukları ilişkidir. Özellikle İmparatoriçe Pulcheria, bekâret yemini üzerinden kendi kimliğini kutsal bir figür olan Meryem ile özdeşleştirmiş; *Theotokos* tartışmalarında aktif rol oynayarak 431 Efes Konsili kararlarına yön vermiştir. Pulcheria'nın baniliğini yaptığı Khalkoprateia, Hodegetria ve Blakhernae kiliseleri şehre getirilen kutsal röliklerle birlikte Konstantinopolis'i "Meryem'in koruduğu şehir" kimliğine büründürmüştür. Benzer şekilde edebiyat kimliğiyle öne çıkan Aelia Eudocia'nın Kudüs hac ziyareti ve buralardaki banilikleri; Galla Placidia'nın Ravenna'daki bani kimliği gibi kadın baniliğinin Geç Antik Çağ'da şehirlerin dini bir kimliğe bürünmesindeki etkilerini göstermiştir. *Trier Fildişi Panosu* ve *Viyana Dioskorides* el yazmasındaki ithaf sayfası gibi dönemin görsel sanatında kadınların toplum nezdinde imparatoriçe ve kilise kurucusu olarak meşruiyet kazandığına dair kanıtlar sunmuştur.

Konstantinopolis yalnızca imparatorluğun siyasi merkezi değil, aynı zamanda Hristiyan ideolojisinin şekillendiği ve imparatorluk kadınlarının görünürlük kazandığı bir başkent olmuştur. Roma'nın Geç Antik Çağ boyunca yaşadığı demografik ve siyasi gerilemeye karşılık Konstantinopolis'in yükselişi, kadınların toplumsal ve dini alandaki faaliyetleri ile hız kazanmıştır. Bu süreçte Theodosius hanedanına mensup kadınlar, banilik faaliyetleri, dini girişimleri ve sanatsal banilikleri aracılığıyla imparatorlukta belirleyici bir konuma ulaşmışlardır.

İmparatorluk kadınlarının sahip olduğu nüfuz, yalnızca saray içerisindeki konumlarından kaynaklanmamıştır. İnşa ettirdikleri kiliseler, başkente taşıttıkları kutsal emanetler ve dini

tartışmalardaki etkin rolleri onların otoritelerinin temel dayanaklarını oluşturmuştur. Aynı zamanda kadınların Hristiyan erdemleriyle özdeşleştirilerek meşruiyet kazanmışlardır. Bu özellikler sadece kişisel erdemler olarak kalmamış, kamusal otoritelerini destekleyen siyasi araçlar olarak işlev görmüştür.

Sikkeler üzerinde yer alan tasvirler yaşanan dönüşümün önemli göstergeleri olmuştur. *Augusta* unvanına sahip kadınların *manus Dei*, haç, *globus cruciger* ve zafer figürleriyle birlikte betimlenmeleri, onları hem imparatorlukta hem de Tanrı tarafından desteklenen kişiler olarak ortaya koymuştur.

Bölümde incelenen kadınlar arasında özellikle Pulcheria'nın ayrı bir yere sahip olduğu görülmektedir. Pulcheria, hem kardeşi II. Theodosius döneminde hem de Markianos ile gerçekleştirdiği evlilik sonrasında yönetimde söz sahibi olmuş, dini meselelerde belirleyici kararlar almış ve Meryem kültünün devlet ideolojisiyle bütünleşmesine öncülük etmiştir. Onun faaliyetleri, imparatorluk kadınlarının yalnızca destekleyici figürler olmadığını, gerektiğinde devlet politikalarını yönlendirebildiklerini göstermiştir. Meryem kültünün Konstantinopolis'teki yükselişi, *Theotokos* unvanının kabul edilmesi, Meryem'e adanan kiliselerin çoğalması ve kutsal emanetlerin başkente taşınması sayesinde Meryem, yalnızca dini bir figür olmaktan çıkarak imparatorluğun koruyucusu haline gelmiştir. İmparatoriçelerin kendilerini Meryem'in erdemleriyle özdeşleştirmeleri ise hem kişisel dindarlıklarını hem de siyasi otoritelerini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak, eski başkent Roma ile yeni başkent Konstantinopolis arasındaki yapısal ve siyasi farklılığa rağmen her iki merkezde de aristokrat ve hanedan soyundan gelen dindar Hristiyan kadınlar imparatorluğun kültürel ve dini dönüşümünde etkili figürler olmuşlardır. Roma'da ev içi salonlarda edebiyat kurgularla antik mirası Hristiyanlaştıran entelektüel bir kadın gücü yükselirken, Konstantinopolis'te kiliseler inşa ettiren banı imparatoriçe figürü egemen olmuştur. Türkçe literatürde bu iki alanı ve kadınların edebiyat-mimari baniliklerini bütüncül olarak inceleyen, çok disiplinli bir yaklaşımla hazırlanan bu tez çalışmasının, Geç Antik ve Erken Bizans tarihi, sanat tarihi ve yapılan çeviriden dolayı edebiyat alanında gelecek çalışmalara öncü bir kaynak teşkil edeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alexandre, M. (1992). Early Christian Women. *From Ancient Goddesses To Christian Saints* (s. 405-444). içinde Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Andersen, M. U. (2014). “Maro changed for the better” – The Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba: Christian Poetry and Classical Paideia. University of Copenhagen.
- Arslan, U. (2024). İlk Hristiyan Kadın Şairi Proba’nın Centosunda Eski ve Yeni Ahit Anlatısı. *Mavi Atlas*, 563-574.
- Bartman, E. (2001). Hair and the Artifice of Roman Female Adornment. *American Journal of Archaeology*(105), 1-25.
- Birk, S., Kristensen, T. M., & Poulsen, B. (Dü). (2014). *Using Images in Late Antiquity*. Oxbow Books.
- Bright, D. F. (1984). Theory and Practice in the Vergilian Cento. *Illinois Classical Studies*, 79-90.
- Brown, P. (1971). *The World of Late Antiquity: From Marcus Aurelius to Muhammad*. London: Thames & Hudson Ltd.
- Brown, P. (2022). *Geç Antikçağ Dünyası* (2. b.). (T. Kaçar, Çev.) İstanbul: ALFA Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Cameron, A. (1978). The Theotokos in Sixth-Century Constantinople. *The Journal of Theological Studies*, 79-108.
- Cameron, A. (2023). *Historical Studies in Late Roman Art and Archaeology*. Leuven: Peeters.
- Canko, D. M. (2016). Bizans'ta Kadın Sanatçılar. *Sanat Tarihi Dergisi*, 111-138.
- Canko, D. M. (2017). Bizans Prensesi Anikia Iuliana’nın Baniliği ve Aziz Polyektos Kilisesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 47-63.
- Canko, D. M. (2017). Erken Hristiyanlık ve Erken Bizans Dönemi Siyasetinde Kadınların Rolü. K. Yumlu, & Ö. Belkıs (Dü) içinde, *Kadın ve Siyaset* (s. 11-48). Ankara: İmge Kitabevi.

- Canko, D. M. (2019). *Bizans Sanatında Kadın*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Canko, D. M. (2020). *Bizans Toplumunda Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Cavallo, G. (1996). Der Vergilius Vaticanus. Ein Meisterwerk spätantiker Kunst by David H.Wright. 331-334. Peter Lang.
- Clark, E. A. (1990). Early Christian Women: Sources And Interpretation. *That Gentle Strength: Historical Perspectives On Women In Christianity* (s. 19-35). içinde Charlottesville: University Press of Virginia.
- Clark, E. A. (1998). Holy Women, Holy Worlds: Early Christian Women, Social History And The “Linguistic Turn”. *Journal of Early Christian Studies*, 413-430.
- Clark, G. (1994). *Women in Late Antiquity: Pagan and Christian Life-styles*. New York: Oxford University Press.
- Cloke, G. (2005). *‘This Female Man of God’ Women and spiritual power in the patristic age, AD 350-450*. Routledge.
- Coffin, H. C. (1924). The Influence of Vergil on St. Jerome and on St. Augustine. *The Classical Weekly*, 170-175.
- Connor, C. L. (2011). *Bizans'ın Kadınları*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Conte, G. B. (2009). *The poetry of pathos: Studies in Virgilian epic*. Oxford University Press.
- Cooper, K. (1992). Insinuations of Womanly Influence: An Aspect of the Christianization of the Roman Aristocracy. *The Journal of Roman Studies*, 150-164.
- Cullhed, S. S. (2011). Proba and Jerome. *Décadence. ‘Decline and Fall’ or ‘Other Antiquity?’*, (s. 199-222). Berlin.
- Cullhed, S. S. (2015). Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba. *Mnemosyne Supplements Late Antique Literature*(378). Leiden - Boston: Brill.

- Çakmakçı, Z. (2017). Erken Bizans Döneminde Kadın Baniler ve Kültürel Yaşama Etkileri. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 775-800.
- Deckers, J. G. (2025). *Erken Hıristiyan ve Bizans Sanatı*. (Ö. İpek, Çev.) İstanbul: Runik Kitap.
- Dinçer, P. S. (2019). Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları. *Art-Sanat*, 395-420.
- Durmaz, S., & Gökbayır, S. (2020). Nestorius, Cyrill ve Pulcheria Üçgeninde Maryoloji Ve Nasturiliğin Doğuşu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 169-188.
- Elizabeth A. Clark, D. F. (1981). Jesus as Hero in the Vergilian "Cento" of Faltonia Betitia Proba. *Vergilius*, 31-39.
- Elsner, J. (2022). Visual Epitome in Late Antique Art. M. F. Paolo Felice Sacchi (Ed.) içinde, *Epitomic Writing in Late Antiquity and Beyond: Forms of Unabridged Writing* (s. 202-229). Bloomsbury: Bloomsbury Publishing.
- Erhat, A. (1944). Vergilius Tefsirlerinin Gelişmesi. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 451-460.
- Favro, D. (2025). Juliana Anicia: "A Building Loving Woman" Gender and Construction in Constantinople. *Seleucia*, 55-70.
- Garland, L. (2002). *Byzantine Empresses Women and Power in Byzantium, A.D. 527-1204*. New York: Routledge.
- Green, R. P. (1995). Proba's Cento: Its Date, Purpose, and Reception. *The Classical Quarterly*, 551-563.
- Gregory, T. E. (2024). *Bizans Tarihi* (9. b.). (E. Ermert, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grig, L., & Kelly, G. (Dü). (2012). *Two Romes: Rome and Constantinople in Late Antiquity*. New York: Oxford University Press.
- Hagendahl, H. (1958). *Latin Fathers and the Classics: A Study on the Apologists, Jerome and Other Christian Writers*. Stockholm: Elanders boktr. aktiebolag.

- Harris, J. (2020). *Konstantinopolis: Bizans'ın Başkenti*. (T. Alkaç, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Harrison, M. A. (1989). *A Temple for Byzantium: The Discovery And Excavation Of Anicia Juliana's Palace Church In Istanbul*. Austin: University of Texas Press.
- Holum, K. G. (1982). *Theodosian Empresses: Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*. Berkeley: University of California Press.
- Howatson, M. C. (Ed.). (2015). *Oxford Antikçağ Sözlüğü. 2. Baskı*, 276. (F. Ersöz, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- James, L. (2012). Making a Name : Reputation and Imperial Founding and Refounding in Constantinople. *Female Founders in Byzantium and Beyond* (s. 63-72). içinde Böhlau Verlag.
- James, S. L., & Dillon, S. (2012). *A Companion To Women In The Ancient World*. Chicester: Wiley-Blackwell.
- Kalavrezou, I. (2003). *Byzantine Women and Their World*. New Haven, London: Yale University Press.
- Kelly, C. (Ed.). (2013). *Theodosius II : Rethinking the Roman Empire in Late Antiquity*. New York: Cambridge University Press.
- Kiilerich, B. (2001). The Image of Anicia Juliana in the Vienna Dioscurides: Flattery or Appropriation of Imperial Imagery? *Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies*, 169-190.
- Kinney, A. Z. (2013). [Reception of Virgil in] Late Antique Literature. J. M. R. F. Thomas (Ed.) içinde, *The Virgil Encyclopedia* (s. 724-728). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Kinsella, T. (1996). The Vatican Vergil: A Masterpiece of Late Antique Art by David H. Wright. 497. The Johns Hopkins University Press on behalf of the Classical Association.
- Kirsch, J. P. (1909). *Ælia Flaccilla*. New Advent:
<https://www.newadvent.org/cathen/06089b.htm>

- Kirsch, J. P. (1911). *St. Pulcheria*. New Advent:
<https://www.newadvent.org/cathen/12561c.htm>
- Koch, G. (2015). *Türkiye'deki Geç Antik Dönem Merkezleri ile Birlikte Erken Hristiyan Sanatı*. (A. Aydın, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Krautheimer, R. (1983). *Three Christian Capitals: Topography and Politics*. London: University of California Press.
- Kuban, D. (1996). *İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Kyriakidis, S. (1992). Eve and Mary: Proba's Technique in the Creation of Two Different Female Figures. *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici*, 121-153.
- Landfester, M. (2007). Vergil. In H. Cancik & H. Schneider (Eds.), *Brill's New Pauly: Encyclopaedia Of The Ancient World: Classical Tradition* (Vol. 15, Pp. 639–641). Brill.
- Lappin, B. C. (2002). A Fourteenth-Century Homiliary For Nuns: Structure, Composition And Context Of Ms. Cromwell 22. *Byzantinische Zeitschrift*, 35-68.
- Lee, A. D. (2025). *Roma'dan Bizans'a 363-565: Antik Roma'nın Dönüşümü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Lee, J. R. (2014). *Gendered Souls: Female Religious and Imperial Power in Early Byzantium*.
- Lowe, E. A. (1934). *Codices Latini Antiquiores: A Palaeographical Guide To Latin Manuscripts Prior To The Ninth Century: Vol. 1. The Vatican City*: Clarendon Press.
- Lowe, E. A. (1938). *Codices Latini Antiquiores: A Palaeographical Guide To Latin Manuscripts Prior To The Ninth Century: Vol. 3. Italy: Ancona–Novara*: Clarendon Press.
- Lowe, E. A. (1947). *Codices Latini Antiquiores: A Palaeographical Guide To Latin Manuscripts Prior To The Ninth Century: Vol. 4. Italy: Perugia–Verona*: Clarendon Press.

- Lowe, E. A. (1956). *Codices Latini Antiquiores: A Palaeographical Guide To Latin Manuscripts Prior To The Ninth Century: Vol. 7. Switzerland*: Clarendon Press.
- MacDonald, M. Y. (1996). *Early Christian Women And Pagan Opinion: The Power Of The Hysterical Woman*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Martin, T. R. (2022). *Antik Roma Romulus'tan Justinianus'a*. (S. Özgüler, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- McClanan, A. (2002). *Representations of Early Byzantine Empresses: Image and Empire*. New York: Palgrave Macmillan.
- McGill, S. (2005). *Virgil Recomposed: The Mythological and Secular Centos in Antiquity*. New York: Oxford University Press.
- McGill, S. (2007). Virgil, Christianity, and the Cento Probae. J. H. Scourfield (Ed.) içinde, *Texts and Culture in Late Antiquity: Inheritance, Authority, and Change* (s. 173-193). Classical Press of Wales.
- Mitchell, S. (2020). *Geç Roma imparatorluğu Tarihi MS 284 - 641*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mütherich, F. (1982). Die Illuminierten Handschriften Der Spätantike. In *Spätantike Und Frühes Mittelalter: Kunst Der Welt* (Pp. 205–220).
- Necipoğlu, N. (1993). Anikia Iuliana. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt I, s. 274-275). içinde İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Necipoğlu, N. (1993). Byzantine Women. R. Günsel (Ed.) içinde, *Women in Anatolia: 9000 Years of the Anatolian Woman* (s. 125-131). İstanbul: Turkish Republic Ministry of Culture.
- Norden, E. (1901). Das Alter des Codex Romanus Vergils. *Rheinisches Museum für Philologie*, 473-474.
- Okáčová, M. (2009). *Centones: Recycled Art or the Embodiment of Absolute Intertextuality?* Czech Republic: Masaryk University in Brno.
- Oost, S. I. (1968). *Galla Placidia Augusta: A Biographical Essay*. Chicago.

- Ostrogorsky, G. (2023). *Bizans Devleti Tarihi* (11 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öyken, E. (2024). Vergilian Centos from the perspective of intralingual translation: Stealing his club and much more from Hercules. *The Routledge Handbook of Intralingual Translation* (s. 78-94). içinde London: Routledge.
- Paolo Felice Sacchi, M. F. (Ed.). (2022). *sera tela: Studies in Late Antique Literature and Its Reception. Epitomic Writing in Late Antiquity and Beyond: Forms of Unabridged Writing*. London: Bloomsbury Publishing.
- Rosenthal, E. (1972). *The Illuminations Of The Vergilius Romanus (Cod. Vat. Lat. 3867): A Stylistic And Iconographical Analysis*. Urs Graf-Verlag.
- Rubin, M. (1998). A Decade Of Studying Medieval Women. *History Workshop Journal*, 213-239.
- Salzman, M. R. (2002). *The Making Of A Christian Aristocracy: Social and Religious Change in the Western Roman Empire*. United States of America: Harvard University Press.
- Salzman, M. R. (2007). 'Romane Memento'. Vergil in the Fourth. (R. Rees, Ed.) *Journal of Roman Studies*, 327 - 329.
- Sandnes, K. O. (2011). The Gospel 'According to Homer and Virgil': Cento and Canon. *Supplements to Novum Testamentum*(138). Leiden: Brill Publisher. doi:<https://doi.org/10.1163/ej.9789004187184.i-280>
- Schottenius, S. (2010). Typology and the Cento of Proba. *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, 43-51.
- Sebesta, J. L. (1993). Costume in the Vatican Vergil Codex. *The Classical World*, 27-33.
- Seider, R. (1976). *Paläographie Der Lateinischen Papyri: Vol. 2. Literarische Papyri*. Hiersemann.
- Sivan, H. (1993). Anician Women, The Cento Of Proba, And Aristocratic Conversion In The Fourth Century. *Vigiliae Christianae*, 140-157.

- Sowers, B. P. (2020). *In Her Own Words: The Life and Poetry of Aelia Eudocia*. Washington DC: Hellenic Studies Series. <https://chs.harvard.edu/read/sowers-brian-p-in-her-own-words-the-life-and-poetry-of-aelia-eudocia/> adresinden alındı
- Soykan, A. N. (2023). İmparatoriçe Pulcheria ve Bizans Sanatına Yansımaları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 969-988.
- Sozomenos (t.y.). *Ecclesiastical History (Book VII)*. New Advent: <https://www.newadvent.org/fathers/26027.htm>
- Stern, H. (1974). The Illuminations of the Vergilius Romanus (Cod. Vat. Lat. 3867). A Stylistic and Iconographic Analysis by Erwin Rosenthal. 596-598. CAA.
- Stok, F. (1994). Virgil between the Middle Ages and the Renaissance. *International Journal of the Classical Tradition*, 15-22.
- Talbot, A.-M. (2001). A Comparison Of The Monastic Experience Of Byzantine Men And Women. A.-M. Talbot içinde, *Women and Religious Life in Byzantium*. Oxfordshire: Routledge.
- Tekin, O. (2025). *Roma ve Bizans Dünyasında Para: Tarihi Sikkelerden Okumak*. İstanbul : Koç Üniversitesi Yayınları.
- The Oxford Dictionary of Byzantium. (1991). New York: Oxford University Press.
- Thompson, J. W. (1906). Vergil in Mediaeval Culture. *The American Journal of Theology*, 648-662.
- Vergilius. (2024). *Çoban Türküleri*. (G. Varınlıoğlu, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weitzmann, K. (1977). *Late Antique and Early Christian Book Illumination*. New York: George Braziller.
- Wilson-Kastner, P. (1981). *A Lost Tradition: Women Writers Of The Early Church*. Washington, D.C.: University Press of America.
- Wlosok, A. (1998). Illustrated Vergil Manuscripts: Reception and Exegesis. *The Classical Journal*, 355-382.

- Wright, D. H. (1991). From Copy To Facsimile: A Millennium of Studying the Vatican Vergil. *The British Library Journal*, 12-35.
- Wright, D. H. (1993). The Forgotten Early Romanesque Illustrations of Terence in Vat. lat. 3305. *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 183-206.
- Wright, D. H. (1996). The Inheritance of the Papyrus Style of Illustration in Early Latin Literary Codices. *Dumbarton Oaks Papers*, 199-208.
- Yarbrough, A. (1976). Christianization in the Fourth Century: The Example of Roman Women. *Church History*, 149-165.

EK 1: *CENTO VERGILIANUS DE LAUDIBUS CHRISTI* Türkçe Çevirisi

İsa'nın Övgüsü Üzerine Vergilius *Cento*'su³⁹

Romalıların lideri, parlak güneşin ikinci ışığı,

Adil yönetiminle doğu krallığına hükmeden sen,

Dünyanın umudusun ve kardeşinin görkemisin. Lütfet

İlahi bir algıyla daha iyi için değişmiş Maro'ya⁴⁰

5 Gerekeni yazmak da kaldı emrettiğin bu hizmetkâra.

Burada sana dünyanın başlangıcını, göğün şeklini

Ve topraktan yaratılan insanı açıklayacak. Burada Mesih'in doğumunu bildirecek,

Kralın tuzaklarını, müneccimlerin hediyelerini, eğitilmiş müritleri

Ve denizdeki tehlikeleri, suyun üzerinde yürümeyi anlatacak;

10 İşte burada kölelik boyunduruğunun kırıldığını ve bizzat o haçın yardımıyla

Geri getirilen yaşamı, ölümün mezarından dönüşünü

Ve krallığına yönelmesiyle birlikte göğe yükselişini aktaracak.

Bunu tekrar tekrar oku, uzun süre sakla ve genç Arcadius'a teslim et;

O da aynı şekilde kendi soyuna aktarsın.

15 Yüce soyun daima onu benimsesin ve kendi çocuklarına öğretsin.

³⁹ Sigrid S. CULLHED “*Proba the Prophet: The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba*” adlı eserinde *cento*'nun çevirisine “*The Cento of Proba*” adıyla yer vermiştir. Türkçe çevirisinde Latince isme sadık kalınan bir kullanım tercih edilmiştir.

⁴⁰ Publius Vergilius Maro: MÖ 70-19 yılları arasında yaşamış olan Romalı ozan, *Bucolica*, *Georgica*, *Aeneis* adlı eserlerin yazarıdır. *Aeneis*'i tamamlayamadan ölmüştür. Eser, İmparator Augustus'un emriyle ufak tefek düzeltilmeler yapıldıktan sonra yayımlanmıştır. Vergilius, yaşarken ünlenmesine karşın ölümünden sonra ünü yüceltmeye degecek şekilde artmıştır. Yapıtları kısa zamanda en çok kullanılan okul kitapları arasına girmiştir. Bazı erken dönem Hristiyan yazarlar ise şiirlerine hayranlık duymuş öte yandan çoktanrıcılığa karşı duygu beslemek arasında bocalamıştır. Eserlerinin alegorik yorumlanması sayesinde düşünceleri Hristiyanlarca kabul görmüştür. Aziz Paulus'un ozanın Napoli'deki mezarının başında ağladığı söylencesinden dolayı Vergilius'un talihsizlik yüzünden Hristiyan olarak ölmediği düşünülmüştür.

- Uzun zaman önce, kutsal barış antlaşmalarını çiğneyen önderlerden,
İktidar hırsının tuzağına düşmüş o sefil adamlardan,
Sayısız ölümden, kralların acımasız savaşlarından,
Akraba ordularının karşılaşmasından ve parlak kalkanlardan,
5 Kardeşkanıyla lekelenmiş, dış düşmandan alınmayan ganimetlerden⁴¹,
Şöhretleri bilinen kanlı zaferlerden,
Sayısız yurttaştan mahrum kalmış şehirlerden söz ettim,
İtiraf ediyorum, bunları yazdım: Kötülükleri anmaya bu kadar yeter
Şimdi, her şeye kadir olan Tanrı, sana yalvarıyorum, kutsal şiirimi kabul et,
10 Ebedi yedi katlı Ruh'unun konuşmasını sağla,
Ve kalbimin en derinlerini arala,
Ki bu sayede ben, peygamber⁴² Proba, tüm gizemleri açıklayabileyim.
Artık *ambrosia* nektarını⁴³ aramak beni ilgilendirmiyor,

⁴¹ İç savaştan kazanılan ganimetler kast edilmektedir.

⁴² Burada kullanılan *vatis* (*vates*, is, f/m) kelimesi peygamber, kahin, şair gibi farklı anlamlara sahiptir. Şiirde kullanıldığı hali aslında *genitivus* halindedir. Bu sebeple peygamber yerine şair demek istediği ve Vergilius'u kast ettiği düşünülen "Ben Proba, şairin tüm sırrını açıklayayım." şeklinde çeviri mevcuttur. Bir de "Ben kahin Proba, tüm sırları açıklayayım." şeklinde çeviri yapılabilmektedir. Konu bütünlüğüne daha uygun olduğu düşünüldüğü için bu çeviride "peygamber Proba" ifadesine yer verildi.

⁴³ Söylencelerde tanrıların yiyecek ve içeceği olup, ölümsüzlükle ilgiliydi. *Ambrosia* ve nektarla beslenen bir ölümlü ölümsüzlüğe kavuşur, bunların ölü bir bedene sürülmesi ise çürümeyi önlerdi.

- Ve de *Musalar*'ı⁴⁴ Helikon Dağı⁴⁵ zirvesinden indirmek istemiyorum,
- 15 Boş bir yanılgı beni ikna edemez taşların konuştuğuna,
İnandırılmaz defneyle süslenmiş kâhinlere ve boş adaklara,
Soyluların kavga eden tanrılarına ve mağlup olmuş *Penat*'lara⁴⁶.
Zira değerli bir iş değildir sözlerle şöreti yaymak
Veyahut insan beğenisi için değersiz bir övgü aramak.
- 20 *Kastalia* Pınarı'ndan⁴⁷ ilham almış, kutsanmışları taklit etmişsem de,
Büyük bir iştiaqla kutsal ışığın pınarından susuzluğumu giderdim
İşte bu kaynaktan şiirime başlayacağım. Tanrım, yanımda ol ve aklımı doğru kıl,
Vergilius'un Mesih'in kutsal işlerini anlattığını söyleyeceğim.
Herkes tarafından bilinen bir konuyu başlangıcından itibaren tekrarlayarak
anlatacağım.
- 25 Eğer ruhumda inanç varsa, gerçek şudur ki, bedenime etki etmiştir
Zihin, kütleyi hareket ettirir ve tüm bedene yayılır
Ve Ruh, elverişsiz bedenler tarafından engellenmediği,
Ya da dünyevi uzuvlar ve ölümlü organlarca köreltilmediği ölçüde etkindir.
- 30 Ey Yüce Baba, ey insanlar ve işlerin üzerindeki ebedi kudret,
Yolumu kolaylaştır ve ruhlarımıza işle;
Ve sen de yanımda ol ki, başladığım bu yorucu işi birlikte bitirelim,

⁴⁴ Yunan mitolojisinde Zeus ile *Mnemosyne*'nin kızlarıdır. Edebiyat, müzik ve dansın tanrıçalarıdır. Sonradan tüm zihinsel uğraşların tanrıçaları sayıldılar.

⁴⁵ Yunanistan'da Boiotia bölgesinin en büyük dağıdır. *Musalar*'ın en sevdiği iki yerden biri olmakla ünlüydü.

⁴⁶ Roma dininde "kiler tanrıları" olarak geçmektedir. Vergilius, *Penat*'ları Aeneias'ın Troya'dan Roma'ya getirdiğini söylemektedir. *Georgica*'nın IV. Kitabında yaradılışça insanlara en yakın hayvanların kendi *Penat*'ları olduğunu söylemiştir.

⁴⁷ *Apollon* ile *Musalar*'a adandığına inanılan pınardır. Romalılar için "*Kastalia* sularından içmek" şiirsel esin anlamına gelmekteydi, çünkü *Apollon* şiir sanatının da tanrısıydı.

- Ey Oğul, Yüce Babanın kudreti ve kutsal gücü,
İlk inananlar olarak biz ona taparız ve hak ettiği saygıyı ona geri veririz,
- 34a İşte o yeni soy, tüm zamanların zaten inandığı.
- 34b [kutlarım armağanlarınızı; yapabilmiş gibi görülmek yeterlidir.]
- 35 Zira hatırlıyorum, ataların eserlerini düşünürken
Musaeus'un⁴⁸ herkesten önce; sizin hakkınızda öngördüğünü,
Bütün dünyada oluyor olanları, olmuş olanları ve olacak olanları,
Hepsini: evrenin nasıl narin bir küre şeklini aldığını.
Şeylerin nedenlerini kavrayabilmiş o kişiye ne mutlu;
- 40 İnsanoğlunun, hayvan soyunun, uçan yaşamların
Ve mermer yüzeyin altında hareket eden canavarların;
- 42a Ve aynı zamanda sıvı ateşin {.....}
- 42b} ve hareketli göğün nemi.
Dünya var olurken en başında
Günlerin tam da bu şekilde doğduğuna ya da böylesi bir niteliğe sahip olduğuna
- 45 İnanırdım. Daha yüce bir düzen açılıyor önümde,
Eğer geçmiş böylesine büyük bir işe biraz iman duyabilirse.
Çünkü itiraf ediyorum, önceden önemsiz şeylerin yankısından,
Daima atlardan, insanların silahlarından ve savaşlarından bahsederdim,
Ve tüm çabamı bu boş uğraşa vermek isterdim.
- 50 Ama bütün bunları denerken daha değerli bir şey belirdi:

⁴⁸ Efsanevi Yunan ozanıdır. Orpheus'un öğrencisi olarak da bilinmektedir. Kendisine mal edilen birçok kehanet vardır.

Yeryüzünde ve sislerin içinde gömülü yüce şeyleri açığa çıkarmak fikri.

Ve uzun zamandır her gün beni büyük bir işe girişmeye

Sürüklüyor zihnim, artık huzur dolu bir dinginlikle yetinmiyor.

Kutsal sessizliği koruyun ve sevinç içindeki ruhlarınızla dikkat kesilin,

55 Ey anneler ve erkekler, oğullar ve evlenmemiş kızlar.

Başlangıçta göğü, yeri ve sulu ovaları,

Ayın parlak küresini ve güneşin hareketlerini

Bizzat Yüce Baba yarattı. Ey siz, dünyanın en parlak ışıkları,

Gökyüzünde geçen yıla önderlik yaparsınız.

60 Zira ne göksel cisimlerin ateşleri vardı ne parlak eter,

Arabasıyla yükselen siyah gece, gökleri tutuyordu

Ve *Khaos*⁴⁹ baş aşağı uzanmıştı, gölgelere doğru,

Yerden bakışın göğe eriştiği kadar, semavi *Olympos*'a⁵⁰ dek.

Sonra her şeye kadir olan kudretli Yüce Baba,

65 Kasvetli havayı böldü ve gölgeleri dağıttı,

Ve dünyayı ışık ve gölgeler için ikiye böled.

Sessiz gökyüzünde tüm yıldızların kaydığını fark eder,

Dikkatli gözlerle izleyerek, hangi bölgenin güney sıcaklığını taşıdığını,

69a Hangisinin kuzey kutbuna sırtını dönmüş olduğunu,

69b [ve işaretlerin eğik düzeninin nerede yön değiştirdiğini.]

70 Her şeye kadir olan, hepsinin sakın bir gökyüzü altında durduğunu görünce,

⁴⁹ Yunan mitolojisinde yaratılan ilk varlıktır.

⁵⁰ Yunanistan'ın en yüksek dağıdır. Yunan mitolojisinde on iki *Olympos* tanrısının bu dağda oturduklarına inanılırdı.

- Yıldızlara sayılar ve isimler verdi
 Ve yılı eşit biçimde dört farklı mevsime böldü;
 Sıcığı, yağmuru ve soğuk getiren rüzgârları.
 Ve bunları kesin işaretlerden öğrenebilmek için,
- 75 Yeryüzü ilkbaharda kabarır ve verimli tohumlar ister,
 Ve yaz ortasının sıcaklığında harman yeri kavrulmuş tahılı öğütür.
 Sonbahar çeşitli ürünler verir ve karanlık
 Kış gelir: *Sicyon*⁵¹ zeytinleri yağ değirmenlerinde ezilir;
 Ve böylece yıl, kendi ayak izleriyle kendine döner.
- 80 İşte o zaman, bereketli yağmurlarla eter
 Engin bedenle birleşmiş bir şekilde yaşamı besler.
 Şimdi *Aurora*⁵², yeryüzünü ilk ışıkla aydınlattı
 Ve yıldızlar dağıldığı anda günü ortaya çıkardı.
 İşte o zaman yer sertleşmeye, *Nereus*⁵³'u denizden ayırmaya
- 85 Ve yavaş yavaş şeylerin biçimlerini almaya başladı.
 Ve denizdeki çeşitlilik ile devasa balinaların vücutları
 Kuyruklarıyla denizin sularını süpürüyor ve dalgayı yarıyorlardı.
 Hiç de az değil, çepeçevre engin denizin ıslak soyu,
 Artık güneş ışınları yayılırken, ışıktaki her şey ortaya çıkarken,
- 90 Coşkuyla sıçrayarak acı köpüğü geniş bir alana sıçratıyordu.
 Sonraki gün çoktan, gün doğumuyla yükselirdi.

⁵¹ Antik Yunan kentidir.

⁵² Yunan mitolojisinde şafak tanrıçası olarak adlandırılan *Eos*'un Latince adıdır.

⁵³ Yunan mitolojisinde bir deniz tanrısıdır. Engin bilgelik, bilicilik ve çeşitli biçimlere bürünme yetenekleri vardır.

Yeryüzü çiçeklerini serpti ve bütün yapraklarını açtı.

Kuşların işlenmemiş bölgeleri, kan renginde meyvelerle kırmızıya boyandı,

Ne kazmaların ne de insanların herhangi bir bakımına tabi değildi.

95 Üçüncü ışıık gökten soğuk karanlığı uzaklaştırmıştı.

O zaman el değmemiş çalılıklar kuşların cıvıltısıyla yankılanırdı,

Sonra kargalar boğazlarını sıkarak gıklar duru sesleriyle

Ve kumru, yüksek karaağaçta ötmeyi hiç bırakmadı.

Dördüncü gün yeryüzü, çeşitli vahşi hayvanların yaratıklarını

100 Ve her türden sürüyü, hiç çoban olmadan otlakların arasından

Ormanlardan çıkarır, aniden, harika bir manzara.

Sonra nihayet aslan silahlarını kuşandı, sonra vahşi kaplan,

Pullu yılan ve sarı enseli dişi aslan

Öfkelendi ve devasa kurtlar gibi uludu.

105 Diğer sürüler yeşil otlarda otlandı,

Ne temiz kaynaklardan ne de otlaklardan mahrum kalmadı.

Şimdi bir gün geçti ve ardından bir başka gün,

Ve bu erdemli tüm işi ve ilahi zihnın yudumlarını

Yüce Baba incelediğinde ve her şey sırayla yerine getirildiğinde,

110 Aklından çıkaramadı ve seyrettikçe coştı:

Yeryüzünü, uçsuz bucaksız denizi ve derin gökyüzünü,

Kuşların ve hayvanların soyunu. Ve düşündü,

Denizin hâkimi kim olmalı, karanın hâkimi kim.

Toprağın atıl kalmaması için. Zamanı ağırdan almaktan keyif duydu.

115 Böyle şeyleri düşünürken aniden kararı kesinleşti.

Verimli toprağı aldı, şekillendirdi

Ve hemen yılın ilk birkaç ayının zengin toprağını şekillendirdi.

Ve yüce bir imanın timsali ansızın belirdi,

İnsanın harika güzellikteki yeni biçimi,

120 Yüz ve omuzları Tanrı'ya benzeyen, akli ve ruhuysa

Tanrı tarafından yönetilen, yüce işler bahşedilen biri.

Onun için bir eş arandı; ancak yaratılan bunca canlıdan hiçbiri

Adama yaklaşmaya cesaret edemedi ve krallıkta ortağı olarak adlandırılmak istemedi.

Tanrı, gecikmeden derhal genç adamın uzuvlarına bir dinginlik verdi

125 Ve gözlerini tatlı bir uyku ile mühürledi.

Ve şimdi, karanlık gecenin ortasında,

Her şeye kadir olan Baba, o adamın kaburgalarını ve etini açığa çıkardı.

Genç adamın kaburgalarından birini çıkardı

Ve aniden harika bir armağan ortaya çıktı—

130 Muazzam bir eser—ve parlak bir ışıkla parladı,

Dikkat çekici yüz hatlı ve güzel göğüslü bakire bir genç kız,

Artık bir erkek için yeterince olgun, evlenebilir yaşta.

Büyük bir korkuyla uykusu bozuldu, kemikleri ile uzuvları olan varlığı

Karısı olarak adlandırdı. İlahi güç karşısında hayran kalarak ona yaklaştı,

135 Elini uzattı, karşısındaki elini tuttu ve ona bağlandı.

Bu işler tamamlandıktan sonra, dünyanın yıldızlarını döndüren O,

Söze başladı ve konuştuğunda deniz sularını yatıştırdı,

Yeryüzü temelinden titredi ve yüksek eter sessizliğe büründü:

“İşıldayan tarlalarda, bereketli koruluklarda ve kutsanmış mekânlarda

140 Mutlu şekilde yaşayın ve çoğalın.

Burası sizin yurdunuz, burası doğduğunuz topraktır; burası, emeklerin güvenli bir dinlenme yeridir.

Bunlar için ne zaman ne de sınır koymadım,

Sonsuz bir güç verdim ve yıllarca

Toprak sabana, bağlar bıçağa tabi olmayacak.

145 Ama sizin soyunuz ölümsüz kalacak, yaşlılığın yavaşlığı

Ruhun gücünü zayıflatmayacak ve dinçliği değiştirmeyecek.

147a Ama siz, söyleyeceklerimi ruhlarınıza kazıyın:

147b Ortada, yaşlı dallarını ve kollarını uzatan

Verimli dallı bir ağaç göz önündedir,

Kimsenin ateş veya demirle zarar vermesine izin verilmemektedir,

150 Kutsal yasalara göre asla dokunulmaması gerekmektedir.

Her kim bu ağacın kutsal meyvelerini koparırsa,

Hak ettiği ölümle cezalandırılacak, hiçbir görüş fikrimi değiştiremez.”

Herhangi kışkırtıcı biri, ne kadar akıllı olursa olsun,

Seni ellerini kirletmeye ikna etmesin—izin ver bu sesle uyarılmana—,

155 Ey kadın, kimsenin şiddeti seni alt etmesin,

Eğer kutsal toprağın görkemi senin için değerli kalacaksa.”

Gökteki yıldızların itaat ettiği Yüce Baba, sonra

Her şeyi düzenledi, onlara yasalar verdi ve

Cennetten ışıldayan tarlaları, büyük işlerin görkemini gösterdi.

- 160 İşte, şafak vakti ulaştılar
Hoş kokulu mercanköşkün çiçekleri ve tatlı gölgesiyle
Onları sarıp sarmaladığı yere vardılar.
Burada ilkbahar erguvan rengi ve yaz, alışılmadık aylarda geldi.
Burada berrak kaynaklar vardı, burada yılın belirli zamanında,
- 165 Balı topladılar, burada beyaz kavak
Mağaranın üzerine yükselirdi ve esnek dallı asma yaprakları kameriye örüyordu.
Bahçeler, hoş kokulu defne koruları arasında
Safran çiçeklerinin kokusuyla onları cezbetti,
Ve yeryüzü talep edilmeden kendisi cömertçe ürünler verdi.
- 170 Şanslıydı ikisi de! Keşke akli lanetlenmiş olmasaydı
Günahkâr eşin, sonraki büyük son öğretti.
Artık o uğursuz gün gelmişti: Çiçekli tarlalarda
Devasa kıvrımlarla hareket eden, yedi döngüde dolanan,
Kötü niyetli bir yılan.
- 175 Görülmesi zor ve birinin söz etmesi imkânsız.
Kıskançlıkla eğri bir daldan sarktı,
Zehirli nefesini üfleyerek. Kalbinde kasvetli savaşlar,
Öfke, ihanet ve korkunç suçlar için arzuyla doluydu.
Baba bile ondan nefret etti. Öylesine değişmişti ki görünüşü,
- 180 Kabaran pullarıyla korkunç bir hâl almıştı.
Ve denenmemiş hiçbir suç, hiçbir hile bırakmamak için,
Söze ilk o başladı ve kendini onun önüne attı:

- “Söyle,” dedi, “bakire, biz gölgeli korularda,
Irmak kıyılarındaki yataklarda ve derelerle beslenen çayırlarda yaşarız,
185 Nasıl oldu da böylesine büyük bir uyuşukluk ruhuna yerleşti?
Elmalar ağaçlarının etrafına saçılmış, yerde duruyor,
Kadehler berrak kaynaklardır. Hayatında yalnız bu eksik:
Gökten gelen armağana dokunmak yasaktır.
Alıkoyan nedir, derinlerde gizli olan nedenleri araştırmaktan?”
- 190 Boş batıl inanç! Her şeyin yarısı senden alınmış durumda.
Neden sana sonsuz yaşam verdi? Neden ölüm elinden alındı?
Sözlerimin boşuna söylendiğine inanırsan,
Kutsal yeminleri çiğnemeye cesaret etmen için seni ben kışkırtacağım.
Sen eşsin, ruhunu yakarışla sınamaya layıksın.
- 195 Size önderlik edeceğim, eğer bana güvenin kesin ise:
Hadi sedirler kuralım ve muhteşem bir ziyafet çekelim!”
Böyle dedi, sözünü bitirmeden önce,
Yasayla korunan, bir zamanlar saygı duyulan ağacı sofralarına kattılar
Ve ziyafeti hazırladılar, her şeyi dokunuşlarıyla kirleterek.
- 200 Özellikle mutsuz eş, gelecekteki felakete adanmış olan,
Yeni yapraklara ve kendinin olmayan meyveye hayret etti,
Böylesi kötülüğe neden olan şeye, dudaklarıyla hafifçe dokundu.
Daha büyük bir günaha yaklaşarak, daha büyük bir çılgınlığa başlayarak,
Heyhat zavallı eşe, kendilerine ait olmayan ağacın o meyvesini
- 205 Şanssız kocasına sundu ve kalbine ani bir tatlılık dokundu.

Gözlerine birden yeni bir ışıık yansıdı, fakat

Aniden gördükleri şeyden korktular, daha fazla zaman kaybetmeden

Bedenlerini yeşil dalların altına sakladılar—

Birbirine dolanmış bir örtü—yardım umudu yoktu.

210 İnsanların ve varlıkların Yaratıcısı bu olayları gözlerini dikerek izledi

Cinayetleri ve bir tiranın eylemlerini önceden hissetti.

Çünkü çılgın bir kadının neler yapabileceğini biliyordu.

Sonra derhal söze girdi: “Gidin, sahtekârlar, gidin!”

Haykırdı, o ilahi gücüyle göğü ve yeri ayakta tuttu.

215 Onu büyük adımlarla ilerler ve öfkeyle kükrerken görünce,

Korkuyla geri döndüler, geriye doğru koştular,

Kaçtılar ve ormanlara, kayaların içindeki oyuklara sığındılar.

Başlattıkları şeyden ve ışıktan pişman oldular

Ve göğün esintilerini seçemediler, gökyüzünün kubbesine bakmak iğrenti verdi.

220 Çok vakit geçmemişti ki, kulaklarda ardı ardına ayak seslerinin geldiği sanıldı

Ve Yaratıcı havanın içinden onunla konuştu,

Kasvetin içinde kederli halini zorlukla seçtiğinde,

Şu sözleri söyleyip bir de onu azarladı:

225 “Zavallı adam, bu ne büyük bir aptallık ki zihnini ele geçirdi?

Bu yeni çılgınlık nedir? Şimdi nereye, nereye gidiyorsunuz?” dedi,

“Krallığımı unutarak, hangi delilik fikrinizi değiştiriyor?

Söyleyin, zavallılar nedir ışığa duyulan bu denli korkunç arzu?

Kaçmaya devam edin ve bu korudan uzaklaşın!”

- Ve geri dönmenize izin yok, sizi tekrar çağırırsalar bile,
- 230 Ateşten akıntılarla kuşatılmış nehir,
- Tam ortadan gürleyerek akar ve çınlayan kayalara çarpar
- Ve alevden küreler fırlatır ve yıldızlara dokunur.”
- Şöyle yanıtladı: “Baba, senin kederli suretin
- Beni buraya yerleştirdi. Bunu hak ettim ve merhamet dilemiyorum” dedi,
- 235 “Her şeye kadir olan hem adım seslerin hem de sözlerin sebebiyle titriyorum,
- Cüretkârca yapılmış şeyin bilincindeyim: uğursuz telkinlerle
- Kadın bana acı meyveyi ve onun sonradan gelen tadını sundu.
- O göğsünün altında hile ve korkunç günahı evirip çevirerek,
- Masum olanı anlatılamaz bir kanıtla(meyveyle), ölüme mahkûm genç kız,
- 240 Öfke içindeyken, pervasız, zalim bir ölümle yok etti.
- Zira beni ikna etti; bizzat sen biliyorsun, çünkü kimse seni aldatamaz.
- Gördüğüm gibi, mahvolduğum gibi, kötülük aldatmacasına kapıldığım gibi
- Ve ellerimizle dokunduk, o ağacın meyvesi olmayan şeye.”
- Her şeye kadir olan Baba, yüksek tahtından şöyle konuştu:
- 245 “O zaman beni dinleyin ve sözlerimi aklınıza kazıyın:
- Öncelikle sen, herkesten daha kötü,
- Geçen uzun zamanın veya sadakatin hafifletemediği suçunla,
- Suçların azmettiricisi, zehirli otlarla beslenen yılan
- Tembellik içinde, adi, koca karnını sürükleyerek
- 250 Buralardan çekil git, kendi isteğinle, insanoğlu zorlamadan,
- Çorak toprağın ve dikenli tarlaların olduğu o yere.

- Fakat senin bu suçuna karşılık” diye bağırdı, “Böylesi cüretkârlığınla
Tüm nesil demirle aşınacak ve beceriyle ilk siz,
- 255 Zavallı oğul, toprağı tırmıkla işleyeceksiniz
Ve gürültüyle kuşları korkutacaksınız: Tarlarda boy verecek
Yabani diken ve çalılıklar sivri dikenlerle yükselecek,
Kozalaklar, boğa dikenleri ve zehrin aldatıcı otları olacak.
Ama buğday hasadı ve dayanıklı ekinler için
Toprağı işlerseniz, bol bir hasat umudunuz boşuna olur,
- 260 Ve ormanlarda açlığını meşe ağacıyla avutursun.”
Bunların üzerine hastalık ve keder dolu bir yaşlılık çıkagelir,
Ve iş ve acı ölümün merhametsizliği her şeyi alıp götürür.
Bu şeyler senin için her zaman var olacak. Ve sen, ey o çok vahşi eş,
- 265 Kötülüğünü bilmiyor değilsin, bu belaların başı ve sebebi sensin,
Böylesine ağır bir suçun cezasını çekeceksin: ah, mahvolmuş kadın bilmiyorsun
Seni bundan sonra çevreleyecek tehlikeleri de göremiyorsun.
Şimdi, hak ettiğin gibi ölüyorsun, tüm kalbinle arzuladığın buydu:
Artık kararım değişmez, geri adım atmaz.”
Yalnız genç adamı o anda ilk kez vahşi bir dehşet sardı:
- 270 Gözleri dondu, karanlıkta gizlenemedi artık
Ne tanıdık sesi duyabildi ne de yanıt verebildi.
Gecikmeden, kendilerine emredildiği gibi, hızlı adımlarla ilerlediler
Yan yana karanlık patikalarda yürüdüler
Orta bölgeden aceleyle geçtiler ve yaşam alanlarını

- 275 Gözyaşları içinde terk ettiler ve adımlarını münasip şekilde attılar.
 O zaman ormanlarda, dallarda meyveler ve taş gibi kızcılık rızık olur,
 Otlar topraktan sökülmüş kökleriyle besler.
 Bu sırada, güneş yörüngesinde uzun bir yılı dönerek tamamlar:
 Anneye o uzun on ayın acılarını getirdi
- 280 Sonra dayanıklı soy olan insanoğlu doğdu.
 O zamandan beri becerisiyle tarlada otlar ve ağaçta yapraklar belirdi,
 Ve çimen yeni doğan güneşlere kadar güvende olduğunu sanmaya cesaret etti.
 Ve sarkan dallardan üzüm koparmaya başladılar
 Ve onlara nemli tabakada büyümeyi öğretiler.
- 285 İkizler meşaleler eşliğinde sunakta kurbanlarını sunduklarında,
 Birisi diğerinin onurunun öne çıkmasına kıskançlıkla baktı—
 Bunu anlatırken dehşetle titriyorum! — kan bağı olanı,
 Hazırlıksız yakaladı ve babasının sunağında öldürdü,
 Bizzat kendi kutsadığı ateşleri kanla kirletti.
- 290 Sonrasında Yaratıcı, karayılanlara zehir verdi,
 Ve yapraklardan balı silip aldı ve ateşi gizledi,
 Ve kurtlara avlanmalarını, açık denize dalgalanmasını emretti.
 Ve nehirler gibi akan şarabı durdurdu.
 Çok geçmeden tarıma zahmet eklendi,
- 295a Haşerele sapları yedi ve hastalıklı hasatlar rızık sağlamadı.
- 295b [O zaman nehirler ilk kez kızcılağaçları fark etti.]
- Sonra vahşi hayvanları tuzaklarla yakalamak ve kuşları ökseye aldatmak keşfedildi,

- Ve zor şartların getirdiği yoksulluk tarlaları sürmeye itti,
Dertlerle ölümlülerin kalplerini bile di.
Zamanla daha bozuk ve rengi solan nesil,
- 300 Demir çağı, çetin tarlalardan başını kaldırdı,
Ve savaşın deliliği ve sahip olma aşkı peşinden geldi.
Adalet kaybolurken, yeryüzünde izler bıraktı.
Çok vakit geçmeden öfke ve hiddet
Aklı alt etti: Kardeşkanına bulanmaktan haz alır oldular.
- 305 Kimi parasını gizler, gömmüş oldukları altınların üzerine yatarlardı
Ne fakirlere merhamet gösterdiler ne de yardım eli uzattılar.
O zaman her şeye gücü kadir olan Baba, yukarıdan şiddetle sarsılarak,
Kendini eterden bırakır: Yeryüzünü suyla doldurur,
Onu bir tufanla birbirine katar ve gökyüzünü *Tartarus*'ta⁵⁴ serbest bırakır.
- 310 Tarlaları yerle bir eder, bereketli ekinleri yerle bir eder ve öküzlerin emeğini
Yıkar; hendekler dolar ve derin nehirler kabarır,
Ve tüm sürüyle vahşi hayvanları ölüme terk etti.
O zaman oldukça dindar ve erdemli olan bir adam, — söylemesi hayret verici! —
Yeryüzünde adalete en çok önem veren,
- 315 Tanrı onu yükselen dalgalar arasında ölümden kurtardı,
Böylece insan soyunun yeni bir kökten yeniden canlanması mümkün oldu.
Tufandan sonra Her şeye kadir olan, bir araya çağırdığı atalara yasalar verdi:
Hayatlarını yüce yasaların altında devam ettirdiler.

⁵⁴ Yunan mitolojisinde *Aither* ile *Gaia*'nın oğludur. Hem yaşayan bir varlık hem de yenilen doğaüstü varlıkların hapisanesidir.

- Neden o anlatılmaz ölümleri, neden o tiranın yaptıklarını
- 320 Ve insan dualarıyla yumuşamayı bilmeyen kalpleri hatırlatayım,
Mısır'ı, Doğu'nun güçlerini ve o nihai savaşları
Yüce gönüllü önderleri ve tüm o halkın düzenini,
O kabilenin ve o halkın hangi yolla çöllere yöneldiğini,
- 325 Ve sunakların başındaki iffetli rahipleri,
Ve özgürlük uğruna kendini feda eden dindar peygamberleri,
Savaşması için kışkırtılan kralları, Kızıldeniz kıyısında
Tarlaları dolduran orduları, hangi silahlarla kralın yandığını,
Seçkin soydan gelen, bir cinnetle alevlenerek,
- 330 Süvari birliklerini ve bronzla dolup taşan bölükleri yönetmesini neden anlatayım?
Ataların diğer işleri ve onların yaptıkları uzun savaşları
Geçiyorum ve başkalarının benim ardından söylemesine bırakıyorum.
Şimdi sana ve senin yüce kararlarına, Baba, geri dönüyorum.
Daha büyük bir işe girişiyorum: eski peygamberlerin kehanetlerine yöneliyorum,
- 335 Yaşamın sınırı ne denli kısa olsa da o yol kat edilmelidir,
Böylece ayağımı yerden kesebilecek bir yol deneyebileyim
Ve adım yıllarca dilden dile taşıyabileyim
Çünkü senin soyun gökten indi,
Ve o soy, nihayet dilediğimizi, beklediğimizi getirdi bize.
- 340 Tanrı'nın yardımı ve gelişini, ki o zaman ilk kez bir kadın,
Genç bir kız yüzü ve tavrıyla — söylemesi hayret verici —
Bir oğul doğurdu ne bizim soyumuzdan ne de kanımızdan olan,

- Ve geç de olsa korku salan peygamberler bu uğursuz kehanetleri dile getirdiler,
 Yeryüzü ve insanlar üzerinde güç sahibi bir adamın geleceğini,
- 345 Gücüyle dünyayı kuşanacak o adamın göksel tohumdan doğacağını.
- 345b [O, Okyanus'u gücünün, yıldızları şöhretinin sınırı yapacak.]
- Söz verilen gün artık gelmişti, o an ilk kez
 İlahi soyun kökeninin kutsal yüzünü gösterdi
 Mutlak hâkimiyet için gönderilen, bedeninde Tanrı ile karışmış
 Erdemle geldi; Sevgili Babanın sureti belirdi.
- 350 Gecikmeden derhal, gökyüzünün açık bölgesinde
 Pasparlak bir kuyruklu yıldız kaydı.
 Asilzadeler Tanrı'yı tanıdılar ve birden
 Armağanlar yığdılar ve kutsal yıldıza tapındılar.
 O zaman gerçekten ona olan inanç ortaya çıktı
- 355 Ve babalık erdeminin adı açığa çıktı ve bizzat o yüzü tanımaya başladılar
 Ve tanrının parlayan ilahi görkeminin işaretlerini gördüler.
 Derhal büyük bir coşkuyla koşanların,
 Şöhreti krala uçar ve çeşitli dedikodularla öfkesini biler
 Ve ruhunu ateşler, aynı zamanda annenin kulağına da ulaşır.
- 360 Zalimlik ve vahşetten habersiz olmayan o kadın,
 Önceden bildi ve olacak kargaşadan ilk o kaçındı.
 Geleceği fark ederek, oğlunu gizlice gönderdi,
 Belirsiz kaygılar hüküm sürer, zihin öfkeyle çalkalanırken.
 Ancak kaygı içinde kral, halkın ve gelecekteki tüm soyun

- 365 Yok edilmesini ve alttan alevler verilerek yakılmasını emreder,
 Birçok şeyi harekete geçirerek, güvenilir haberciler gönderdi.
 Emredildiği gibi yapar ve hızlı adımlarla
 Giderler ve şehri büyük bir dehşetle doldururlar.
 Aniden sesler duyuldu ve büyük ağıtlar,
- 370 Bebeklerin ağlayan ruhları: ebeveynlerinin gözleri önünde
 Evlatların bedenleri ilk eşikte yere serildi.
 Fakat anne, böylesi büyük bir feryatla boşa olmayan bir dehşetle,
 Çocuğunu kucağına alır ve bu öfkeli kargaşanın içinden
 Kaçarak bebeği yemlerle dolu ahıra geri götürür.
- 375 Burada, alçak bir evin çatısı altında
 Oğlunun yumuşak dudaklarına süt vererek besledi.
 Burada senin için, çocuk, beşiğin ilk çiçekleri saçacak,
 Ve yer, her yanda parlayan siklamlarınla,
 Yavaş yavaş yumuşak akantuslarla nilüferleri karıştıracak.
- 380 Artık son gelmişti ve zaman döngüsü tamamlanmıştı.
 Bir kez çılgınlık durulduğunda ve öfkenin sonuna gelindiğinde,
 Gökten gelen soy, yaşını aşan bir ruhla,
 Şehirler ve komşu halklar arasında yürür.
 Evlerden ve tarlalardan dökülüp gelen tüm gençlik ona
- 385 Ruhları hayretler içinde, geçerken bakarlar,
 Anneler hayret içindeydi: “Ondaki nasıl bir ruh,
 Nasıl bir yüz, ses tınısı, nasıl bir adım atıştır!”

Peygamber — ve o en güvenilir yetkilidir —

Onu uzaktan, soğuk nehirde yalnız dururken görünce, hemen dedi ki:

390 “Zaman geldi! Tanrı, işte, Tanrı, en yüce hakikat kendisine aittir işlerde ve sözlerde.

Ondan sonraki olacak kişi sensin,

Kutsanmış çocuk, gökyüzündeki yıldızların itaat ettiği.

Ruhumda bunun böyle olacağını inandım ve geleceği öngördüm.

Nihayet geldin, uzun zamandır beklenen, umudumuz ve tesellimiz.”

395 Bu sözleri söyledikten sonra şifalı nehre daldırmak için

Kabul etti geleni ve nazik dalgalarla sonuca ulaştırdı.

Dalgalar sevindi ve aniden harekete geçen bir güvercin aşağı doğru

Uçtu ve başının üstünde durdu. Sonra, aniden

Berrak yol boyunca kanatlarını hiç kıpırdatmadan, hızla süzülüp gitti.

400 O tüm kalabalık kıyılara doğru akın halinde koştu

Heyecanla omuzlarına su serpti.

O zaman Her şeye kadir olan, oğula şu dostane sözlerle seslenir:

“Ey Oğlum, benim gücüm ve tek büyük kudretim,

Bana büyük ve değerli bir onur verecek olan sensin.

405 Her şey seninle başlar, seninle biter. Şahidim ki, kabul et,

Ey benim soyum: güneşin yolculuğu sırasında iki okyanus arasındaki her şeyi,

Sen sevinçle, kusursuz onurun neşesiyle,

Her şeyin ayaklarının altında olduğunu ve hükmedildiğini göreceksin.

Sen halkları egemenliğiyle yöneteceksin, anneleri ve babaları,

410 Çoktandır uyumuş ruhları olan ve yabancılaşmış kalpleri

Yol bilmeyen zavallı benimle birlikte acıyarak

Yardım et ve dualarda çağrılmaya alış.”

Bunları söylemişti. O hazırlandı yüce babasının

Emrine uymak için, görevini ve gelecekteki krallıkları düşünerek.

415 Ah dindarlık! Ah kadim inanç! Ne kadar teşekkür etmeliyim,

Eğer küçük şeyleri büyüklerle kıyaslamak mümkünse?

O zaman ne eski vatanımı görmeye dair umudum vardı,

Ne özgürlük için umudum ne de kurtuluş için bir endişem.

İlk kez burada dualarımı yanıtladı,

420 Ve beni katılaşmış lekeden kurtardı, ardında saf halde

Göksel idrak bıraktı ve beni krallığıma geri gönderdi.

Onu takip ederdim, alevlerin içinden geçerek, *Syrtis*⁵⁵ Kumulları’na sürgün edilsem bile,

Pek çok acının, binlerce okun arasından geçerek.

Ne olursa olsun, yalnız bu yüce isim uğruna

425 Sonuna kadar takip eder ve sunaklarını armağanlarla donatırdım.

426a Onun gelişi, böylesi büyük övgülerin armağanıdır.

426b [— çünkü o her zaman benim için Tanrı olacak, hepimiz

426c Sunağında yalvaralım ve bizzat ondan merhamet dileyelim —]

Yıldızlara neşeyle seslerini duyurur,

Ağaç dolu dağlar: vadiler her şeye karşılık verir.

Tam o anda — yüce ve unutulmaz bir isim —

⁵⁵ Afrika’nın kuzey kıyısındaki iki körfeze verilen addır. Antik Çağ’da burada gemi yolculuğu yapmak tehlikeli sayılmıştır.

- 430 O yılanın vahşi kötülüğünü hatırlamak gerekir.
Zira o cüret etti — yıllar geçtikçe şöhreti biraz solsa da —
Adama seslenmeye ve neden geldiğini sormaya.
Onu çimenlerin üzerinde yürürken görünce,
Durdu ve vahşice kükredi ve güçlü efendiye
- 435 Hasta bir yılan gibi kibirli bir sesle konuştu:
“Bu senin gerçek suretin mi, bana gelen gerçek bir elçi misin?
Hangi soydansın? Hangi evden geliyorsun topraklarımıza?
Haydi söyle, neden geliyorsun; çünkü senin yasalar koyduğun konuşuluyor.
Ya da sana kim emretti, çok cesur genç,
- 440 Evimize gelip geleneklere uygun bir barış dayatmanı?
Kıskanmıyorum, aksine şaşkıyım: dahası kabul et,
Neden kuşkulu olduğumu ve ruhumda hangi fikrin filizlendiğini.
Yüksek bir ev var: batı rüzgârlarını çağır ve havada kanatlarla süzül,
Yukardaki çatılara doğru uç, gökyüzüne güvenmeye cesaret et,
- 445 Eğer bahsettiğin kişi, yıldızların itaat ettiği babansa.”
Gülümseyerek ve sakın bir şekilde ona şöyle der,
Ne peygamberlere yabancısıdır ne de gelecek çağdan habersiz:
“Yoksa kendini gizlemeyi mi umdun, ey hain yılan?
Şüphe et; çünkü gerçeği görüyorsun. İşte kanatlarla
- 450 Sarp yıldızlara uçmayı ve oyuk yerin altına saklanmayı.
Ey ölümlü neden koşturuyorsun ve gücünün ötesindeki şeylere cüret ediyorsun?
Tanrı’ya boyun eğ, tüm bedenle yere seril.”

- Daha fazla bir şey söylenmedi. O kutsal güce şaşarak
 Alnını yere değdirdi ve kanlı ağzından köpükler saçtı
- 455 Ve kaçtığı için memnun olarak karanlık gölgelere karıştı.
- Bu arada, söylentiler büyük şehirlerde kanatlanıp uçarak yayıldı.
 Adamlar toplandı: hepsinin aklındaki amaç onun peşinden gitmekti
 Deniz boyunca, o nereye götürmek isterse.
- Buna ek olarak, bilinmeyen bir şöhretin gizlediği pek çok kişi,
- 460a Yoğun bir uğultu içinde bir araya geliyorlar, sıkıca toplanıyorlar,
- 460b [toplandılar, şöhret uğruna canlarını vermeye hazır],
- Ve ruhları coşkuyla doluyor; çünkü o kalabalığın ortasında duruyor
 Ve herkes güçlü omuzlar üzerinde yükselene hayranlıkla bakıyorlar.
 Yüksek dağlara ulaştıklarında, ebedi kudret
 İnsanlara kanunlar ve yasalar verdi, Babasının sırlarını,
- 465 Ve şüpheli zihinlere umut verdi, endişeleri giderdi.
- İşte sağında ve solunda toplanan kalabalıkları fark eder.
 Onları savaş için hazır toplandıklarını görünce,
 Sözleriyle ilahi sevgiyi aşılammaya başlar:
- “Dikkat edin ve adaleti öğrenin, Her biriniz, kendi gücü yettiğinde,
- 470 Ey erkekler, yorgunlara elinizi gönüllü olarak uzatın,
- Ve ortak Tanrıyı çağırın. Daha iyi olanın peşinden gidelim
 Ve yolumuzu onun emrettiği yere çevirelim. Kurtuluşun ilk yolu
 Saf bir iman ve doğruyu bilen bir zihindir.
 Zamanın döngüsü tamamlandığında, huzuru kazanmış olacaksınız.

- 475 Yalnızca buldukları zenginlikleri sadece kendileri için düşünenler
 Ve hâlâ hayattayken yakınlarıyla paylaşmayanlar,
 Veya ebeveynlerine el kaldıranlar ve danışanını aldatanlar,
 O gün geldiğinde, soğuk ölüm bedenlerini ruhlarından ayırdığında,
 Çok büyük bir kalabalık hapsolmuş halde cezalarını beklerler,
- 480 Yer altının karanlıklarında feryat ederler ve önceki suçlarının
 Bedelini öderler. Bazıları için dev girdabın altında,
 Yıkanarak çıkarılır ya da ateşte yakılarak yok edilir.
 Burada, çamurla dolu ve devasa girdaba sahip olan su
 Çalkalanıp durur ve uçurumun en dibinden kumları dışarı atar.
- 485 Buradan iniltiler duyulur ve zalimce şaklayan
 Kamçı sesleri, demirin gıcırtısı ve zincirlerin sürüklenmesi,
 Koyulaştıkça koyulaşır, karalara gömülür.
 Bunun yanı sıra ruhunuzla dinleyin, söyleyeceklerimi.
 Bundan böyle sizin, geleneklere göre kurban edilen genç boğalara
- 490 Atalarınızın ritüellerine uygun olarak, ağaçlardan ve sert meşeden yapılma
 Ya da ölümlü ellerle oyulmuş imgeleri ve tapınakları koruduğunuzu
 işitmeyeceğim.
 Ve bunları tekrar tekrar hatırlatarak sizi uyaracağım:
 Ama bir kez yok olmak yeterlidir; Oğul'u ve Baba'yı hatırlamak,
 İnanılmaya değer ise, daha büyük bir yarar sağlayacaktır.
- 495 Ama zaman geçip gidiyor bu arada,
 Ve alevlerin günü ile düşman kuvvetleri yaklaşıyor.”
 Donakalmış ruhlarıyla öylece kaldılar: vakit kaybetmeden

Burada zavallı ve dertli ölümlülere daha büyük bir başka

Yargı ilan eder — ve kasvetli öfkeyi bildirir —

500 Yok oluşla gelecek olanı ve aynı şekilde, büyük yıkımla sarsılan

Her şeyin aynı şekilde kızıl bir ateşle karışacağını,

Yıldızların gökyüzünden ayrılması ve cennetin yıkımı anlatır.

Sonra yeni bir korku girdi, titreyen her birinin kalbine

Ve sessizce geleceklerini izlediler.

505 Yaklaşan birçok korkunç şey hakkında uyarıda bulunurken,

Yüzü tıraşsız bir çocuk, erkekliğin ilk belirtilerini gösteren,

Servet açısından zengin, gösterişsiz bir huzurun uğraşlarında çiçek açan-

Beş sürü keçisi ve beş sığır sürüsü vardı

Ve sofrasını satın alınmamış ziyafetlerle donatırdı-

510 Hemen hevesle ellerini uzattı,

Ve dizlerine kapanarak, dostane şekilde şöyle konuştu:

“Ey onurumuz, şöhretimizin en büyük payını hak eden,

Sana sığınıyorum ve dizlerimin üstünde ilahi gücünden yardım diliyorum.

515 Her şeyi önceden gördüm ve ruhumda çoktan yerine getirdim.

Beni bu kötülüklerden kurtar, yenilmez olan. Zira geriye ne kalır,

Neyi takip ederek bekleyen bunca zorlu sıkıntıları nasıl aşabilirim?

Sözümü kabul et ve bana söz ver: Emirlerini yerine getirmek benim için kutsal bir görevdir.”

Sonra kahraman ona bu kısa sözlerle cevap verdi:

“Ey ruhu üstün genç, yalvarmayı bırak.

520 Pişmanlık duyma. Hiçbir şeyi gözden kaçırmadın, dostum.

Şunu da ekleyeyim, eğer benim için niyetin kesin ise:

Ey genç, serveti küçümsemeyi öğren ve kendini Tanrı'ya layık kıl

O zaman erdemin ne olduğunu anlayabileceksin.

Yoksula elini uzat, bir kardeş başka bir kardeşi terk etmemelidir.

525 Eğer biri konuğun dostun olmak isterse onu kabul et.

İmanlı bir ev, sadakati onurlandırmalıdır. Şimdi, harekete geç

Uyuşukluğu bırak ve yoksul olanlara sertlik göstermeden yaklaş.”

Böyle konuştu. O, sesi hâlâ kulaklarındayken adımlarını çevirdi

Ve daha karamsar halde, garip bir şekilde solmuş yüzünü kaldırarak

530 Derin bir yasla, gözlerden uzaklaştı ve gözden kayboldu.

İlk kez denize güven duyulduğunda, o sakın derinlikler boyunca

Yoldaşlar gemileri denize indirir ve usta bir sanatla

Burada bir adam savurduğu ağıyla geniş nehre hükmeder

Derinliğe açılırken, bir diğeri denizden ıslak halatlar çeker.

535 Gemiler açık denize ulaştığında ve kara artık görünmediğinde,

Gökyüzü art arda çakan şimşeklerle parladı,

Bulutlar ansızın gökyüzünü ve gün ışığını çekip aldı,

Rüzgârlar yükseldi ve dalgaları yıldızlara kadar kaldırdı.

Dostların kanı ani bir korkuyla dondu:

540 Ruhları çöktü ve birden hepsi

Denize gözyaşlarıyla bakmaya başladılar -hepsi tek feryatla-

Hayatta kalıp kalmayacakları ya da sonlarını mı yaşayacaklarıyla ilgili

Umut ve korku arasında ikilemdeydiler,

Tıpkı açık denizde denizcilerin sık sık maruz kaldığı pek çok gibi.

545 İşte, denizin büyük bir gürültüyle karıştığını

Fırtınanın koptuğunu fark etti o mutlak kudrete sahip olan tanrı.

Hafif rüzgârlara eş ve yıldırımdan daha hızlı

Dik sulara doğru yönelir ve açık denizde süzülüp gider:

Önden giden gemiyle arasında uzun bir mesafe kalmaz.

550 Uzaktan krallığını ve onun kudretli elini tanıdılar

Dostlar büyük bir nidayla selamlarlar.

Derin dalgalara dokunup suyun üzerinde çıktığında

İşte o an gerçekten korkutucu ve hayranlık uyandıran bir manzara:

Dalgalar alçaldı, öyle ki kürek çekmek için hiçbir zorluk kalmadı,

555 Toplanan bulutları dağıtır ve denizin üzerinde yürür

Artık ortadaydı, dalga henüz gövdesinin yanlarını ıslatmadı.

Geminin ortasından, dostlarının arasından ilerleyerek

Dümen bizzat kendisi geçer hem kılavuz hem de öğretmen olarak.

Gemi direği titredi ve tekne ağırlık altında inledi,

560 Yelkenler indi ve Tanrı yüksek kısmına oturdu:

Ve nihayet neşe içinde o tanıdık kumlara yöneldiler.

Bu sırada, yavaş giden bir eşeğin sırtındaki binici,

Çevresine ışıklar saçarak oturdu: Etrafında pek çok

565 Anneler, adamlar ve çocuklar giysilerini

Yoluna sererler ve elleriyle yularına dokunmanın sevincini duyarlar.

Ve artık kapılara ve kadim bir tapınağa yaklaşıyorlardı,

- Yaşlı sedir ağacından yapılmış, yüz sütun üzerinde yükselen.
 Büyük bir kalabalık eşliğinde, tam ortalarında adımını atar.
 Ormanların arasında huşu uyandıran bu tapınak onların meclisiydi,
 570 Bu kutsal mekânlarda, inanılmaz bir saygıyla tapınırlardı.
 Çünkü devasa tapınağın her bir yanını gözden geçirince,
 Gördüğü manzara karşısında dehşete düştü ve kırbacı şaklattı
 Eliyle işaret edip gür sesiyle haykırdı:
 “Nedir bu günahların sureti? Nedir bu gördüğüm parıldayan bronzlar
 575 Ve Caesar’ın adı? Hangi delilik akıllarınızı bu denli bozdu?
 Bizim asıl makamlarımız burasıdır, burada, belirli bir zamanda
 Ataların ebedi sofralarına oturulurdu.”
 Ruhları donup kaldı ve iliklerine kadar
 Buz gibi bir titreme yayıldı ve korkuyla o eski sofraları terk ettiler.
 580a Bu sırada gün batarken çoban yıldızı *Olympos*’a yaklaşıyordu.
 580b [Güneş battı ve karanlık dağlar gölgelerle örtüldü].
 Sonra yiyeceklerle güçlerini topladılar ve çimenlere uzanarak
 Sofraları ziyafetlerle donattılar ve kadehleri yerleştirdiler.
 Yemeğin ilk kısmı bitince ve masalar kaldırılınca,
 Kendisi bizzat, babası için olan kutlamaları başlatır,
 585 Gözlerini göğe dikerek. O anda bütün dillere bir sessizlik hâkim oldu.
 Elleriyle onlara ekmek ve pınarlardan tatlı su verir
 Ve bir kadehi şarapla doldurur ve kutsal ritüelleri öğretir,
 Onları dua ile karıştırır ve şöyle der:

- Dedi ki “Dinleyin, ey önderler, öğrenin umacağınız nedir
- 590 Hiçbiriniz benden ödül almadan dönmeyecek,
 Ve Babanın vaatleri sayesinde,” dedi, “hediyeleriniz
 Güvende kalacak, ey gençler ve kimse zaferinizi değiştirmeyecek.
 Ve yarınki ışık yeryüzüne ilk kez döndüğünde,
 Yalnız bir kişi benim ve benimkilerin felaketi arasında olacak,
- 595 Bedenimden bir barış yolu doğarken.
 Yanılmıyorsam, işte o gün geldi. Endişelerinizden kurtulun.
 Bu zorlu görev bana ait olacak ve kararım beni yanıltmaz:
 Pek çok kişi için bir tek can verilecek.” Böyle dedi
 Ve sustu ve sonra uzuvlarını dinlenmeye bıraktı.
- 600 Bu sırada, *Aurora* Okyanus’u geride bıraktı.
 Kâhinler çoktan yakarışlarıyla inetti dört bir yanı
 Halkın ve ataların saflarıyla bir de birliklerde mırıltı dolaştı.
 Bu nasıl bir insan soyu? Hangi barbar ülke böyle bir geleneğe
 İzin veriyor? Kanla intikam istiyorlar
- 605 Her yandan toplanmışlar ve feryat figan peşinden gidiyorlar
 Masum olanın. Soysuz kalabalığın ruhu öfkeden kudurdu.
 Göğün ortasında yakan güneş
 Aniden herkes hem halk hem atalar, onun çağrılmasını
 Talep etti ve hangi kandan geldiğini açıklamasını buyurdular
 Ve ne istediğiyle ne yapacağını.
- 610 O yüce işlerini gördüklerinde, sefil kalabalık

Acıyla beraber karmaşaya kapıldı.

— Ah insanın cahil aklı — esir düşünle alay etmek için yarıştılar.

O zaman ellerinde silahlarla her taraftan koşarak geldiler.

Göge yükseldi çığlıkları ve ansızın herkes

615 Kutsal bedeni tutmuş kanlı elleriyle

Dalları kesilmiş devasa meşe dikip,

Onun kendisini kalın bağlarla bağladılar,

Elleri uzatılmıştı ve ayakları birleştirilmişti —

Korkunç bir işti — Kalan tüm gençler onlara katıldılar.

620 Ağır suçludur hepsi, alçakça işlere giriştiler.

Ama o korkusuzca dedi ki: “Neden bağları sıkılaştırıyorsunuz?”

“İrkinize bu kadar mı çok güveniyorsunuz?”

Bundan sonra işlerinizin kefaretni bana farklı bir cezayla ödeyeceksiniz.”

Böyle sözler söyleyerek görüşünde direndi ve dimdik durdu.

625 Bu sırada gök büyük bir gürültüyle karışmaya başladı

Ve kara gece her şeyden rengini silip aldı,

Ve günahkâr çağ, gece son bulmayacak diye korkuya kapıldı.

Yer sallandı; vahşi hayvanlar kaçıştı

Ve acınası bir korku kapladı ölümlü yürekleri yeryüzünde: Sonra aniden

630 Yer inledi ve gökyüzünün tamamı gürledi.

O anda, titreyen gölgeler *Erebus*’un⁵⁶ ücra köşelerinden

İnce ince yol almaya başlamışlardı. Toprak da açık denizler de

⁵⁶ Yunan mitolojisinde *Khaos*’tan doğma ilksel tanrılardan biri olan Karanlık’tır. İki doğalıdır hem yaşayan bir varlık hem de ölümlerin fiziksel ülkesidir.

- İşaretler vermişti: Akan dereler durdu ve toprak yarıldı.
 Ölüm Evi donup kalmış, en dipteki uçurumlarına kadar
 635 Ve gölge dolu mağaraların en uç köşeleri ardına kadar açıldı.
 Güneş de doğarken —ki herkes bildiğini kabul eder—
 İşte o vakit yüzünü paslı bir karanlıkla örttü.
 Yoldaşlar dağıldılar ve kara gecede gizlendiler
 Ve kederli yüreklerinde başlarına gelen pek çok acıyı düşündüler.
 640 Ne yapsınlar? Onun çehresi göğüslerine kazınmıştı,
 Sözleri de öyle, Kaygı tüm huzurlu bir uykuyu bedenlerinden uzaklaştırdı.
 O zaman aralarında daha yaşlı olan, kalbinin derinliklerinden şu sözleri söyledi
 Pek çok şey düşünürken: “Nerede şimdi bizim Tanrımız, öğretmenimiz?
 Kimi takip edeceğiz? Nereye gitmemizi buyuruyorsun? Nereye yerleşelim?”
 645 “Ey acı ve gurur, bunca büyük işin görkemi!
 Artık, artık gecikmek yok: Nereye gidersen git bizi de götür!
 Yalvarıyoruz: Bakışını bizden mahrum bırakma.”
 Bu kargaşanın ortasında, bu sözler arasında
 Üçüncü şafak gökteki buz gibi gölgeyi uzaklaştırdı:
 650 O sırada geri dönerken yukarıdaki havaya gidiyordu,
 Aniden gözlerinin önünde, büyük bir gömüt
 Cansız bedeninin konulduğu yer, —ne engeller ne de muhafızların kendisi
 Dayanabildi— Taştan taşın söküldüğünü,
 Duvarların birleşim yerlerinden çözüldüğünü görmüştü.
 655 Bir gürültü koptu: Yer devasa bir ağırlığın altında sarsıldı.

Ruhun her bir yanını korku kapladı, sessizliğin kendisi bile dehşet vericiydi.

İşte! Çatının altında kuşların ilk cıvıltıları:

Mağaradan çıkıyor, ganimetleriyle gururlu,

Zafer kutlayarak ilerliyordu, yeryüzü adımlarıyla titredi,

660 O yaraları taşıyarak yüce kapılardan içeri girdi.

Ve burada, çok sayıda yeni yoldaşın toplandığını

Hayranlık içinde buldu ve hepsine aniden

Beklenmedik şekilde şöyle dedi: “Aradığı kişi, ben, karşınızda duruyorum.

Dindarlık ve erdemli yaşam o zorlu yolu aştı.

665 Hazır olun ve uyanık kalın, ey adamlar, korkunun her türü uzak olsun.

Bu bizim dönüşümüz ve beklenen zaferimizdir, budur benim büyü sadakatim

Ey üç kez, dört kez kutsanmış insanlar, bu övgülerinize layık olan,

Ödüller nedir, size hangi hediyeler vermem uygun olur?

670 Öyleyse bunu kalpten kabul edin: Sizi atalarınızın soyundan

Var eden toprak, sizi bereketli bağrında sevinçle tekrar kabul edecektir.

Ruhunuzu toparlayın, kederli korkunuzu bırakın

Ve gelecek güzel günler için gücünüzü saklayın.

Geriye kalan şey, neşe içinde bu işler yerli yerine getirilmişken,

675 Ellerinizle barış için dua edin, yüce gönüllüler oturduğunuz yerden barışı övün:

Barışın bozulamaz tek teminatıdır.”

Ve bu sözleri söylerken, yüzünü ve çehresini gösteriyordu;

Yüzünü, her iki elini ve demirle tahrip edilmiş göğsünü:

Ve ellerini onun ellerine kenetlediler ve bu manzaraya bakarak sevindiler.

- 680 Onu bir kez görmek yetmedi: Devamlı vakit geçirmek keyif verir
 Ve adımlarını birlikte atmak ve sağ eliyle sağ elini tutmak.
 Sonunda bunlar yerine getirildiğinde, rüzgârları yarıp geçti:
 Açık havada ve aydınlık gökyüzünde taşınarak
- 684a Ve konuşmasının ortasında ölümlülerin bakışlarından uzaklaştı:
- 684b [Bir bulutla çevrili olarak ilerledi — anlatması ne mucizevi —]
- 685 Ve yıldızlı gökyüzünün krallığı onu tahtında
 Kabul eder ve çağlar boyunca adını ebediyen korur.
 O andan itibaren bu onur kutlanır ve neşeli genç nesiller
 Geçip giden pek çok yıl bugünü korudular.
- 689a Git, onurumuz, git, bunca büyük işin görkemi,
- 689b [— Onurun, adın ve övgün sonsuza dek kalacak —]
- 690 Ve bize senin yıllık kutsal törenlerine
 Ertelemesi günah olan, uğurlu adımlarınla gel
 Yoldaşlar, bu kutsal geleneği sadık olarak kutlayın, bunu bizzat koru
 Ey sevgili kocam, sadakatimiz ile hak edersek,
 Torunlarımız da bu kutsal dinde saf ve iffetli kalsın.

EK 2: Orijinallik Raporu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 12/06/2026

Tez Başlığı (Türkçe): 4. – 6. Yüzyıllarda Aristokrat Kadınlar; Şairler ve Baniler
 Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 68 sayfalık kısmına ilişkin, 11/06/2026 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 'dir.

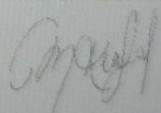
Uygulanan filtrelemeler*:

1. ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2. ☐ Kaynakça hariç
3. ☐ Alıntılar hariç
4. ☐ Alıntılar dâhil
5. ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad-Soyad/İmza
 Mina Kevser CANDEMİR

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Mina Kevser Candemir
	Öğrenci No	N23135603
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler
	Programı	Sanat Tarihi

DANIŞMAN ONAYI

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallık Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallık Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ART HISTORY

Date: 12/06/2026

Thesis Title (In English): Aristocratic Women in the 4th – 6th Centuries: Poets and Patrons

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/06/2026 for the total of 68 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 5 %.

Filtering options applied**:

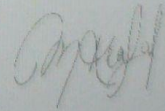
1. ☐ Approval and Declaration sections excluded
2. ☐ References cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Name-Surname/Signature

Mina Kevser CANDEMİR

Student Information	Name-Surname	Mina Kevser Candemir
	Student Number	N23135603
	Department	Social Sciences
	Programme	Art History

SUPERVISOR'S APPROVAL

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu Master's Thesis Dissertation Originality Report	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 3: Etik Kurul Muafiyet Formu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 12/06/2026	
Tez Başlığı (Türkçe): 4. - 6. Yüzyıllarda Aristokrat Kadınlar: Şairler ve Baniler Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Ad- Soyad/İmza Mina Kevser CANDEMİR 	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Mina Kevser Candemir
	Öğrenci No	N23135603
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler
	Programı	Sanat Tarihi

DANIŞMAN ONAYI

FRM-YL-09 Rev.No/Tarih: 02/25.01.2024

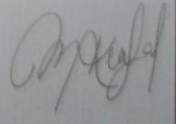
1

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	Dokuman Kodu	FRM-YL-09
	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Form No.	
		Yayın Tarihi	22.11.2023
		Date of Pub.	
	FRM-YL-09	Revizyon No	02
	Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu	Rev. No.	
	Ethics Board Form for Master's Thesis	Revizyon Tarihi	25.01.2024
		Rev. Date	

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF ART HISTORY	
Date: 12/06/2026	
ThesisTitle (In English): Aristocratic Women in the 4th – 6th Centuries: Poets and Patrons	
My thesis work with the title given above:	
- Does not perform experimentation on people or animals. - Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). - Does not involve any interference of the body's integrity. - Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. - Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Name-Surname/Signature Mina Kevser CANDEMİR 	

Student Information	Name-Surname	Mina Kevser Candemir
	Student Number	N23135603
	Department	Social Sciences
	Programme	Art History

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu Ethics Board Form for Master's Thesis	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Surname, Signature)